

T. C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ ENERJİ DENKLEMİNDE TÜRKİYE:2000-2019

TEZİ YAZAN
Burcu ACAR

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Engin OBA

2. Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Harun ARIKAN (Çukurova Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ali ACARAVCI (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi BALKAN ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / OCAK 2021

ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20185014 numaralı öğrencimiz olan **Burcu ACAR** tarafından hazırlanan “**Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye:2000-2019**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı imzalıdır)
Üniv. İçi asıl üye – 1. Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Prof. Dr. Ali Engin OBA

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı imzalıdır)
Üniv. İçi asıl üye – 2. Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)
Üniv. Dışı – Jüri asıl Üyesi: Prof. Dr. Harun ARIKAN
(Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)
Üniv. Dışı - Jüri asıl Üyesi: Prof. Dr. Ali ACARAVCI
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)
Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi BALKAN ŞAHİN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)

18 / 01 / 2021
Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Aileme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/ 01/ 2021

Burcu ACAR

TEŞEKKÜR

“Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye: 2000-2019” adlı tez çalışmasının gerçekleştirilmesinde, benden yardımlarını esirgemeyen ve her daim yanımda olan tez danışmanlarım Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK, Prof. Dr. Ali Engin OBA’ya ve değerli hocam Sevgi Balkan Şahin’e çok teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın her evresinde bana destek olan aileme ve bana motivasyon sağlayan arkadaşlarım Merve Önür, İsmail Fırat Kürklü ve Çağla Çalışkan’a sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

DOĞU AKDENİZ ENERJİ DENKLEMİNDE TÜRKİYE:2000-2019

Burcu ACAR

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Engin OBA

2. Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Ocak 2021, 118 sayfa

2000’li yıllarda yapılan enerji keşifleriyle birlikte Doğu Akdeniz bölgesinin uluslararası dinamiği yeni bir boyut kazanmıştır. Ortaya çıkan uluslararası konjonktürle birlikte devletlerarasında mücadeleye neden olmuştur. Böylece uluslararası sistemde artan enerji ihtiyacı yüzünden aktörler arasında yeni bir ekonomi temelli rekabet ortamı yaratmıştır. Bu rekabet ortamı GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, AB ve ABD gibi aktörlerin çıkar odaklı işbirliğine sevk ederken, kendi politik uygulamalarına ters düşen Türkiye ile çatışma halinde olmalarına neden olmaktadır. Bölgesel ve küresel aktörlerin Türkiye’yi bölgede tek başına bırakma çabaları; deniz yetki alanlarında (MEB) meydana gelen sorunlar ve East Med projesi adı altında ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin ise KKTC ve Libya ile geliştirmiş olduğu ittifak bloğuyla kendi işbirliği mekanizmasını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma; bölgenin jeopolitik ve jeostratejik öğelerinden yararlanmaya çalışan aktörlerin enerji politikaları ve bu enerji politikaların realist perspektif üzerinden değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bölgede meydana gelen mücadelede Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası, Libya ve KKTC ile ilişkilendirilerek çıkarlarının ve egemenlik haklarının korunması ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji keşifleri, MEB, East Med, Enerji Politikaları, Türkiye, GKRY, KKTC, Yunanistan, Libya, İsrail, Mısır, AB, ABD, Realizm.

ABSTRACT**EASTERN MEDITERRANEAN ENERGY EQUATION OF TURKEY: 2000-2019****Burcu ACAR****Master Thesis, Department of International Relations and Globalization****1. Supervisor: Prof. Dr. Ali Engin OBA****2. Supervisor: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK****January 2021, 118 pages**

With the energy discoveries made in the 2000s, the international dynamic of the Eastern Mediterranean region has gained a new dimension. With the emerging international conjuncture, it caused an interstate struggle. Thus, because of the increasing energy need in the international system, it created a new economy based competition environment among the actors. This competitive environment causes actors such as the GASC, Greece, Israel, Egypt, the EU and the United States to be in conflict with Turkey, which contradicts their own political practices, while leading to interest-oriented cooperation. Efforts by regional and global actors to leave Turkey alone in the region; problems occurring in maritime jurisdictions (EEZ) and arise under the name of East Med project. Turkey's alliance with the TRNC and Libya reveals its own cooperation mechanism with the bloc.

In this study; the energy policies of the actors who try to benefit from the geopolitical and geostrategic elements of the region and these energy policies are evaluated from a realistic perspective. Turkey's Eastern Mediterranean policy is associated with Libya and the TRNC and the protection of its interests and sovereign rights are discussed in the struggle that comes to square in the region.

Keywords: East Mediterranean, Energy Discoveries, EEZ, East Med, Energy, Energy Policies, Turkey, GASC, TRNC, Greece, Libyan, Israel, Egypt, EU, USA, Realism.

ÖNSÖZ

Enerji, insanlık tarihi boyunca yaşamın her alanında kendisini göstererek daha kolay ve rahat bir hayatın yapılanmasını sağlamıştır. Bu konforun yaşanmasında etkin olan güneş, rüzgâr, su ve yeraltı zenginliklerinin (doğalgaz, petrol) kullanımı, yaşam standartlarını her zaman bir adım daha ilerlemesinde en önemli rolleri üstlenen aktörleri oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızda ise enerjinin küresel sistemdeki yeri ve öneminden bahsedilerek, Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarına değinilmektedir. Enerji kaynaklarının bölgedeki durumu ele alındıktan sonra ise aktörlerin bu rezervlere yönelik enerji politikalarının neler olduğu ve Türkiye üzerinde yaratmış olduğu olgular arasındaki bağlantı incelenmek amacıyla hazırlanmıştır.

18/ 01/ 2021

Burcu ACAR

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
HARİTALAR LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
EKLER LİSTESİ	xvii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Arka Planı	4
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Problemi	5
1.4. Araştırmanın Önemi.....	6
1.5. Araştırmanın Hipotezi.....	7
1.6. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	7
1.7. Tanımlar	8

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve	9
2.1.1. Realist Kuram	9

2.1.2. Realizmin Güç Kavramı	12
2.1.3. Göreceli Güç Açısından Realizm.....	15
2.2. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Durumu Ve Enerji Görünümü	19
2.2.1. Doğu Akdeniz'in Konumu ve Stratejik Önemi	19
2.2.2. Doğu Akdeniz'de Enerji Çalışmalarının Küresel Sistemdeki Yeri	21
2.2.2.1. İsrail'in Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	23
2.2.2.2. Mısır'ın Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları.....	24
2.2.2.3. Lübnan'ın Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	25
2.2.2.4. Suriye'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	26
2.2.2.5. Filistin'in Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	27
2.2.2.6. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	28
2.2.2.7. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	30
2.2.2.8. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları	31
2.2.2.9. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları.....	32
2.2.3. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerinin Sunduğu Fırsatlar	33
2.3. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Yer Alan Aktörlerin Politikaları ve Deniz Yetki Alanı Yaklaşımları	35
2.3.1. Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'in Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıta Sahaneliği Değerlendirmesi.....	36
2.3.1.1. KKTC, Türkiye ve GKRY Arasında Yaşanan MEB Sorunu	41
2.3.1.2. Türkiye ve Yunanistan Arasında Yaşanan MEB Sorunu	42
2.3.1.3. İsrail ve Filistin Arasında Yaşanan MEB Sorunu.....	44
2.3.1.4. İsrail ve Lübnan Arasında Yaşanan MEB Sorunu.....	45
2.3.2. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Yer Alan Kıyıdaş Aktörlerin Politikaları.....	46
2.3.2.1. İsrail'in Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	47
2.3.2.2. Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası.....	48
2.3.2.3. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası.....	49
2.3.2.4. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	50
2.3.2.5. KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası.....	52
2.3.2.6. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası.....	52

2.3.2.7. Libya'nın Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	54
2.3.3. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Olamayan Devletlerin ve Uluslararası Kuruluşların Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikaları	55
2.3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	56
2.3.3.2. AB'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	57
2.3.3.3. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası ...	59
2.3.3.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	60
2.4. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye	61
2.4.1. Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Türkiye.....	61
2.4.1.1. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Deniz Alanlarına İlişkin İddiası...	63
2.4.1.2. GKRY'nin Doğu Akdeniz Siyasi ve Ekonomik Girişimleri.....	68
2.4.1.3. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Akdeniz Enerji Rekabetine Yansımaları.....	69
2.4.1.4. Doğu Akdeniz'de Gerçekleştirilen Çok Taraflı İşbirliği Zirveleri	71
2.4.2. Doğu Akdeniz Enerji İşbirliğinde Türkiye	73
2.4.2.1. Türkiye ve KKTC'nin Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması.	74
2.4.2.2. Türkiye ve Libya'nın Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası.....	77

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı	80
3.2. Araştırmanın Yapılışı	80
3.3. Veri Toplama Aracı.....	81
3.4. Verilerin Analizi.....	81

BÖLÜM IV

4. TARTIŞMA VE YORUM

4.1. Tartışma ve Yorum	82
------------------------------	----

BÖLÜM V**5. SONUÇ VE ÖNERİLER**

5.1. Sonuç.....	83
5.2. Öneriler	85

6. KAYNAKÇA.....	87
-------------------------	-----------

7. EKLER	99
-----------------------	-----------

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKH	: Akdeniz Kalkınma Harekâtı
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BG	: British Gas (İngiliz Gazı)
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDH	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku
BP	: British Petroleum (İngiliz Petrolleri)
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DZKK	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
EEZ	: Exclusive Economic Zone (Münhasır Ekonomik Bölge)
ENİ	: Energy Company (Enerji Şirketi)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum yönetimi
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
IEA	: International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
km	: Kilometre
LNG	: Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gazı)
m³	: Metre küp
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Doğu Akdeniz hidrokarbon keşifleri 22

Tablo 2. Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır'ın üçlü zirveleri..... 43

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Doğu Akdeniz bölgesi	20
Harita 2. İsrail hidrokarbon arama sahaları	24
Harita 3. Mısır enerji sahaları	25
Harita 4. Lübnan'ın ilk hidrokarbon arama sahaları 4 ve 9.....	26
Harita 5. Filistin'in Mara Marine sahası.....	28
Harita 6. GKRY'nin hidrokarbon araştırma izinleri.....	29
Harita 7. Energean şirketine verilen ruhsat sahaları	30
Harita 8. Yunanistan'ın uluslararası şirketlere ruhsatlandığı alanlar	31
Harita 9. KKTC tarafından belirlenen 7 deniz, 2 kara ruhsat sahası	32
Harita 10. East Med boru hattı güzergâhı.....	34
Harita 11. Türkiye-İsrail boru hattı güzergâhı.....	35
Harita 12. GKRY ile Mısır, İsrail ve Lübnan MEB sınırları.....	41
Harita 13. KKTC'nin TPAO'ya verdiği ruhsat sahaları.....	42
Harita 14. Yunanistan tarafından belirlenen MEB alanı	43
Harita 15. İsrail işgali sonrası Filistin toprakları	44
Harita 16. Yam Tethys sahası.....	45
Harita 17. İsrail ve Lübnan'ın MEB sınırı.....	46
Harita 18. Türkiye ve Libya arasındaki deniz yetki alanı sınırı	55
Harita 19. Sevilla Haritası	59
Harita 20. “Tek Kuşak Tek Yol” projesi kara ve deniz güzergâhı	61
Harita 21. Yunanistan tarafından belirlenen MEB alanı	66
Harita 22. Türkiye'nin Akdeniz Kıta Sahaneliği	67
Harita 23. AB'nin Sevilla haritası ve Türkiye'nin Kıta Sahaneliği	70
Harita 24. GKRY'nin belirlediği deniz alanları	75
Harita 25. Türkiye ve GKRY'nin deniz alanları	76
Harita 26. Yunanistan tarafından ihlal edilen Libya deniz alanı	78
Harita 27. Türkiye ve Libya arasındaki deniz yetki alanları sınırı	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 2000-2040 tahmini enerji senaryosu	21
Şekil 2. Suriye iç çatışmasında petrol görünümü	27
Şekil 3. BMDH'ye göre deniz alanları	38
Şekil 4. Kıta Sahanelığı ve Múnhasır Ekonomik Bölge farkı	40
Şekil 5. İsrail enerji üretimi	48
Şekil 6. Yunanistan'ın enerji ithalatındaki yüzdellik oranı (2008-2017)	51
Şekil 7. Türkiye'nin enerji ithalatındaki yüzdellik oranı (2007-2017).....	53
Şekil 8. AB'nin enerji ithalatındaki yüzdellik oranları (2007-2017).....	58

EKLER LİSTESİ

7.1. Etik Kurul Onay Belgesi.....	99
-----------------------------------	----

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

21. yüzyılın jeopolitik merkezini oluşturan Doğu Akdeniz coğrafyası, küresel sistemde ekonominin yükselen gücü haline gelerek jeostratejik açıdan önemli bir konuma ulaşmıştır (Gönül, 2019, s.339). Doğu Akdeniz bu konumunu 1999-2019 yılları arasında bölgede keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarıyla elde etmiştir. Bu keşifler ise, Doğu Akdeniz’de yer alan aktörler arasında rekabet ve işbirliği konusunda değişikliklere sebep olmuştur. (Biresselioğlu, 2019, s.121-122). Bilhassa tükenmekte olan dünya hidrokarbon rezervleri üzerinde meydana getirdiği etkiyle, rekabet ortamını bölgesellikten küresel bir boyuta taşınmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2018, s.1-2). Bu durum ise bölgenin çatışmalara açık bir platform halini almasına yol açmıştır.

Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin bölgede yaratmış olduğu kırılğan yapı, deniz yetki alanlarının belirlenmesiyle başlamıştır. Bölgenin sahip olduğu kapalı havza yapısı ise bölge aktörleri arasında çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s. 17). Özellikle bu durum Lübnan ve Filistin’in İsrail’le, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile yine Türkiye’nin Yunanistan’la anlaşmazlık yaşadığı bir coğrafya haline getirmiştir (Çelik & Çetinoğlu, 2019, s.153). Meydan gelen bu anlaşmazlıklar içerisinde ise Türkiye ile bölge aktörleri arasındaki çatışmaların çoğunluğu, Doğu Akdeniz’e dair sorunların esas bilgisini sunmaktadır. Bu nedenle Türkiye’ye yönelik gerçekleştirilen politikaların neler olduğu saptanarak, Türkiye özelinde cevap aranmıştır (Yaycı, 2019, s.12).

Genel anlamda bölgede cereyan eden bu sorunlar incelendiğinde, temelinde aktörler arasında geçmişte yaşanmış anlaşmazlıklardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda İsrail ve Filistin arasında yaşanan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sorunu ele alındığında; 1948 yılında İsrail’in Filistin topraklarını işgal etmesinin yarattığı sorun yer almaktadır. Küçük bir coğrafya hapsolan Filistin’in buna oranla Akdeniz’de de küçük kıyı şeridinden yapmış olduğu enerji faaliyetlerinin İsrail tarafından hak iddia edilerek kısıtlandığı görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye, KKTC ve GKRY’nin geçmişte yaşanmış Kıbrıs meselesi bulunmaktadır. Üç aktör arasında yaşanan bu mesele, bugün Doğu Akdeniz’i etkilemektedir. Bu durum aynı zamanda, bölgedeki ilk kırılmayı meydana getirmektedir. Doğu Akdeniz’de deniz yetki konusundaki uyuşmazlıkları başlatan GKRY, hem Türkiye hem de adayı paylaştığı KKTC ile

çatışmaları söz konusudur (Arıdemir & Allı, 2019, s.195). 2003 yılından itibaren GKRY'nin Doğu Akdeniz enerji çalışmalarıyla; KKTC'nin haklarını yok sayarak yapmış olduğu faaliyetler, hem KKTC'nin hem de Kıbrıs üzerinde garantörlüğü bulunan Türkiye'nin hak arayışında bulunmasına yol açmıştır (Arıdemir & Allı, 2019, s.196). KKTC ve Türkiye'nin haklarını savunmasındaki en büyük unsurun ise Rum Yönetimi'nin tek tarafı olarak; 2004 yılında "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına MEB ilanında bulunması, 2003 Mısır, 2007 Lübnan ve 2010 İsrail ile kıta sahanlığı sınırlama anlaşmaları imzalaması yer almaktadır. Asıl olarak kırılmanın yaşandığı olay ise Türkiye ve KKTC'nin birlikte hareket edilmesi gerektiğine yönelik işbirliği tutumuna karşı, Rum Yönetimi'nin bölgedeki çalışmalarını sürdürerek 2011 yılında Afrodit sahasında enerji keşfi gerçekleştirmesidir.

Türkiye, KKTC ve GKRY arasında meydana gelen çatışmanın ardından Doğu Akdeniz'deki ikinci kırılma; Yunanistan ve Türkiye arasında ortaya çıkmıştır. Yunanistan; Avrupa Birliği (AB) tarafından Doğu Akdeniz sınırlarının belirlendiği Sevilla haritasını baz alarak, Türkiye'nin deniz alanlarını kendi gözetiminde dar bir alana tayin etmiştir. Bu durum bölgedeki bölünmelerin bir diğer nedenini oluşturmuştur (Bener, 2019,s.235). İki aktör arasında MEB'e ilişkin yaşanan bu anlaşmazlık, aynı zamanda Türkiye'ye yönelik bölgede gerçekleştirilen rekabet ortamının nasıl oluştuğunun sinyallerini göstermektedir.

Tüm bunlarla birlikte Yunanistan ve GKRY ikilisinin kendi iddialarını ve politikalarını Türkiye'ye kabul ettirmek için geniş bir ittifak arayışı içerisinde bulunması, bölgede Türkiye karşıtı bölünmenin varlığını kanıtlamaktadır (Tuna, 2020, s.83). Bu noktada 2017'de East Med (Doğu Akdeniz Boru Hattı) projesi adı altında bir araya gelen bölgesel ve küresel aktörler; Yunanistan, GKRY, İsrail, İtalya ve AB yapmış oldukları işbirliğinin Türkiye karşıtı oluşturulan ittifakın bir göstergesi olarak belirtmektedirler (Özçelik, 2019, s.795). Buna ek olarak; bu boru hattı ile Avrupa'ya sağlanacak doğal gazın Mısır tarafından sıvılaştırılacak olması da ittifaka bir diğer aktörü dâhil etmektedir. Ayrıca Yunanistan ve GKRY'nin 2016 yılından itibaren Doğu Akdeniz'deki bölünmeyi gerçekleştirme konusunda yürütmüş oldukları üçlü işbirliği zirveleri ile Mısır ve İsrail'le ilişkilerini geliştirirken, Lübnan, Ürdün ve Filistin'i de kendi taraflarına çekme girişimlerinde bulunmaktadır (Yaycı, 2020, s.113-114). GKRY ve Yunanistan'ın yapmış olduğu bu zirveler ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin de bu ittifak içerisinde yer aldığı görülmektedir. Mart 2019'da GKRY-İsrail-Yunanistan üçlü zirvesine katılan ABD, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de öne sürdükleri

deniz yetki alanları sınırlandırılmasına ilişkin politikalarının desteklendiğini belirtirken diğer yandan Türkiye'nin bölgede gerçekleştirdiği çalışmaların yasadışı olduğunu nitelendirmektedir (Yaycı, 2020, s.119). Bütün bunların yanı sıra AB'nin "Ortak Çıkar Projesi" olarak adlandırılan East Med projesinin, ABD tarafından desteklenmesi bir diğer Türkiye karşıtı aktörün göstergesini oluşturmaktadır (Kesgin, 2018, s.41-42).

Türkiye Doğu Akdeniz'de kendisine karşı geliştirilen bu ittifak bloğuna karşı kendi işbirliği mekanizmasını oluşturarak söz konusu politikaların önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu konuda KKTC ve Libya ile yapmış olduğu anlaşmalarla, kendisini bölgede yalnızlaştırmaya çalışan aktörlere karşı dengelemeyi amaçlamaktadır (Tuna, 2020, s.84). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmeye çalıştığı bu dengeleme ise bölgedeki çıkarlarının ve gücünün korunmasını sağlamaktır. Böylece çalışmada asıl vurgulanmak istenen olgu aktarılmaktadır.

Yapılan tez çalışmasının anlaşılabilirlik kazanması için hem Türkiye'nin hem de Doğu Akdeniz platformunda yer alan aktörlerin bölgede sergilemiş oldukları politikalar realist kuram üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda devletlerarasında yapılan işbirliklerin temelinde; bölgesel çıkarların ve Doğu Akdeniz'de üzerinde gerçekleştirilmesi amaçlanan güç yarışının varlığı ortaya konulmuştur.

Realist teori üzerinden değerlendirilen bu çalışmada Cihat Yaycı'nın konuyla ilgili yayınladığı; "Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur", "Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye", "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye" eserleri referans alınarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği yaklaşımların teorik çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca Mehmet Efe Biresselioğlu'nun "Clashing Interests in the Eastern Mediterranean: What About Turkey?", Tolga Demiryol'un "Between security and prosperity: Turkey and the prospect of energy cooperation in the Eastern Mediterranean" ve Azime Telli Serpin' in "Doğu Akdeniz Enerji Jeopolitiğinde Doğal Gazın Rolü" adlı makaleleri referans alınarak, Doğu Akdeniz'de yer alan aktörlerin bölgeye yönelik gerçekleştirdikleri işbirliklerinin realist argümanları ortaya koyulmuştur.

"Doğu Akdeniz Enerji Denklemine Türkiye:2000-2019" çalışmasında aktarılmak istenen olgu; beş bölüm halinde analiz edilmektedir. Tez çalışmamızın ilk bölümünde; araştırmanın niçin ele alındığı, hangi sınırlılıklar dâhilinde değerlendirildiği, amacı ve öneminden bahsedilmektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde; kavramsal çerçeveye değinilerek konunun teorik alt yapısını oluşturan realist düşünce ile anlaşılması sağlanacaktır. Kavramsal çerçevenin açıklanmasının ardından "Doğu

Akdeniz'in jeopolitik durumu ve enerji görünümü" adlı başlık altında bölgenin öneminin anlaşılması sağlanacaktır. Doğu Akdeniz'de yer alan aktörlerin hidrokarbon çalışmalarının ne şekilde gerçekleştirdiği ve yaşanan keşiflerin hangi ülkeye ait olduğu bulguları sunulacaktır. Ayrıca bölgede yapılan keşiflerin sunduğu ihracat fırsatları değerlendirilecektir. Çalışmanın devamında Doğu Akdeniz'de meydana gelen deniz yetki alanlarına yönelik MEB sorunlarından ve bölgede bulunan aktörlerin kısaca izlemiş oldukları politikalar yorumlanacaktır. Bu sayede Doğu Akdeniz'de hangi devletin yürütmekte olduğu politikaların bölge için sorun teşkil ettiği bulgusu saptanacaktır. Son olarak ise bölge aktörleri tarafından izlenen politikalar, Türkiye kapsamında irdelenecektir. Devletlerin Doğu Akdeniz'de neden Türkiye karşıtı bir işbirliği içinde olduğu ve Türkiye'nin bu devletlere karşı tutumu analiz edilmiştir.

Sonuç olarak; Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin var olan durumunun realist perspektif üzerinden açıklayıcı bir üslupla değerlendirilmesi yapılarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1.1. Araştırmanın Arka Planı

Doğu Akdeniz'de gerçekleşen enerji keşifleriyle birlikte bölgede yer alan aktörler arasında deniz yetki alanlarına yönelik (MEB, kıta sahanlığı) pek çok sorun yaşanmıştır. Bu sorunlar küresel ve bölgesel aktörlerin katılımıyla daha da büyümesi sonucunda, bölgede Türkiye karşıtı politikaların izlendiği bir platforma dönüşmüştür. Bu politikaların izlenmesindeki esas unsurun ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürütmüş olduğu enerji çalışmalarının bölgede yer alan aktörlerin çıkarlarına ters düşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çalışmada ele alınacak unsurların arka planında; konuyla ilgili literatür çalışması yapılırken, realist kuram üzerinden Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki durumuyla ilişkin eserler ve makaleler incelenmiştir. Ayrıca konu bütünlüğünün sağlanması için Doğu Akdeniz'de gerçekleşen; enerji çalışmalarından, aktörlerin politikalarından ve deniz hukukuna dair kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bu çalışma da; Sandıklı, Budak ve Ünal'ın (2013) Doğu Akdeniz'in jeopolitik konumu, deniz yetki alanı sınırlandırma sorunlarına ilişkin değerlendirmelerinden yararlanılmıştır. Serpin 'in (2018) Doğu Akdeniz'deki doğalgaz keşiflerinin küresel sistemde yaratmış olduğu boyutları ele alınmıştır. Biresselioğlu (2019) ve Demiryol'un (2019) Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı geliştirilen işbirliğinin ve bu işbirliğine karşı

Türkiye'nin bölgede yürütmüş olduğu faaliyetleri üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin yalnızlaştırılmasına ilişkin yürütülen işbirliği mekanizmalarına dair Yayıncı'nın (2019 & 2020) ele almış olduğu çalışmalarından aktarımlar yapılmıştır. Tüm bunlarla birlikte Çomak ve Şeker'in (2019) editörlüğünün üstlendiği çalışmada ki, deniz alanlarına dair hukuki rejimler hakkında bilgilerden faydalanılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

1999-2019 yılları arasında Doğu Akdeniz'de gerçekleşen hidrokarbon enerji keşifleri, bölgedeki anlaşmazlıkları meydana getirmiştir. Bu anlaşmazlıkların yaşanmasına sebep olan Türkiye, GKRY, KKTC, Yunanistan, İsrail, Mısır, Libya, AB ve ABD bölgedeki aktörleri oluşturmaktadırlar. GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, AB ve ABD'nin oluşturmuş olduğu ittifak bloğu, KKTC'yi yok sayıp, Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırma politikası bulunmaktadır. Bu politikalarını ise, East Med projesi altında kurmuş oldukları işbirliği mekanizması ve işbirliği zirveleriyle gerçekleştirmektedirler. Bölgesel ve küresel aktörlerin, Türkiye ve KKTC'ye ilişkin işbirliği içinde bulunmalarının nedeni ise, Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz faaliyetlerinin tehdit oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın amacı ise; Doğu Akdeniz enerji rekabetinde Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmak için geliştirilen işbirliği mekanizmasına karşı, Türkiye'nin KKTC ve Libya ile geliştirdiği işbirliği bloğuyla bölgedeki kalıcılığını nasıl sağladığının incelenmesidir. Tez çalışmasının ikinci bölümünde bu konuya ilişkin analiz yapılmıştır. Konunun net bir şekilde anlaşılması için ise realist perspektif üzerinden değerlendirilmesi aktarılmıştır.

1.3. Araştırmanın Problemi

Doğu Akdeniz hidrokarbon keşifleri; küresel enerji piyasasındaki dengelerin değişmesine neden olurken, devletlerarasındaki ilişkilerin belirlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu durum devletlerarasında rekabete yol açarken aynı zamanda çıkarlar doğrultusunda işbirliği yapılmasını da sağlamaktadır. Bölgede çıkarları doğrultusunda işbirliğini geliştiren GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, İtalya, AB ve ABD gibi aktörler, Türkiye'ye karşı rekabet içinde bulunmaktadır. Bu çalışmada ise; Türkiye karşıtı oluşan ittifak bloğunun dengelenmesi için Türkiye tarafından izlenen politikaların neler

olduğu üzerinde odaklanılacaktır. Bu bağlamda, çalışmanın araştırma sorularının belirlenmesi gerekli olmuş ve aşağıda belirtilen sorulara cevap aranması öngörülmüştür.

1. Doğu Akdeniz’de hangi aktörler Türkiye karşıtı politika içinde bulunmaktadır?
2. Türkiye, Doğu Akdeniz’de kendisine karşı geliştirilen politikalara nasıl çözüm arayışı içinde bulunmaktadır?

Birinci soruya cevap bulmak amacıyla ilk olarak Doğu Akdeniz’de yer alan aktörlerin bölgeye yönelik yapmış oldukları çalışmalar ve bu çalışmalar doğrultusunda izlemiş oldukları politikalara açıklık getirilecektir. Yapılan açıklamaların ardından Türkiye’nin bölgede yalnızlaştırılması için ele aldıkları politikalar aktarılacaktır. İkinci soruya cevap verebilmek için ise Türkiye’ye karşı geliştirilen politikalar saptanıp, bölge içerisinde hangi aktörler ile Türkiye’nin işbirliği kurmaya çalıştığı ve bu konuda ne gibi atılımlarda bulunduğu aktarılacaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Denizcilik tarihinin önemli bir konumuna ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz, bugün uluslararası sistemin ekonomisinde boy gösteren bir bel kemiği halini almıştır. Bölgede gerçekleşen hidrokarbon keşifler, tükenmekte olan enerji kaynakları sorununda çözüm niteliği taşıırken, aynı zamanda bölgesel aktörler için ekonomik değerler barındırmaktadır. Nitekim bölgenin sahip olduğu bu değerler, hem bölgesel hem de küresel aktörlerin rekabet alanı haline gelen bir platformu oluşturmuştur.

Aktörler arasında çıkar yarışı dönüşen Doğu Akdeniz, kısa zaman içinde Türkiye’nin bölgede yalnızlaştırılmasına ilişkin politikalara ev sahipliği yapmıştır. Türkiye’ye karşı işbirliği adı altında bir araya gelen aktörler, Doğu Akdeniz içerisinde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu durum karşısında Türkiye ise, kendi çıkar ve beklentilerini karşılamaya çalışmaktadır. Yapılan bu çalışmada ise Türkiye’nin neden diğer aktörlerle neden işbirliği içinde bulunmadığı ya da neden diğer aktörlerin Türkiye’yi bölgede tek başına bırakmak istediklerinin cevaplanması konusunda önem arz etmektedir.

1.5. Araştırmanın Hipotezi

Doğu Akdeniz’de gerçekleşen hidrokarbon enerji keşiflerinin, dünyada artan enerji ihtiyacına alternatif bir çözüm yolu olduğu belirtilmektedir. Nitekim artan enerji ihtiyacının oluşturduğu sorun, uluslararası sistemdeki bir takım dengelerin değişmesine yol açmıştır. Bu durum, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarını elde etme mücadelesine dönüşmüştür. Doğu Akdeniz’de elde edilmeye çalışılan enerji kaynakları kimi aktörleri birbirine yakınlştırırken, kimi aktörler arasında kutuplaşmalara neden olmuştur. Kutuplaşmanın bir tarafını oluşturan Türkiye, bölgede haklarını korumaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada; Doğu Akdeniz’de yer alan Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır, AB ve ABD’nin, Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırma politikası izlediği ve bu politikaları karşı Türkiye’nin ise KKTC ve Libya ile yapmış olduğu işbirlikleriyle çıkarlarını koruduğu varsayımında bulunmaktadır.

Tez çalışmasında ele alınan bu hipotez, araştırmanın beşinci bölümünde aktarılmaktadır.

1.6. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada; Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji platformundaki, rekabet ve işbirliği faaliyetleri incelenmektedir. Yapılan araştırma, süreç izleme yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Süreç izleme yönteminin yapıldığı zaman aralığı, 2000-2019 yılları arasındaki dönemle sınırlandırılmıştır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerini; Yunanistan, GKRY, Libya ve KKTC ile olan ilişkileri belirlemiştir. Bölgesel aktörler ile Türkiye arasındaki ilişkinin anlaşılması için, öncelikle Doğu Akdeniz’deki genel durum incelenmiştir. Bu sebeple; Doğu Akdeniz enerji faaliyetleri, deniz yetki alanlarına ilişkin hukuki boyut, aktörlerin Doğu Akdeniz enerji politikaları tetkik edilmiştir. Yapılan incelemelerin ardından, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler ve bu faaliyetlere sebep olan durumlar aktarılmıştır.

Araştırma, net bulgulara ulaşılmasını sağlamak için; tablo, şekil ve harita görselleriyle desteklenmiştir. Nitekim Türkiye’nin, bölgesel ve küresel aktörlerle yaşamış olduğu durumların analizini sağlayan Türkçe kitapların kısıtlı olması, bu çalışma için sınırlılık teşkil etmiştir.

1.7. Tanımlar

Hidrokarbon Enerji: Karbon ve hidrojen atomlarından oluşan kimyasal bileşiklerin genel adına hidrokarbon denilmektedir (Petform, 2020). Petrol ve doğalgazın ana bileşenleri hidrojen ve karbon olduğu için hidrokarbon olarak da isimlendirilir (Petform, 2020).

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB): Karasularının ölçülmeye başladığı hattan itibaren 200 deniz miline kadar uzanan alan ise “Münhasır Ekonomik Bölge” olarak tanımlanmaktadır (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.18).

Kıta Sahanlığı: Karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar yer alan deniz yatağı uzantısı topraklar, “kıta sahanlığı” olarak adlandırılmaktadır (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.26).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde, tezin kuramsal çerçevesini oluşturan realist perspektif açıklanmaktadır. İlk olarak realist kuram, daha sonrasında ise realist kuramın güç ve göreceli güç unsurları ele alınmıştır. Tez çalışmasının realist kuram üzerinden değerlendirilmesinin nedeni; Doğu Akdeniz 'de enerji kaynakları ile ilgili yaşanan mücadelede, aktörlerin güç elde etme ve çıkar sağlama amaçlarından kaynaklanmaktadır.

Realist kuram çerçevesinde; Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki konumu ve bu konumunu etkileyen çıkar mücadelesi aktarılmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkar mücadelesi ise, kıyıdaş aktörlerin ve küresel güçlerin Akdeniz coğrafyasına yönelik politikalarından kaynaklanmaktadır (Gönül, 2019, s.339). Bu politikalar; tez çalışmasının dördüncü ve beşinci bölümünde belirtilmektedir.

2.1.1. Realist Kuram

Uluslararası politika alanında siyasal gerçekçilik adı verilen realizm, uluslararası ilişkilerde en eski ve en fazla benimsenmiş teori olarak kabul edilmektedir (Donnelly, 2014, s.53). Realist paradigmanın düşünce tarihindeki baskın teori geleneğini oluşturması, sorduğu soruların ve verdiği cevapların dünya siyasetinde karşılaşılması ihtimalinin olmasıdır (Ersoy, 2017, s.159). Örnek vermek gerekirse, M.Ö. 5. yüzyılda Yunanistan'da yaşamış Thucydides ile 21. yüzyılda ABD'de yaşayan John J. Mearsheimer'ın uluslararası sisteme dair sordukları soruların ve verdikleri cevapların büyük oranda benzerlik taşımaktadır (Ersoy, 2017, s.161-162):

1. Uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir?
2. Uluslararası ilişkilerin cereyan ettiği ortamın özelliği nedir?
3. Uluslararası ilişkilerde aktörün temel amacı nedir?

Sorulan soruların cevapları ise realist paradigmanın kabul edilen üç varsayımını oluşturmaktadır (Arı, 2018, s.121; Vasquez, 1998, s.37; Shimko, 1992, s.286-287):

1. Uluslararası politikanın temel aktörü devlettir (Devlet merkezilik varsayımı),
2. İç politika ve uluslararası politika ayrımı yapılmaktadır (Rasyonellik varsayımı),
3. Uluslararası ilişkilerde güç mücadelesi görülmektedir (Güç varsayımı).

Uluslararası ilişkilerde devleti ana aktör olarak kabul eden realist teori; uluslararası anarşik sistemde gerçekleşen sorunları, devletlerin güce sahip olma arzusu olarak nitelendirmektedir (Sönmezoğlu, Güneş & Keleşoğlu, 2013, s.49). Nitekim realist teorinin özünü oluşturan klasik realizm ve neorealizm güç kavramını farklı anlamlandırmaktadır (Arı, 2018, s.122). Klasik realistler gücü politikadaki amaçlarını gerçekleştirmek için görürken, neorealistler gücü devletin hayatta kalması için güvenliğini sağlamasında bir araç olarak değerlendirmektedirler (Ersoy, 2017, s.165).

Klasik realizm, insan doğasından hareket ederek devletlerin güç mücadelesi üzerinde yoğunlaşmaktadır (Arı, 2018, s.142). İnsanı toplumsal ve politik yaşamın dışında görmedikleri için uluslararası ilişkilerdeki yapıyı belirleyen olarak değerlendirmektedir (Ersoy, 2017, s.166). Klasik realizmin kurucusu olan Hans J. Morgenthau ise insan doğasının ve politikanın farklılıklarına dikkat çekerek konuya açıklık getirmektedir (Arı, 2018, s.134). Morgenthau'ya göre politika, kökleri insan doğasında bulunan yasalarca yönetilir (Sönmezoğlu, Güneş & Keleşoğlu, 2013, s.50). Ona göre; uluslararası politikanın en temel ögesinin ise güç terimi ile ifade edilen çıkar kavramıdır (İbrahimov, 2017, s.7). Devletlerin dış politikadaki tutumları çıkar ögesine göre şekillenmesi rasyonel bir tercih olarak açıklanmaktadır (Sönmezoğlu, Güneş & Keleşoğlu, 2013, s.50).

Morgenthau'nun güç ve çıkar yorumu, Hobbes'un realist görüşüne benzerlik taşımaktadır. Hobbes'a göre; insanlar arasındaki fırsatların eşit olabilmesi, anarşik sistemde mümkün değildir (Donnelly, 2014, s.56). Bu sebeple; uluslararası sistemdeki dengesizlik insanı, rekabet ve güvensizlik duygusuyla harekete sevk etmektedir (İbrahimov, 2017, s.4). Güvensizlik ve rekabet ortamı, devletlerin gücü (ekonomik) baz alarak eylemleri (askeri) ortaya koymaya itmektedir (Donnelly, 2014, s.57).

Neorealizm açısından güç ise güvenlik kavramı üzerinden açıklanmaktadır (Arı, 2018, s.146; Shimko,1992, s.294). Ulus üstü bir otoritenin boşluğu, uluslararası sistemin anarşik yapısını meydana getirmektedir. Bu nedenle uluslararası yapıdaki düzensizlik; korku ve güvensizlik olgusunu yaratmaktadır (Arı, 2018, s.143). Neorealist düşünür Kenneth Waltz; güvensizlik ortamının yarattığı huzursuzluğun, devletlerin güvenlik politikalarına öncelik verdiğine dikkat çekmektedir (Arı, 2018, s.139; Varyrynen, 1995,

s.361-362). Çatışma olasılığına karşı devletlerin geliştirdikleri güvenlik stratejileri, aynı zamanda diğer devletlerin de eylemlerini şekillendirmektedir (Yılmaz, 2017, s.41).

Waltz'ın güvenlik yorumunu "savunmacı realizm" olarak kabul eden John Mearsheimer,"saldırgan realizm" ile güvenlik meselesine farklı bir boyut kazandırmıştır (Yılmaz, 2017, s.42). Waltz'a göre belli ölçüde güç, güvenlik için yeterliyken, Mearsheimer'a göre anarşik sistemde daha fazla güce yönelinmelidir (Arı, 2018, s.152). Çünkü devletlerin amacı sistemde hegemon olmaktır. Bu nedenle rakiplerini tahrip edebilecek ve onlardan karşılık görmeyeceği bir nükleer güce ihtiyaç vardır (Arı, 2018, s.153). Dolayısıyla güç maksimizasyonu için askeri ve ekonomik güçlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Tuna, 2020, s.77).

Realist perspektif kısaca; devletlerarasındaki güç mücadelesini, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını ifade etmektedir. Yani her iki modelde de (klasik realizm ve neorealizm) dış politikaya kötümser bakılmaktadır (Arı, 2018, s.146). Ayrıca uluslararası sistemdeki güvensizlik gereği; ekonomik ve askeri unsurlara başvurulmaktadır. Nitekim neorealizm, klasik realizmden farklı olarak enerji kaynağına vurgu yapmaktadır. Teoriye göre; devletlerin sahip olduğu ekonomik getirilerin, askeri alanda güç elde etmeleri için enerji rezervlerine sahip olmak önemli bir avantajdır (Ceylan, 2018, s.48). Hammadde kaynaklarına sahip olmak ulusal gücü etkileyen bir faktördür (Doğan, 2014, s.250). Örneğin; Sanayi Devrimi sonrası savaş ve barış zamanlarında hammadde kontrolünü elinde bulundurmak, devletleri güç açısından önemli bir hale getirmiştir (Keyik &Erol, 2019, s.29). I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında önemli bir enerji kaynağı haline gelen petrol, ülkeler arası çatışmalarda önemli roller üstlenmiştir. Silahların cepheye ulaşmasını sağlayan araçların ve makineleşmiş silahların (tank gibi) çoğu petrole taşınmaya başlanmıştır. Günümüzde ise hidrokarbon (petrol, doğal gaz) rezervlerine sahip ülkeler stratejik olarak önem kazanmaktadır. Devletlerin zenginleşmesine olanak sağlayan enerji kaynakları; bunların ekonomik, endüstriyel ve askeri alanlarda kullanılmalarından kaynaklanmaktadır.

Son zamanlarda gerçekleşen hidrokarbon enerji keşifleri Doğu Akdeniz'in, uluslararası sistemde önemli bir konum haline gelmesini sağlamıştır. Nitekim anarşik yapının hâkim olduğu bölgede, devletlerin çıkar anlaşmazlıkları mevcuttur. Bu durumun nedeni ise, hidrokarbon rezervlerinin birden fazla ülkenin egemenlik alanı içinde yer almasıdır. Enerji kaynaklarının tek bir güç tarafından kontrol edilememesi, bölgedeki güvensizlik durumunu yaratmaktadır. Bu sebeple, bölgede bir tarafı oluşturan; GKRY,

Yunanistan, Mısır ve İsrail ile diğer tarafı oluşturan Türkiye arasında çıkar çatışması yaşanmaktadır.

2.1.2. Realizmin Güç Kavramı

Uluslararası sistemin işleyişinde önemli bir mekanizma olan güç; insanlık tarihinin oluşmasında, gelişmesinde, her defasında sonlanmasını sağlayan savaş ve barış ortamını temin etmektedir (Çimen & Göğebakan, 2016, s.11). Bu nedenle, uluslararası ilişkiler alanında yaşanan her türlü gelişme, gücün varlığı ile yakından ilgilidir (Yılmaz, 2008, s.27). Uluslararası politika analizlerinde ise realist yaklaşımla özdeşleştirilen güç kavramı, yapılan açıklamalarla uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır (Özdemir, 2008, s.114).

Realist teorinin özünü oluşturan güç olgusu; tarih boyunca topluma ve kurallara göre değişim göstermiştir (Keyik & Erol, 2019, s.20). Çünkü insanlık tarihi boyunca hayatta kalma mücadelesi, küreselleşmenin etkisiyle gücün evrilmesine yol açmıştır (Keyik & Erol, 2019, s.20). Bu durum ise gücün kesin olarak tanımlanmasını zorlaştırmıştır (Özdemir, 2008, s.113). Ayrıca, gücü açıklama noktasında fikir ayrılığı yaşayan realist düşünürlerin yorumları, bu farklılıkların görülmesine açıklık getirmeyi sağlamaktadır (Arı, 2018, s.122-123).

Realist felsefenin kökleri kabul edilen Thucydides, Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes, uluslararası ilişkilerde güç kavramını ilk vurgulayan düşünürlerdir (Sönmezoğlu, Güneş & Keleşoğlu, 2013, s.49). Thucydides'in güce yaklaşımı "*Peloponez Savaşı Tarihi*" adlı eserinde devlet hâkimiyeti üzerinden açıklanmaktadır (Viotti & Kauppi, 2016, s.44). Ona göre; devletlerin sahip olduğu güç, diğer devletlerin davranışlarını etkileme konusunda ve uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde etkilidir (Kesgin, 2018, s.35). Machiavelli 'ye göre güç; devlet üzerinden değil, lider üzerinden açıklanmaktadır. Ona göre; lider siyasal gücü sağlamak için ahlaki değerleri önemsememelidir (Yılmaz, 2017, s.39). Bu sayede güce sahip olan her devlet, kendi varlığını devam ettirebilme yetisine sahip olur (İbrahimov, 2017, s.3). İngiliz filozof Hobbes ise "hakkın kaynağı güçtür" sözüyle açıklık getirmektedir (Arı, 2018, s.128). Bu noktada Machiavelli 'ye benzer görüşe sahip Hobbes, gücü elde etmek için ahlaki değerler görmezden gelinmesini yorumlamaktadır (Yılmaz, 2017, s.39). Kısacası güç; Thucydides için askeri ve siyasal güçle özdeşleştirilirken, Machiavelli ve Hobbes için siyasal güç anlamına gelmektedir (Aydın, 2004, s.40).

Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerinden faydalanan Hans J. Morgenthau ve Edward H. Carr, gücü açıklama da çağdaş realist yaklaşımın en önemli temsilcilerindendir (Keyik & Erol, 2019, s.17).

Klasik realizmin doğmasına zemin hazırlayan Edward Hallett Carr, "Yirmi Yılın Krizleri: 1919-1939" adlı çalışmasını savaşın¹ gölgesinde tamamlamıştır (Arı, 2018, s.131) Bu nedenle Carr'a göre güç; askeri güçle özdeşleştirilmektedir (Aydın, 2004, s.35). Ona göre güç kimin elindeyse, uluslararası sisteme kendi değerlerini yayabilir (Dedeoğlu, 2018, s.67).

Klasik realizmin kurucusu Morgenthau ise gücü, uluslararası politikanın şekillendiricisi olarak ele almaktadır (Arı, 2018, s.134). Bu sebeple, uluslararası alanda tek geçerli olan güç, kimin elindeyse üstün konuma geçer ve sözünü geçirir (İbrahimov, 2017, s.6). Fakat Morgenthau gücü açıklarken; yalnızca şiddete ya da zorlamaya dayalı bir kavram olmadığını vurgulamaya çalışmaktadır. Ona göre; devletin sahip olduğu caydırıcılık kapasitesiyle², diğer devletlerin düşünce ve hareketleri üzerindeki kontrol sağlanabilir (Özdemir, 2008, s.127; Morgenthau, 1985, s.32-36). Bu duruma örnek olarak "*Ülkeler Arasında Politika*" adlı eserinde; gücün kullanım şekillerini sınıflandırmasıyla, caydırıcılığın diğer devletler üzerinde etkisi verilmektedir (Özdemir, 2008, s.128; Morgenthau, 1985, s.52-55):

1. Devletin kendi mevcut durumu korumaya çalışması (statüko),
2. Diğer devletlerin mevcut politikalarını değiştirmeye yönelik emperyalist politikaların geliştirilmesi,
3. Devlet daha fazla itibar elde edebilmesi amacıyla kullanılmasıdır.

Emperyalist politikaların geliştirilmesi genel anlamda zordur, çünkü devletler politikalarını gizli bir şekilde yürütmektedirler. Devletlerin mevcut konumunu koruması ve itibar elde etmesinin özünde ise diğer aktörleri caydırma amacı bulunmaktadır. Bu sebeple devletin sahip olduğu caydırıcılık gücü, kendi ulusal çıkarlarına zarar verebilecek diğer aktörlerin olası hareket alanlarının daraltılmasını sağlamaktadır (Özdemir, 2008, s.129).

---

¹ Birinci Dünya Savaşı.

² Ekonomik, askeri, teknolojik, diplomatik, vb.

Morgenthau ve Carr'ın güç açıklamasındaki askeri-politik öğelerin yeterli olmadığını savunan neorealistler, hem askeri-politik hem de ekonomi-politik unsurların beraber ele alınmasını vurgulamaktadırlar (Arı, 2018, s.147).

Neorealist düşüncenin öncüsü Kenneth Waltz; gücü yeteneklerin dağılımı olarak tanımlamaktadır (Keyik & Erol, 2019, s.27). Ona göre; devletlerin uluslararası sistemdeki konumunu belirleyen yetenekleri; nüfus ve arazinin büyüklüğü, kaynaklar, ekonomi, askeri güç ve siyasi istikrardır (Ersoy, 2017, s.176; Waltz, 1959, s.131). Waltz için bu yetenekler eşit dağılmamıştır (Arı,2018, s.147). Bu durum ise devletlerin anarşik sistemde hayatta kalmalarını sağlamak için eylemde bulunmalarına sebebiyet vermektedir (Keyik &Erol, 2019, s.27). Waltz, bu eylemleri iki sınıfta ele alarak devletlerin nasıl bir davranışta bulunması gerektiğini belirtmektedir (Ersoy, 2017, s.176; Waltz, 1959, s.118):

1. Devletin kendi ekonomik imkânlarını yükseltmesi, askeri gücünü arttırması ve daha zeki stratejiler geliştirmesi,
2. Devletin dâhil olduğu ittifakı güçlendirmek için ekonomik ve askeri gücünü kullanmasıdır.

Waltz, her iki durumda da devletin güvenliği için gücü araç olarak kullanmaktadır (Ersoy, 2017, s.176). Ona göre güç; savunma amaçlıdır (Viotti & Kauppi, 2016, s.63).

Neorealizmin yaşayan temsilcisi John J. Mearsheimer için ise güç; küresel sistemde hegemon olmayı sağlayacak askeri ve ekonomik yetkinliklerin geliştirilmesidir (Ceylan, 2018, s.48). Ona göre; devletlerin uluslararası sistemde üstün güç olmak istemesinin başlıca nedenleri ise (Mearsheimer, 2001, s.61-62):

1. Uluslararası sistemin anarşik olması nedeniyle, mevcut hükümetlerin üzerine hükmetme gücüne sahip bir gücün olmaması,
2. Her güçlü ya da büyük devletin saldırgan bir kapasitesinin (askeri) mevcut olması,
3. Devletler, diğer devletlerin niyetlerini asla tam olarak bilememesi,
4. Her devletin birinci amacının hayatta kalmak olmasıdır.

Mearsheimer'ın bu öncülleri gereğince; anarşik sistemde devletler için güvenliğe ulaşmanın tek yolu diğer devletlerden daha fazla güç elde etmektir (Arı, 2018, s.155). Dolayısıyla askeri ve ekonomik güce sahip olmayan devletler, rakiplerini önleyebilecek ya da onlara saldırabilecek kapasitelere sahip olmamaktadırlar (Arı, 2018, s.153).

Kısaca realistlerin bir kısmı gücü; devletin sahip olduğu kapasiteler olarak değerlendirirken, bazı realistler ise kendi kapasitesini, diğer devletin kapasitesine göre değerlendirmektedir (Viotti & Kauppi, 2016, s.52). İki realist perspektifin ortak noktasında ise güç; uluslararası politikanın ana aktörü olan devletin, küresel sistemde yer edinme çabasıdır. Devletlerin amacı; anarşik sistemin hâkim olduğu dünyada, gücü kullanarak hayatta kalabilmektir (Viotti & Kauppi, 2016, s.57). Merkezi bir otoritenin olmadığı düzensizlikte ise devletler kendi güvenlikleri için gücü en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadırlar (Tuna, 2020, s.76). Böylece güç, diğer devletlere karşı üstünlük aracı haline gelmektedir (Ersoy, 2017, s.176). Gücün diğer devletlere karşı üstünlük aracı olduğunu; askeri, ekonomik ve enerji kaynaklarıyla ifade edilmektedir (Ceylan, 2018, s.46).

Günümüzde devletlerarasında ekonomik üstünlük sağlayan Doğu Akdeniz enerji kaynakları, kıyıdaş devletlerin uluslararası sistemde güçlü konuma gelmesini temin etmektedir. Bu durum aynı zamanda, anarşik yapının hâkim olduğu Doğu Akdeniz'de, birçok devletin karşı karşıya gelmesine de sebep olmaktadır. Özellikle Türkiye'nin bölgedeki enerji kaynaklarını temin edebilmek için yapmış olduğu girişimler diğer ülkelerin çıkarlarıyla ters düşmektedir. Her ülkenin kendi çıkarını maksimuma ulaştırmaya çalıştığı Doğu Akdeniz'de, Türkiye'nin diğer ülkelerin politikasını dikkatli takip etmesi gerekmektedir. Türkiye elde edeceği enerji rezervleriyle, hem ekonomisini hem de askeri kapasitesini arttırmayı sağlayacak gücü elde edecektir.

2.1.3. Göreceli Güç Açısından Realizm

Uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın işleyişine “gerçekçi” yönüyle yaklaşan realizm; uluslararası sistemin temelinde devletlerin, çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığı güç mücadelesini vurgulamaktadır (Viotti & Kauppi, 2016, s.74). Çıkarların özünde devletlerin ulusal varlıklarını sürdürme amacı yattığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2017, s.117). Bu nedenle devletler, göreceli kazanç elde etmek için uğraşmakta, aynı zamanda diğer devletlerin göreceli güç kapasitelerinin gelişmesine engel olmaya çalışmaktadırlar (Efegil, 2018, s.55).

Realist perspektife göre; göreceli gücün temelinde, devletin sahip olduğu yeteneklerin mutlak olarak artıyor olması yatmaktadır. Ancak bu önemli değildir. Asıl önemli olan rakip devletlerin yeteneklerinin aşılmayıp aşılmadığıdır (Goldstein & Pevehouse, 2015, s.89). Daha farklı bir ifadeyle: Devlet için esas olan, ne kadar kazandığı değil, diğer devletlere kıyasla ne kazandığıdır (Ersoy, 2017, s.164). Bu konudaki en güzel örnek; ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarıyla verilebilir (Demir, 2020, s.10). 1970’li yıllardan beri iki devlet arasında süre gelen ticari ilişkide ekonomilerinin son derece birbirine bağımlı olmasına rağmen, Çin’in ABD’ye karşı rakip olabilecek güce erişmesi sorun teşkil etmektedir (Nye & Welch, 2017, s.379-380). Bu durum ise ABD’yi ulusal güvenlik nedeni gereğince ekonomi temelli engeller³ koymaya itmektedir (Aran, 2018, s.2). Çünkü realistlere göre; işbirliği içinde olan devletlerden birinin göreceli olarak daha az kazanması güvenliği zedelemektedir (Rüma, 2018, s.375).

Çin-ABD örneğinin dışında; göreceli kazanç farklı perspektiften yaklaşan klasik realistler ve neorealistler, devletlerin göreceli güç elde etme isteklerine genel olarak açıklık getirmektedir (Arı, 2018, s.122). Klasik realizme göre güç peşinde koşmak insan doğasında yer alırken, neorealist yaklaşımda ise sistemin yapısının devletleri güç elde etmeye zorladığı savunulmaktadır (Ertoyl, 2019, s.8).

Klasik realistlere göre; göreceli güç mücadelesinin temel sebebi, kendi üstlerinde bir otorite bulunmayan rasyonel devletlerin korku, bencillik ve hayatta kalma gibi güdülere dayanan kararlarıdır (Tamçelik & Öğün, 2019, s.45). Bu kararlar, klasik yazarlara göre; devlet adamlarının diplomasiye, tarihe ve çıkarlarına bakarak şekillendiği atfedilmektedir (Ertoyl, 2019, s.3-6). Çıkarların nihai yönü ise devletlerin, diğer devletlere göre daha güçlü olmaları veya karşılaştırmalı olarak güçlü olarak kalabilmeleridir (Tamçelik & Öğün, 2019, s.45). Hobbes’a göre klasik realizmin bu düşünceleri şu şekilde özetlenmektedir:

---

³ Gümrük vergisi.

“İki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar” (Hobbes, 2018, s. 100).

“Bütün insanlardaki durmak bilmez kudret arzusu. Böylece, ilk sıraya, bütün insanlarda var olan ve ancak ölümlle sona eren sürekli ve durmak bilmez bir kudret, daha fazla kudret arzusu eğilimini koyuyorum (...) Bundan dolayıdır ki en büyük kudrete sahip olan krallar, bu kudreti yurt içinde yasalarla, yurt dışında ise savaşlarla güvence altına almaya çalışırlar; bu bittiğinde, arkadan yeni bir arzu gelir; bazen, yeni fetihlerin şöhreti; bazen, refah ve sefahat; bazen, bir sanat veya bir başka zihinsel yetenekte gösterilen başarıdan ötürü hayran olunma veya iltifat edilme arzusu” (Hobbes, 2018, s. 81).

Kısaca Hobbes; devletlerin elde etmek istedikleri çıkarları, şan-şeref ve varlıklarını devam ettirme arzuları uğruna güç kabiliyetlerini sürekli arttırmak istemektedir. Hobbes'un bu yaklaşımından çok daha önce Thucydides tarafından göreceli güce sahip olma konusundaki eğilimleri ifade edilmiştir. Thucydides, bu konudaki düşüncelerini; Yunan şehir-devletleri arasındaki göreceli güce odaklanarak, Peloponez Savaşları hakkındaki gözlemleri ile kaleme almıştır (Goldstein & Pevehouse, 2015, s.86). Ona göre; “Güçlü olan (Atinalılar) gücünün yettiğini yapar ve zayıf olan (Melianlar) kabullenmek zorunda kaldığına katlanır” (Thucydides, 2015, s.402). Daha açık bir ifadeyle: Güçlüler her istediklerini yapabilirken, zayıflar sadece yapmak zorunda olduklarını yapabilir. Bu nedenle korku duyan zayıflar, savaşa yol açsa bile, karşı tarafın göreceli kabiliyeti sonucu belirler (Viotti & Kauppi, 2016, s.44). Çünkü Atinalıların ağır basan gücü, çıkacak bir çatışmada kazanan tarafın kim olacağını altını çizmektedir (Viotti & Kauppi, 2016, s.83).

Klasik realizmin insan doğasından kaynaklanan korku ve bencillik, devletleri daha fazla güç elde etmeye iterken, neorealist yaklaşıma göre devletlerin güç peşinde koşma arzularının, insan doğasıyla ilişkisi yoktur (Ertoy, 2019, s.8). Bundan ziyade uluslararası sistemin yapısı, devletleri güç peşinde koşmaya zorladığı savunulmaktadır (Tamçelik & Öğün, 2019, s.48). Çünkü neorealizme göre; sistemin yapısı anarşiktir ve devletler bu yapıda hayatta kalmak için gücü sağlamaya mecbur kalmışlardır (Ertoy, 2019, s.8).

Neorealist düşünür Waltz'a göre; anarşi içindeki devletin en nihai amacı güvenliğini sağlamasıdır (Ertoyl, 2019, s.9). Onun bu yaklaşıma göre, devletler birbirlerine karşı göreceli güçlerini arttırmayı değil, sistemin sağlayacağı güvenliğin göreceli olarak arttırılmasını amaçlamaktadırlar (Tüysüzoğlu, 2013, s.70). Waltz'ın bu savunmacı realizmine göre; devletler, kendi ulusal savunmalarını ve güvenliklerini riske atmayacak boyutta bir askeri, ekonomik ve teknolojik güce sahip oldukları sürece uluslararası sistemde güç dengesi sağlanacaktır (Waltz, 2015, s.81-84). Bu sayede de devletlerarasında yaşanacak çatışmacı ve genişlemeci yaklaşımların, kısa sürede bastırılacağı ifade edilmektedir (Tüysüzoğlu, 2013, s.70).

Waltz'ın savunmacı realist görüşünden farklı olarak Mearsheimer, anarşik sistemde hareket eden devlet için en iyi savunmanın saldırı olduğunu ifade etmektedir (Mearsheimer, 2001, s.33-34). Saldırgan realizme göre, devletlerin kendi güvenliklerini arttırabilmesinin yolu diğerlerinin ulusal gücünü azaltmaktan geçmektedir (Tüysüzoğlu, 2013, s.72). Yani, saldırgan realizmde mutlak kazanç unsuru değil, göreceli kazanç unsuru egemen anlayış konumundadır (Donnelly, 2014, s.64). Bu nedenle hegemon güç olmayı amaçlayan devletlerin, askeri ve ekonomik yetkinliklerini geliştirerek bu amaçlarını gerçekleştirebilecekleri ve kendi güvenliklerini sağlayabilecekleri savunulmaktadır (Ceylan, 2018, s.48). Ayrıca; büyük bir gücün, rakibi üzerinde bariz bir güç avantajı var ise sürekli güçlenme dürtüsü yüzünden saldırgan bir şekilde hareket etmesi doğaldır (Yılmaz, 2017, s.42). Yalnız Mearsheimer, güçlü rakiplerle karşı karşıya kalınması durumunda saldırgan eylemde bulunmanın az muhtemel olduğunu nitelendirmektedir (Viotti & Kauppi, 2016, s.65). Bu yüzden, devletler mevcut güç dengesini korumaya odaklanacaktır (Arı, 2018, s.156). Mearsheimer böylece, devletlerin güçlerinin olduğu kadar sınırlarının da bilincinde olarak saldırgan hareketin yararını ve neye mal olacağını dikkatli bir şekilde hesaplamalarını ortaya koymaktadır (Viotti & Kauppi, 2016, s.65). Bu nedenle saldırgan realist politikalar izleyen devletler hedeflerine ulaşabilmek için kısa süreli ve çıkar odaklı geçici ittifaklar oluşturabilirler (Tüysüzoğlu, 2013, s.72). Örneğin; ABD II. Dünya Savaşı'nda SSCB ile birlikte Almanya'ya karşı savaşmış, daha sonrasında ise Sovyetler ile mücadele etmiştir (Erkan, 2010, s.187). Yani realist paradigmaya göre; bugün dost olan yarın düşman olabilir.

Saldırgan realizm, her ne kadar devletlerarası işbirliğini yadsıyan bir paradigma olsa da, göreceli kazanç yaklaşımına bir katkı sağlayacaksa, çıkar odaklı geçici ittifakların sağlanabileceğini belirtmektedir (Tüysüzoğlu, 2013, s.78). Buna göre, işbirliğine kimlerin dâhil edileceği, varılacak anlaşmanın içeriğine ve bunun nasıl

belirleneceğine dair konularda devletin gücü asıl belirleyici konumdadır (Aksoy, 2015, s.65). Çünkü devletlerarasında oluşturulan işbirliği, ortak düşmanlara karşı hareket etmede kazanç sağlayacaktır (Donnelly, 2014, s.64). Bu nedenle, Doğu Akdeniz enerji meselesinde işbirliğini sağlayan; Yunanistan, GKRY, İsrail ve İtalya göreceli kazanç için ittifak içindedir. Ayrıca bu ittifakta taraf olan Mısır, AB ve ABD mutlak kazançları için, dört ülke arasında gerçekleşen işbirliğine destek vermektedirler. Bu nedenle, göreceli kazanç elde etmede engel olan Türkiye, bu işbirliği içinde yer almamaktadır.

2.2. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Durumu Ve Enerji Görünümü

Araştırmanın bu bölümünde; Doğu Akdeniz'in uluslararası sistemdeki jeopolitik durumu hakkında genel bilgiler yer almaktadır. İlk olarak; Doğu Akdeniz coğrafyasının konumu ve bölgedeki enerji çalışmalarıyla ortaya çıkan stratejik önemi aktarılmaktadır. İkinci kısımda; Doğu Akdeniz'de yapılan enerji çalışmaları ve küresel sistemdeki yeri açıklanmaktadır. Üçüncü kısımda ise; Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin sunmuş olduğu fırsatlar değerlendirilmektedir.

Tez çalışmasının bu bölümü sayesinde, Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin uluslararası sistemdeki önemi belirtilmektedir. Böylece tez çalışmasının aktarmak istediği enerji politikalarının ana nedeni vurgulanmaktadır.

2.2.1. Doğu Akdeniz'in Konumu ve Stratejik Önemi

Dünya medeniyetlerine kaynaklık eden Akdeniz, yüzyıllar boyunca farklı kültür ve uygarlıkların⁴ bulunduğu bir coğrafya olmuştur (Şahin, 2019, s.4). Bu coğrafya doğu ve batı olmak üzere iki havzadan⁵ meydana gelmesiyle, Doğu-Batı ilişkilerinin incelenmesinde tarihsel ve fiziksel bir platform halini almıştır (Kesgin, 2018, s.181). Ayrıca bu bölge; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleşim noktası olmasıyla da ekonomik ve siyasi konular dâhilinde önemli bir konumu oluşturmaktadır (Şöhret, 2019, s.79). Özellikle dünya deniz ticaretinde büyük bir ehemmiyet taşıyan Akdeniz; yük, elektrik, haberleşme kabloları ve enerji transferi açısından ülkeler arasında ekonomi-politik odağı halini meydana getirmektedir (Kesgin, 2018, s.170).

Akdeniz'in çevrelediği kıyı şeridi ve bulunduğu konum itibarıyla, uluslararası sistemde ekonomik ve politik öğelerinin değerlendirmesinin önemini ortaya

⁴ Sümer, Mısır, Hitit, Fenike, Yunan, İskender, Roma ve Osmanlı devleti.

⁵ Doğu Akdeniz ve Batı Akdeniz.

koymaktadır (Şöhret, 2019, s.80). Bölge coğrafi olarak; batı ve doğu adı altında sınıflandırılmaktadır (Şahin, 2019, s.4). Buna göre; Cebelitarık-Malta adası arasında kalan bölgeye Batı Akdeniz, Malta adası ile doğusunda kalan bölgeye ise Doğu Akdeniz adı verilmektedir. Akdeniz havzasının esas olarak stratejik önemini arttıran ise Levant bölgesidir (Özekin, 2020, s.5). Akdeniz'in doğusu anlamına gelen Levant; harita 1'de görüleceği üzere Türkiye, Yunanistan, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Tunus'u kapsayan bölge için kullanılmaktadır (Ediger, Devlen & Mcdonald, 2012, s.74). Doğu Akdeniz'in stratejik önemini belirleyen asıl unsuru ise Süveyş kanalıdır. Kanalin açılmasıyla birlikte Ümit burnu üzerinden yapılan Uzakdoğu ve Avrupa arasındaki hattın (yaklaşık 7 bin deniz mili) kısalması sağlanmış, ayrıca Basra körfeziyle olan ulaşımı da kolaylaştırmıştır. (Yaycı, 2012, s.4).

Harita 1. Doğu Akdeniz bölgesi

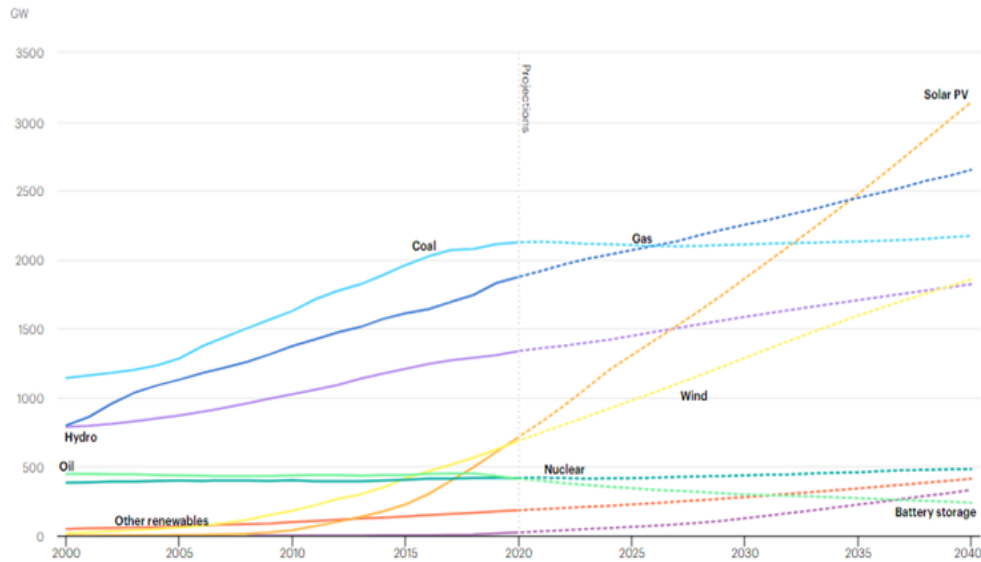
Kaynak: Ercümen, 2016.

Doğu Akdeniz'in tüm jeostratejik ve jeopolitik değerlerinin yanı sıra, son çeyrek asır içerisinde hidrokarbon konusuyla Akdeniz'de gerçekleşen tüm bahislerin dışında, bölgenin ilgi noktası haline gelmiştir (Çelik & Çetinoğlu, 2019, s.135). Bu durumun esas nedeni ise 2000'li yıllarda yapılan enerji çalışmalarıyla Doğu Akdeniz'in büyük bir ivme kazanmış olmasıdır (Gönül, 2019, s.339). Böylece ekonomi ile doğrudan ilişkili olan enerji kaynakları sayesinde Doğu Akdeniz, küresel ekonominin yeni merkezi haline gelmiştir (Aydın, 2010, s.318).

2.2.2. Doğu Akdeniz’de Enerji Çalışmalarının Küresel Sistemdeki Yeri

Uluslararası politik ve iktisadi sistemin işleyişi üzerinde doğrudan etkisi bulunan enerji kaynakları; uluslararası sistemin temelinde, devletlerin çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığı bir güç unsurudur (Yılmaz, 2017, s.406). Bu unsur, sanayi devrimiyle ivme kazanmış, daha sonrasında ise endüstrileşmenin getirdiği talep ve enerji ihtiyacındaki eksiklerle birlikte rekabet ortamını meydana getirmiştir (Karabulut, 2015, s.180). Özellikle bu rekabet, küresel nüfus ve endüstrileşmede yaşanan hızlı artışlarla birlikte daha da yükselişe geçeceği belirtilmektedir (Exxon Mobil, 2019). Ayrıca endüstriyel sanayide en çok ihtiyaç duyulan petrol ve doğalgazın, küresel rezerv ömrünün 50-50.9 yıl olarak hesaplanması ve buna oranla enerji tüketiminin giderek artması da önemli bir sonucu yaratmaktadır (TPAO, 2019, s.9-21).

Küresel sistemde yaşanan üstünlük yarışının gelecek yirmi sene içerisinde daha da artacağı ön verisi International Energy Agency/IEA (Uluslararası Enerji Ajansı) tarafından yayınlanan “World Energy Outlook 2019 (2019 Dünya Enerji Görünümü)” raporu ile sunulmaktadır. Bu rapora göre; petrol ve doğalgaz üretiminde 2030 yılına gelindiğinde önemli bir düşüş yaşayacağı, bu nedenle de 2040 yılına gelindiğinde yenilenebilir⁶ enerji kaynaklarının, günümüz yenilenemez⁷ enerji kaynaklarına eşdeğer ölçüde olacağı varsayımında bulunmaktadır (IEA, 2019, s.2) (Şekil-1).

Şekil 1. 2000-2040 tahmini enerji senaryosu

Kaynak: IEA, 2019.

⁶ Yenilenebilir enerji kaynakları: Güneş, Hidroelektrik, Biokütle, Rüzgâr, Dalga, Gel-Git ve Hidrojen.

⁷ Yenilenemez enerji kaynakları: Kömür, Petrol, Doğalgaz ve Nükleer.

IEA tarafından sunulan rapora göre; gelecek çeyrek asır içerisinde devletlerin enerji temini etmede yenilenemez enerji kaynaklarına yöneleceği ifade edilmektedir. Nitekim son yıllarda Doğu Akdeniz bölgesinde gerçekleşen enerji keşifleri sayesinde, hidrokarbon rezerv ömrünün biraz daha uzadığı hesaplanmıştır (Serpın, 2018, s.290). Özellikle bölgede keşfedilen hidrokarbon⁸ rezervlerinin, dünya rezervlerinin %47'sini oluşturması, Doğu Akdeniz'i küresel sistemde önemli bir konumu haline getirmiştir (Yılmaz, 2018, s.1-2). Buna ek olarak; ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS) 'nin 8 Nisan 2010 tarihinde yayımlanmış olduğu raporda, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervinin 3.45 trilyon m³, petrolün ise 1.7 milyar varil olduğu tahmini açıklanmasıyla uluslararası aktörleri bölgeye çekmesine neden olmuştur (Yaycı, 2019, s.41).

USGS'nin 2010 yılında yayınlanan raporundan çok daha önce, Doğu Akdeniz'de başlayan enerji arama faaliyetleri, ilk olarak 1950'li yıllarda İsrail tarafından başlatılmıştır (Erol, 2019, s.1374). Bunu 1967 yılında yapılan çalışmalarıyla Mısır takip etmiştir (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.7). Arama faaliyetlerinin yanı sıra bölgedeki ilk doğalgaz keşfini gerçekleştiren ülke, İsrail olmuştur (Özekin, 2020, s.9). Daha sonrasında ise tablo 1 'de görüleceği üzere Filistin, GKRY ve Mısır tarafından hidrokarbon keşifleri gerçekleştirilmiştir (Balkaş, 2019, s.1-14).

Tablo 1.

Doğu Akdeniz hidrokarbon keşifleri

Ülkeler	Keşif Yılı	Enerji Sahası	Rezerv Miktarı (Milyar m ³)	Üretim yılı
İsrail	1999	Noa	1.2	2011
İsrail	2000	Mari-B	28.9	2004
Filistin	2000	Gazze Marine	279.9	2017
İsrail	2009	Dalit	14.3	2013
İsrail	2009	Tamar	280.3	2013
İsrail	2010	Leviathan	623.6	2019
İsrail	2011	Dolphin	15.5	2020
GKRY	2011	Afrodit	338.2	2025 (tahmin)
İsrail	2012	Tanin	17.5	2021 (tahmin)
İsrail	2013	Karish	59.1	2021 (tahmin)
Mısır	2015	Zohr	850.9	2017
GKRY	2018	Calypso	198.24	-
GKRY	2019	Glauco	142-226 (tahmini aralığı)	-

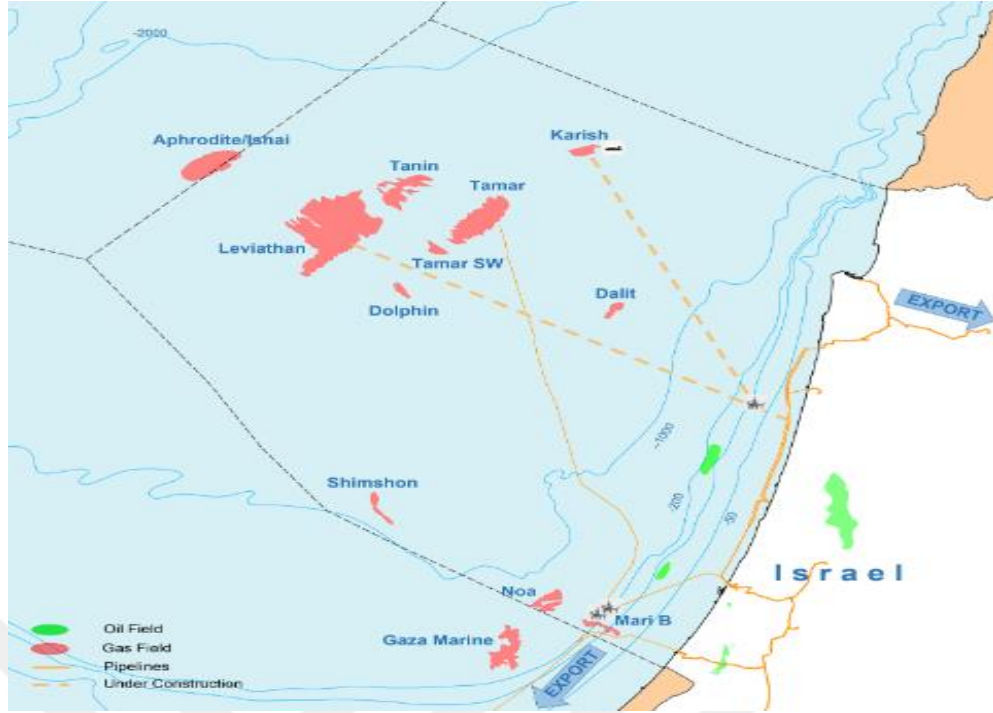
Kaynak: Balkaş, 2019, s.1-14'den alınmıştır.

⁸ Hidrokarbon: Karbon ve hidrojen atomlarından oluşan kimyasal bileşiktir. Petrol ve doğalgazın ana bileşenleri hidrojen ve karbon olduğu için hidrokarbon olarak da isimlendirilmektedir.

2.2.2.1. İsrail'in Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

Doğu Akdeniz enerji çalışmalarıyla aktif faaliyetlerde bulunan İsrail devleti, bölgedeki ilk hidrokarbon arama etkinliğini gerçekleştiren aktördür (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.394). Ülkenin gerçekleştirmiş olduğu ilk çalışmalar 1950'li yıllarda başlamışsa da ekonomik bir değer taşıyan sonuç elde edilememiştir (Erol, 2019, s.1374). Asıl olarak ilk doğalgaz keşfi Haziran 1999'da Noa-1 kuyusunda Tethys Deniz ortaklığı ile meydana gelmiştir. Yapılan keşfin ardından bölgedeki ikinci keşif, Şubat 2000'de Mari-B kuyusuyla gerçekleştirmiştir (İsrail Enerji Bakanlığı). Bu iki keşif, aynı zaman da Doğu Akdeniz'de gerçekleşen ilk hidrokarbon keşifleri olmuştur.

Noa ve Mari-B kuyularını keşfeden Amerikan şirketi Noble Energy, 2009'da İsrail'li şirketler (Avner, Delek) ortaklığı ile harita 2'de görülen Tamar sahasında enerji keşfinde bulunmuştur. Tamar sahasında yapılan keşiften sonra 2009'da Dalit, 2010'da Leviathan, 2011'de Dolphin, 2012'de Tanin ve 2013'de Karish sahasında hidrokarbon olduğu açıklanmıştır (Balkaş, 2019, s.3-6). Tüm bu keşifler gerçekleşirken İsrail, 12 Temmuz 2011 tarihinde Tamar ve Leviathan'dan elde edilen enerjinin iç ve dış pazarlara tedarik edilesi için girişimi başlatmıştır (Acar & Yılmaz, 2018, s.603). 2013 yılından itibaren iç pazara tedarik edilen gaz, İsrail'in iç tüketiminde kullanılmakta, bir kısmı da Ürdün'e ihraç edilmektedir (İsrail Enerji Bakanlığı). Ayrıca 2017 yılından itibaren GKRY ve Yunanistan ile gazın Avrupa'ya ihracı konusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Balkaş, 2019, s.25).

Harita 2. İsrail hidrokarbon arama sahaları

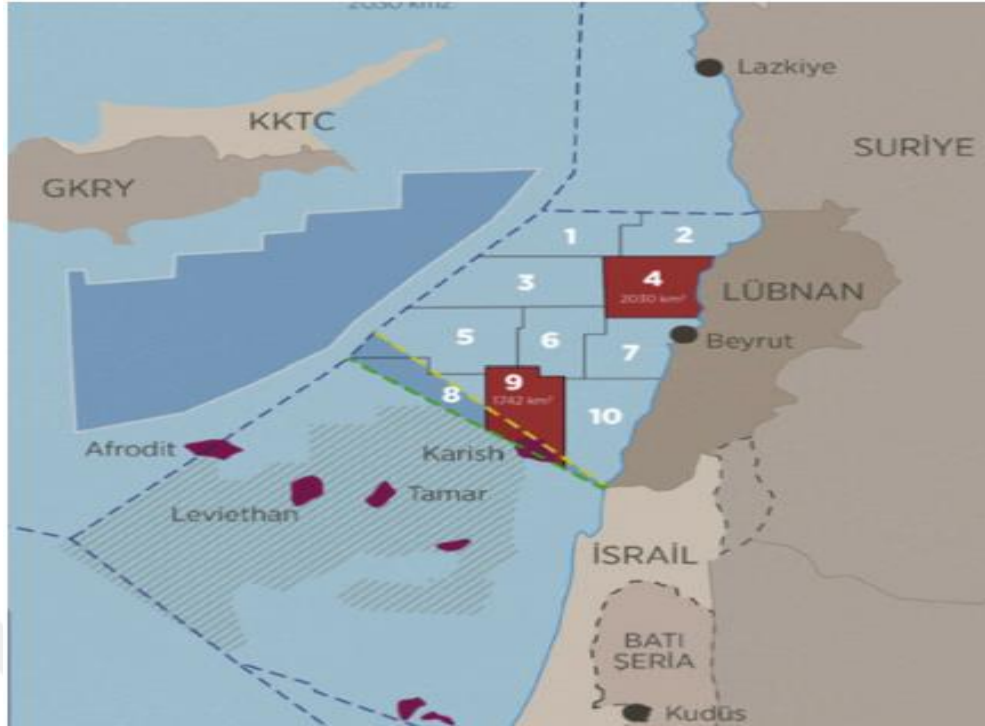
Kaynak: Israel Ministry of Energy, 2013.

2.2.2.2. Mısır'ın Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

Petrol ve doğalgaz üreticisi olan Mısır, hidrokarbon arama konusunda geniş bir sahaya, üretim alanında ise uzun bir geçmişe sahiptir (Erol, 2019, s.1376). 1800'lü yıllarda petrol arama çalışmalarına başladığı bilinen Mısır, bu çalışmalarını Doğu Akdeniz üzerinden devam ettirerek aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Mısır, ilk hidrokarbon keşfini 1967 yılında Abu Madi sahasında gerçekleştirmiştir (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.7). Bu keşfini 1969 yılında Abu Qir gaz sahasının keşfi izlemiştir (Özcan, 2017, s.61). 1978 yılında ise Abu Madi sahasından doğalgaz üretilmeye başlanmıştır (Duman, 2019, s.220).

Mısır'ın Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu keşifler, bölgede daha yoğun çalışmaları teşvik ederek sismik araştırmaların yapılmasını sağlamıştır (Erol, 2019, s.1376). Araştırmaların hukuki dayanağını sağlamak için ise 1958 yılında 12 millik karasuları, 200 metre kıta sahanlığı rejimi uygulamaya başlamıştır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.888). 1990 yılında düz esas hatlarını belirleyen Mısır, 2003 yılında GKRY ile imzaladığı MEB anlaşmasıyla, Doğu Akdeniz'deki sınırlarını harita 3'de görüleceği üzere kesinleştirmiştir (Tamçelik & Kurt, 2015, s.454).

Harita 4. Lübnan'ın ilk hidrokarbon arama sahaları 4 ve 9

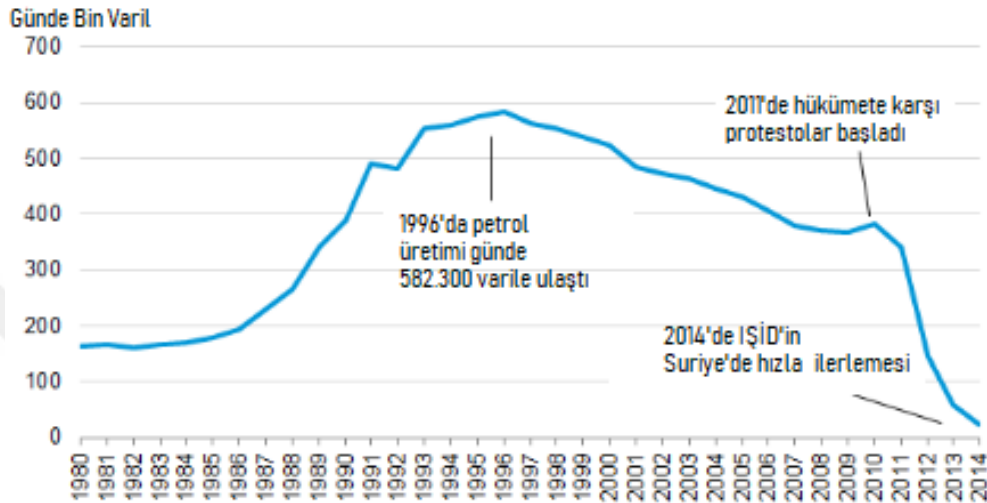
Kaynak: Yeni Şafak gazetesi.

MEB alanlarının ilanının ardından Lübnan, ilk hidrokarbon ruhsat ihalesini Ocak 2017'de beş deniz ruhsatı (1, 4, 8, 9 ve 10) için başlatmıştır (Balkaş, 2019, s.13). Aralık 2017'de sona eren ihalede 4 ve 9 numaralı sahalarda; Fransız şirket Total, İtalyan şirket Eni ve Rus şirketi Novatek'in araştırma yapmasıyla son bulmuştur (Yaycı, 2020, s.75).

2.2.2.4. Suriye'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

Doğu Akdeniz'e 95 mil kıyı şeridiyle sahildevletlerinden biri olan Suriye, bölgede gerçekleşen enerji çalışmalarında aktif olarak yer almaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.889). Bu çalışmalarını ilk olarak; 19 Kasım 2003 tarihinde MEB alanını ilan etmesiyle başlamıştır (Yaycı, 2020, s.67). MEB ilanının ardından bölgedeki ikinci faaliyeti ise, 2007 yılında ruhsat ihalesi olmuştur. Suriye'nin gerçekleştirmiş olduğu ruhsat ihalesine tek bir teklif verilince (İngiliz şirketi, Dove Energy) ihale sonuçsuz kalmıştır (Gürel, Mullen & Tzimitras, 2013, s.6). 24 Mart 2011 tarihinde ikinci kez ruhsat ihalesi başlatılmış, fakat iç savaş nedeniyle bu girişim de tamamlanamamıştır (Balkaş, 2019:14). Bu tarihten sonra Suriye, Doğu Akdeniz'e yönelik herhangi bir çalışması söz konusu olmamıştır (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.20).

Suriye 'de gerçekleşen iç savaş sadece Akdeniz'deki enerji çalışmalarını değil, aynı zamanda 1960'lı yıllardan itibaren petrol üretici ülkenin üretim değerlerini etkilemiştir (Erol, 2019, s.1372). Şekil 2'de görüleceği üzere; Mart 2011'de başlayan iç çatışma nedeniyle, petrol ve doğal gaz üretimi yaklaşık % 90'lık bir düşüş göstermiştir (ABD Enerji Bilgi Yönetimi, 2015).

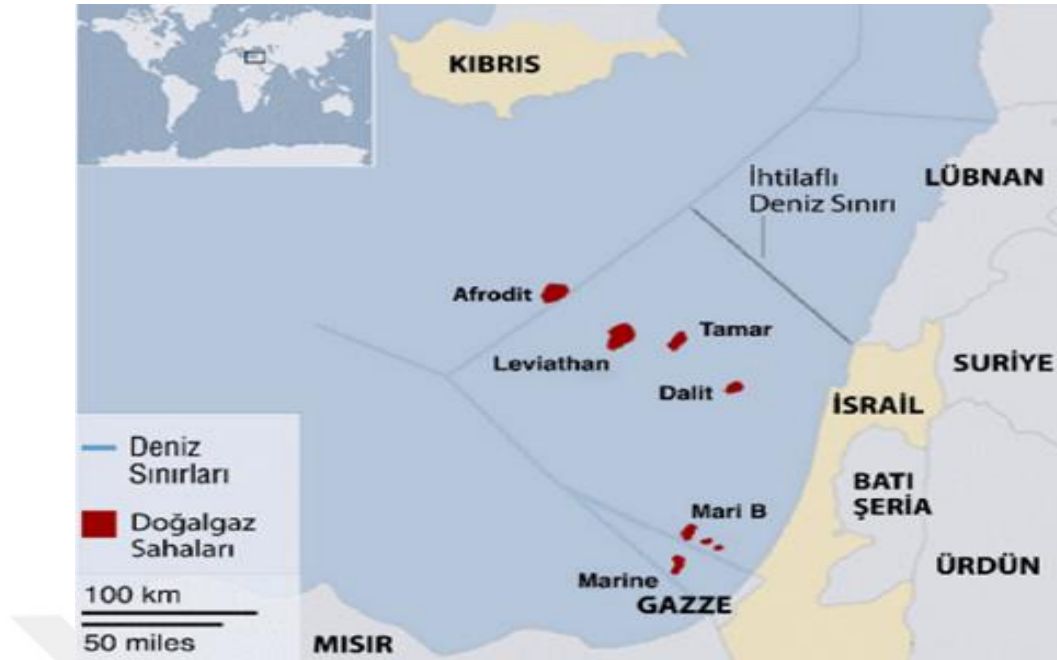
Şekil 2. Suriye iç çatışmasında petrol görünümü

Kaynak: US Energy Information Management, 2015.

2.2.2.5. Filistin'in Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

Doğu Akdeniz sahildevleti Filistin, Akdeniz'e 41 km'lik Gazze kıyı şeridiyle yer almaktadır (Keser, Özgöker & Ak, 2019, s.267). Bu kıyı şeridi üzerinden Doğu Akdeniz hidrokarbon çalışmalarını yürütmektedir.

Filistin devletinin ilk enerji faaliyeti; 1999'da 25 yıllığına ruhsat verdiği British Oil and Gas Group (BG)'la anlaşma imzalamasıyla başlamıştır (Karagöl & Özdemir, 2017, s.31). Yapılan anlaşmayla birlikte, harita 5'de görülen Gazze Marine sahasında çalışmalara başlayan şirket, 2000 yılında doğal gaz keşfini gerçekleştirmiştir (Keser, Özgöker & Ak, 2019, s.268).

Harita 5. Filistin'in Mara Marine sahası

Kaynak: Karagöl & Özdemir, 2017, s.26.

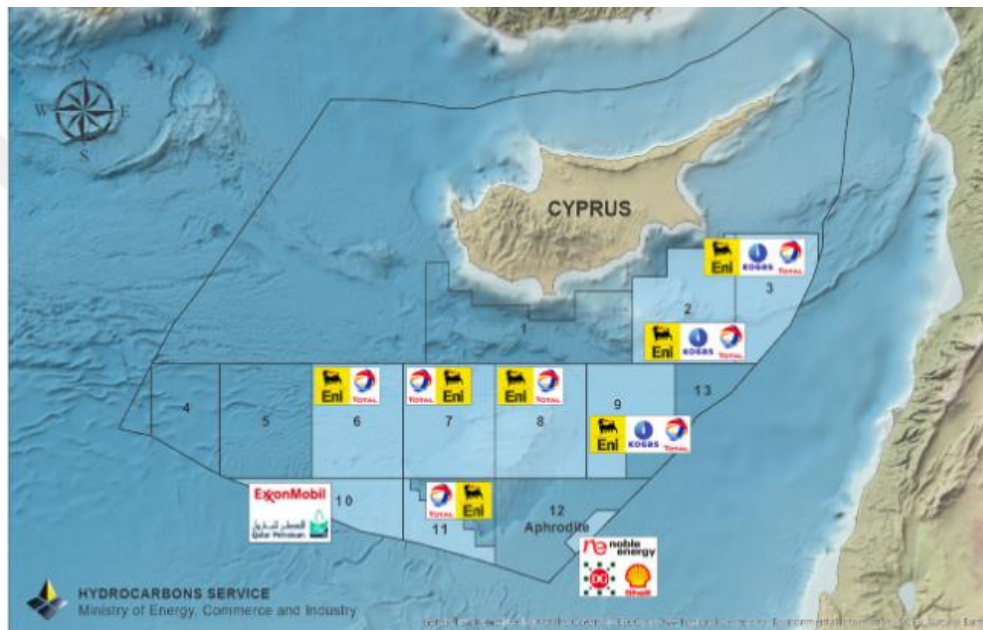
Gazze Marine keşfinin ardından İsrail, bölgedeki doğalgazın çıkarılmasına izin vermemiş ve yapılacak diğer enerji çalışmaları engellemiştir (Keser, Özgöker & Ak, 2019, s.274). Bu sebeple Filistin, ilerleyen seneler içerisinde herhangi bir Doğu Akdeniz enerji faaliyetinde bulunamamıştır⁹ (Özcan, 2017, s.68-71).

2.2.2.6. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

2000'li yıllar itibariyle Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında etkin bir şekilde rol alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, bölge içerisinde aktif hidrokarbon çalışmaları sergileyen bir aktörü oluşturmaktadır (Erol, 2019, s.1370). Genel anlamda Rum Yönetimi; Mısır ile 17 Şubat 2003'te, Lübnan ile 17 Ocak 2007'de ve 17 Aralık 2010'da İsrail'le Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşması imzalamasıyla kendisini göstermiştir (Cantürk, 2019, s.117). Ayrıca 2 Nisan 2004 tarihinde MEB ilanında bulunması da bölgeye yönelik bir diğer önemli faaliyeti teşkil etmiştir (Ceylan, 2018, s.60).

⁹ İsrail'in Filistin doğalgazını çıkarmasına izin vermemesindeki sebep; İsrail'in bu gazı küresel enerji piyasasındaki fiyattan çok daha düşüğe almak istemesinden kaynaklanmaktadır (Keser, Özgöker & Ak, 2019:274).

MEB ilanlarıyla birlikte deniz yetki sınırlarını belirleyen GKRY, aynı zamanda 2007, 2012, 2016 yıllarında uluslararası ihaleler yoluyla, hidrokarbon araştırma ruhsatı vermesiyle enerji çalışmalarını gerçekleştirmiştir (Dalar, 2019, s.163). Harita 6'da görüleceği üzere; 2007 yılında gerçekleştirilen ilk ihale sonucunda 12 numaralı saha Noble¹⁰ enerji şirketine, 2012'deki ikinci ihalede 2, 3, 9 ve 11 numaralı sahalar Eni¹¹,Kogas¹²,Total'e¹³, 2016 yılında gerçekleştirilen üçüncü ihale de ise 6, 8 ve 10 numaralı sahalar Eni, Total, Exxon Mobile¹⁴ ve Katar Petrol şirketlerine ruhsat verilmiştir (Erol, 2019, s.1370-1371).

Harita 6. GKRY'nin hidrokarbon araştırma izinleri

Kaynak: Yaycı, 2020, s.46.

GKRY tarafından verilen ruhsatların ardından 12 numaralı sahanın lisans sahibi olan Noble şirketi tarafından, 2011 yılında Afrodit kuyusunda doğal gaz enerji keşfedilmiştir (Balkaş, 2019, s.8). Gerçekleşen keşfin sonucunda, Kasım 2019'da Afrodit yatağındaki doğal gazın denizaltından boru hattıyla Mısır'daki Idku isimli sıvılaştırma terminaline taşınacağını, buradan ise sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) elde edileceği belirtilmiştir (Özcan, 2017, s.86).

¹⁰ Amerikan şirket.

¹¹ İtalyan şirket.

¹² Güney Kore şirketi.

¹³ Fransız şirket.

¹⁴ Amerikan Şirketi.

Afrodit sahasındaki enerji üretim devam ederken, 6. sahada yapılan çalışmalar sonucunda, 3 Şubat 2018 tarihinde Calypso-1 adlı enerji kuyusunda büyük miktarda hidrokarbon rezervine ulaşılmıştır (Balkaş, 2019, s.10). Böylece GKRY, bölgede gerçekleştirmiş olduğu iki büyük hidrokarbon keşfi sayesinde, Doğu Akdeniz'in önemli bir aktörü haline gelmiştir.

2.2.2.7. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

Doğu Akdeniz enerji çalışmalarıyla bölgenin aktif aktörlerinden birini oluşturan Yunanistan, yapmış olduğu faaliyetleriyle etkin bir geçmişi bulunmaktadır (Erol, 2019, s.1366). 1975 yılında hidrokarbon arama, çıkarma ve işleme yetkisi için kamu petrol şirketini (DEP) kuran devlet, 1985 yılında DEP-EKY (DEP'e bağlı) şirketini kurmasıyla birlikte Doğu Akdeniz çalışmalarına başlamıştır (Gözügüzelli, 2019, s.7-8). Yunanistan'ın 24 sahada arama çalışmaları için ruhsat verdiği DEP-EKY şirketi açmış olduğu 74 kuyuda Mora'nın Kuzeybatısında yer alan Katakolo bölgesinde petrol, Selanik'e bitişik bir bölge olan Epanomi'de doğalgaz keşfedilmiş, fakat sondaj çalışmaları gerçekleşmemiştir (Erol, 2019, s.1366). Bulunan enerji keşifleri üzerine 1996 yılında ilk uluslararası ruhsat ihalesi gerçekleştirilerek 4 adet ruhsat sahası verilmiş, fakat sismik ve sondaj çalışmalarının yüksek maliyeti nedeniyle, çalışmalar gerçekleştirilememiştir (Gözügüzelli, 2019, s.8).

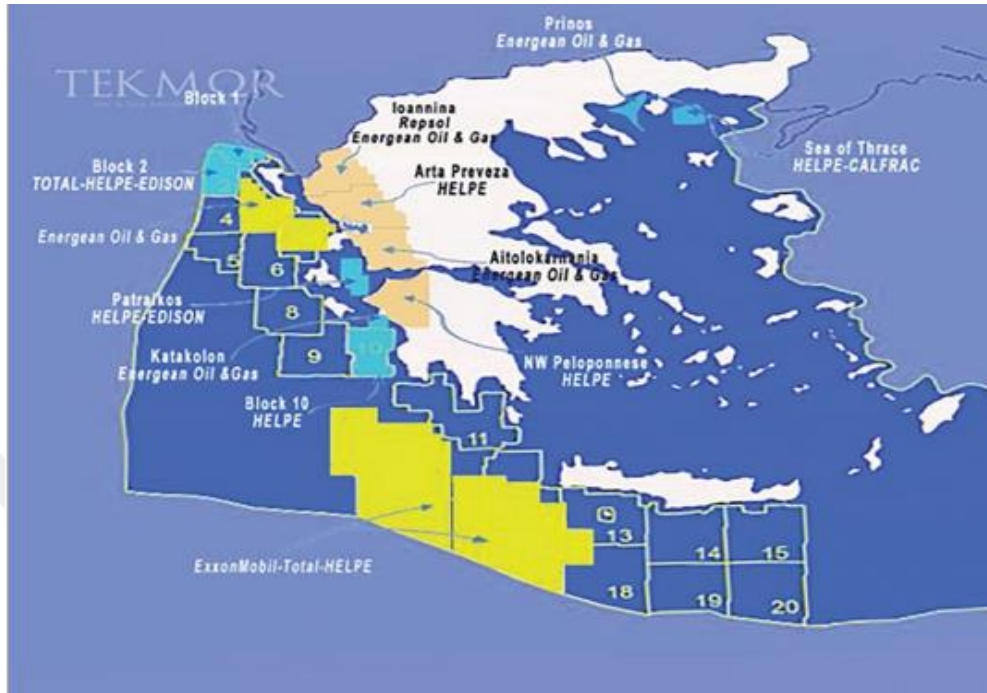
2000'li yıllarda piyasa nedeniyle hidrokarbon çalışmalarına ara veren Yunanistan, 2012 yılında ruhsat ihalesini (ikinci uluslararası ruhsat ihalesi) başlatarak harita 7'de görülen 3 sahada Energean Petrol ve Gaz şirketine verilen ruhsatlarla birlikte, faaliyete geçmiştir (Gözügüzelli, 2019, s.8).

Harita 7. Energean şirketine verilen ruhsat sahaları

Kaynak: Energean.

Energean şirketine verilen ruhsatların ardından, harita 8’de görülen 1, 2, 3, 7, 10 ve 12 numaralı sahalar ruhsatlandırılmıştır (Erol, 2019, s.1366).

Harita 8. Yunanistan'ın uluslararası şirketlere ruhsatlandığı alanlar

Kaynak: Gözügüzelli, 2019, s.8.

2.2.2.8. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Doğu Akdeniz enerji çalışmaları, Türkiye ile yapmış olduğu ortak faaliyetlerle kendisini göstermektedir. Özellikle iki aktör bölgeye yönelik hak iddialarıyla enerji çalışmalarında bulunmaktadır. Adayı paylaştığı GKRY'nin tek taraflı enerji faaliyetleri sebebiyle, KKTC ada etrafındaki alanlarını korumaya çalışmaktadır (Koray, 2019, s.1368). Bu konudaki duruşunu ise 19 Eylül 2011 tarihinde GKRY'nin Afrodit sahasında yaptığı petrol ve doğalgaz arama çalışmalarının ardından seyretmiştir.

Rum Yönetimi'nin gerçekleştirmiş olduğu hidrokarbon faaliyetinin hemen arkasından, Birleşmiş Milletler 66. Genel Kurul toplantısı için New York'ta bulunan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu tarafından "Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması" imzalanmıştır (Şahin, 2019, s.27). 21 Eylül 2011 tarihinde imzalanan anlaşmanın peşinden (22 Eylül 2011) KKTC Bakanlar Kurulu, harita 9'da görülen deniz alanlarına

ilişkin 7 deniz, 2 kara ruhsat sahası belirleyerek, bu alanlara ait ruhsatları TPAO'ya verdiğini açıklamıştır. Böylece KKTC, Türkiye ile yaptığı anlaşmayla adanın tüm çevresinde petrol ve doğalgaz arama çalışmaları yapma imkânını sunmuştur.

Harita 9. KKTC tarafından belirlenen 7 deniz, 2 kara ruhsat sahası

Kaynak: Türkiye Petrolleri.

2.2.2.9. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Hidrokarbon Çalışmaları

2000'li yıllarda büyük bir ivme kazanan Doğu Akdeniz enerji çalışmaları, Türkiye'nin de aktif bir şekilde faaliyet gösterdiği platformu oluşturmaktadır. Genel anlamda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ilk çalışmaları, 1966 yılında Seyhan-1 ve 1970 yılında Karataş-1 kuyuları kazılmasıyla başlamıştır (Erol, 2019, s.1367). İlk keşif ise 1985-1986 yıllarında yapılan İskenderun körfezinde yer alan Gülcihan-1 kuyusunda petrol keşfi ile gerçekleşmiş, fakat ekonomik fırsat taşımadığı gerekçesiyle çalışma durdurulmuştur (Balkaş, 2019, s.16). 1980'li yılların ardından Türkiye, bölgeye ilişkin çalışmalarını KKTC ile yapmış olduğu anlaşma sonrasında, TPAO'ya verilen arama ruhsatlarıyla, 26 Eylül 2011 itibariyle, adanın güneyinde (GKRY'nin numaralandırdığı 12, saha etrafında) KKTC adına iki boyutlu sismik araştırma yapmaya başlamıştır (Şahin, 2019, s.27).

Kıbrıs adasının dışında, kendi deniz yetki alanı araştırmalarına ise 30 Ekim 2018 tarihinde başlayan Türkiye, sondaj çalışmalarını "Fatih" isimli gemisiyle 27 Nisan 2019 tarihine kadar gerçekleştirme kararı almıştır (Gözügüzelli, 2019, s.11). Türkiye'nin

belirlemiş olduğu bu kararlar neticesinde; 2018 yılı içerisinde Alanya-1 kuyusunda, 2019 yılı içerisinde de Finike-1 kuyusunda çalışma yapma planını duyurmuştur (Erol, 2019, s.1367). Her iki çalışmanın tamamlanmasının ardından Türkiye, 2020 yılı içerisinde beş kuyunun daha açılacağını duyurarak Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine devam edeceğini belirtmiştir (Furuncu, 2019, s.93).

2.2.3. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerinin Sunduğu Fırsatlar

Doğu Akdeniz, yapılan araştırmalar ve keşifler sonucunda, hidrokarbon rezervlerine sahip ülkelere fırsatlar sunmaktadır. Enerji rezervlerinin sunduğu ekonomik imkânlar dâhilinde devletler, enerji nakil hatlarıyla pazarlara ulaşma amacındadır (Özcan, 2017, s.73). Bu durum ise Doğu Akdeniz'de birden fazla boru hattı güzergâhının oluşmasına sebebiyet vermiştir (Serpın, 2018, s.301). Böylece gerçekleştirilecek enerji ticaretinde, işbirliğini sağlayacak muhtemel 4 projeye somut bir sonuca ulaşılmıştır: Bunlar East Med, İsrail- Türkiye, Mısır- İsrail ve Mısır- GKRY boru hatlarıdır (Tongüç, 2020, s.45).

İsrail- Kıbrıs- Yunanistan boru hattı/ East Med boru hattı: İsrail ve GKRY'nin Afrodit ve Leviathan sahalarından elde ettiği büyük enerji keşifleriyle birlikte ekonomilerinin kalkınmasını sağlamak amacıyla doğal gazın ihraç edilmesine yönelik çalışmalara başlamışlardır. Yunanistan ve İtalya'nın çalışmalara katılımıyla da doğal gaz boru hattı projesine dönüşmüştür. Proje İtalya, İsrail, GKRY, Yunanistan Enerji Bakanları¹⁵ ve Avrupa enerji ve iklim komiserinin (Miguel Arias Canete) katılımlarıyla, 3 Nisan 2017 tarihinde Tel Aviv'de düzenlenen toplantı sonucunda işbirliğine yönelik anlaşma imzalanmıştır (Balkaş, 2019, s.25). Bu anlaşma ile harita 10'de görüleceği üzere, dört aşamadan oluşan yaklaşık 2000 km'lik boru hattı projesi kabul edilmiştir (Özcan, 2017, s.76):

- ilk bölümü 200 km uzunluğunda olup İsrail ve GKRY'nin Leviathan ile Afrodit kuyuları adaya uzanmakta,
- ikinci bölümü 700 km uzunluğunda olup Kıbrıs adasının güneyinden Girit adasına uzanmakta,

¹⁵ İsrail Enerji bakanı Yuval Steinitz, İtalya Enerji bakanı Carlo Calenda, Yunanistan Enerji bakanı Giorgos Stathakis ve GKRY Enerji bakanı Yiorgos Lakkotrypis (Balkaş, 2019:25).

- üçüncü bölümü 400 km uzunluğunda olup Girit adasından Yunanistan'a uzanmakta,
- dördüncü bölümü ise 600 km uzunluğunda olup Yunanistan'dan İtalya'ya uzanmaktadır.

Harita 10. East Med boru hattı güzergâhı

Kaynak: Berberakis, 2020.

2017 yılında aktörler arasında imzalanan işbirliği anlaşmasından sonra 2 Ocak 2020 tarihinde Yunanistan, İsrail ve GKRY'nin Enerji Bakanları tarafından Atina'da boru hattının inşası için anlaşma imzalanmıştır (Berberakis, 2020).

İsrail- Türkiye boru hattı projesi: Doğu Akdeniz'de elde ettiği hidrokarbon rezervleriyle ekonomik kazanç imkânlarından yararlanmak isteyen İsrail, bölgede doğalgaz boru hattı projelerine yönelik olumlu tutumlar sergilemektedir (Karagöl & Özdemir, 2017, s.50). Bu projelerden biri olan İsrail-Türkiye boru hattı ile doğalgazın, TANAP üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması amaçlanmaktadır (Özcan, 2017, s.80). Harita 11'de görüleceği üzere, Leviathan sahasından çıkarılan doğalgazın Ceyhun Limanı'na kadar uzanan bir boru hattıyla Türkiye'ye nakli hedeflenmektedir (Karagöl & Özdemir, 2017, s.51)

Harita 11. Türkiye-İsrail boru hattı güzergâhı

Kaynak: Özcan,2017, s.81.

Mısır'ın mevcut LNG tesislerine bağlanan İsrail ve GKRY boru hatları: Doğu Akdeniz'de gerçekleşen hidrokarbon keşiflerini ekonomik kazanca dönüştürmeyi amaçlayan Mısır, Idku ve Damietta'daki LNG tesislerinden yararlanarak İsrail ve GKRY'yle işbirliği içinde bulunmaktadır (Özcan, 2017, s.86).

Mısır ile yapılan işbirliği sayesinde, İsrail ve GKRY, işlenmemiş enerji yerine işlenmiş doğalgazı ihraç etmesi durumunda ekonomik kazançları daha fazla olacaktır (SD raporu, 2019, s.13). Bu sebeple; iki ülke 2018 yılında yapmış oldukları anlaşma ile Afrodit ve Leviathan'daki doğalgaz, deniz altından geçecek bir boru hattıyla Mısır'ın LNG terminallerine taşınmasıyla işlenecektir (Karagöl & Özdemir, 2017, s.52-53).

2.3. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Yer Alan Aktörlerin Politikaları Ve Deniz Yetki Alanı Yaklaşımları

Araştırmanın bu bölümünde; Doğu Akdeniz'de meydana gelen deniz yetki alanlarına ilişkin sorunlar ve bölgede yer alan aktörlerin politikaları belirtilmiştir. Bu

sayede, tez çalışmasının esas kısmını oluşturan 2.4. numaralı başlık ve devamında analiz edilen bilgilerle açıklık sağlanmaktadır.

2.3.1. Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'in Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıta Sahanlığı Değerlendirmesi

Uluslararası sistemde ekonomik ve sosyal kalkınmanın bel kemiğini oluşturan enerji kaynakları, küresel iktisatın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 2012, s.34-35). Bu nedenle enerji kaynaklarının varlığı devletler için ekonomik gücü meydana getirmektedir (Doğan, 2014, s.250). Bu güce ulaşım, zamanla gelişen teknolojik imkânlar sayesinde, devletlerin açık denizlerdeki doğal kaynaklardan yararlanmasını sağlayarak elde edilme alanını genişletmiştir (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.14). Açık denizlerde devletlere tanınan bu olanak muhtemel rekabet ortamına sebebiyet verse de, ilgili düzenlemeler ile bu durum giderilmeye çalışılmıştır (Çelik & Çetinoğlu, 2019, s.136-138). Özellikle bu konudaki ilk ciddi atılım ise 1856 yılında Paris kongresiyle gerçekleşmiştir (Çelik & Çetinoğlu, 2019, s.137). Bu kongre sayesinde dönemin en büyük sorunu olan korsancılık faaliyetlerini sınırlayan tedbirler alınmıştır (Çetinoğlu, 2019, s.158).

Paris kongresinin ardından gerçekleşen ikinci ciddi atılım ise II. Dünya Savaşında sonra deniz hukukunun uygulanması için daha fazla nedenlerin varlığıyla, BM öncülüğünde 1958 yılında Cenevre Sözleşmeleriyle gerçekleşmiştir (Karapınar, 2015, s.13). Nitekim, 1960 yılında ikincisi düzenlenen Deniz Hukuku konferansında yeni bir sözleşmesinin oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkaran nedenler yüzünden konferans başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Biçici, 2018, s.4):

1. *“Ülkelerin doğal kaynaklara olan ihtiyaçlarının artması,*
2. *Karasal kaynakların yetersiz kalmaya başlaması,*
3. *Teknolojik gelişmelerin deniz dibi ve toprak altındaki kaynakların kullanılmasına ve işletilmesine olanak sağlaması, bu alanların bakır, manganez, kobalt ve nikel içeren maden yumruları ve hidrokarbürler bakımından çok zengin olduklarının ortaya çıkması,*
4. *Denizde trafiğin ve balıkçılığın giderek yoğunlaşması,*
5. *Bağımsızlığına yeni kavuşmuş devletlerin eski kuralları tanımak istememeleri ve ülkelerini denizler yönünde genişletmeyi arzu etmeleri,*

6. *Deniz zenginliklerinin gelişmiş devletlerce yağmalanmasının önlenmesi ve canlı kaynakların tükenmesinin önüne geçilmesi isteği,*
7. *Devletlerin denizler üzerinde giderek artan, gelişigüzel iddialarını kurallara bağlamak arzusu,*
8. *Deniz kirlenmesinin önlenmesi veya azaltılmasının sağlanmak istenmesi,*
9. *Kıta sahanlığının dış sınırına ilişkin kriterlerin hızla gelişen teknoloji karşısında anlamını yitirmesi ve bu kriterlerin değiştirilmesine yönelik itirazlar,*
10. *Takımada devletlerine ait deniz alanlarının belirlenmesi,*
11. *Zararsız geçişin tanımlanması ve karasuların genişliğinin belirlenmesi ihtiyacı,*
12. *Bilimsel araştırma faaliyetlerinin tabi olacağı hukuksal rejimin belirlenmesi isteğidir.”*

İkinci Deniz Hukuku Konferansının başarısız olmasıyla, 1973-1982 yılları arasında yapılan Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'yle (BMDHS) sonuçlanmıştır. AB ve 165 devletin imzaladığı sözleşme resmi olarak 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çelik & Çetinoğlu, 2019, s.137). 1982 BMDHS'nin 311. Maddesine göre (Çetinoğlu, 2019, s.160);

“1.Bu sözleşme 29 Nisan 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri 'nin yerine geçecektir.

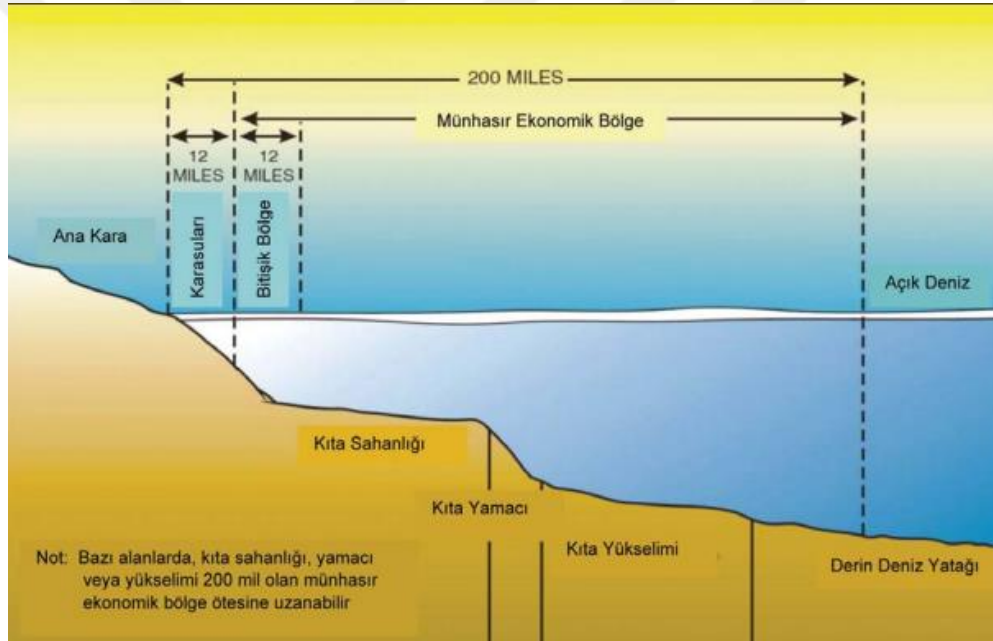
2.Bu sözleşme, kendisine aykırı olmayan ve diğer taraf devletlerin sözleşme dolayısıyla elde ettikleri haklardan yararlanmalarına ve sözleşmeden doğan yükümlülüklerinin yerine getirmelerine hanel getirmeyen diğer antlaşmalardan doğan hak ve yükümlülüklerini herhangi bir şekilde değiştirmeyecektir.”

29 Nisan 1958 tarihinde dört temel antlaşmadan meydana gelen Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri, Birinci Deniz Hukuku Konferansın sonrasında imzalanmıştır (Karapınar, 2015, s.13):

1. *Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi,*
2. *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi,*
3. *Açık Deniz Sözleşmesi,*
4. *Balıkçılık ve Açık Denizin Biyolojik Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi.*

Dört temel antlaşma içinde mevcut bulunan deniz yetki alanları; iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve açık denizdir (Çetinoğlu, 2019, s.161). Münhasır Ekonomik Bölge ile ilgili denizalanı ise 1982 yılında imzalanan BMDHS’de yer almaktadır (Çetinoğlu, 2019, s.161).

1982 BMDHS’ye göre doğal kaynaklar ve doğal zenginliklerden yararlanabilme yetkisi; iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesi bulunan devletlere aittir (Karapınar, 2015, s.15) (Şekil 3). Yetki alanlarının dışında kalan “açık denizler” olarak da adlandırılan bölgeler ise tüm insanlığa açık ortak alanlardır. Devlete ait kabul edilen deniz yetki alanları şekil 3’de görüleceği üzere sırayla; iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB’dir (Çetinoğlu, 2019, s.161).

Şekil 3. BMDH’ye göre deniz alanları

Kaynak: Karapınar, 2015, s.15.

Ana kara ile karasuları arasında kalan denizalanı “iç sular” olarak tanımlanmaktadır. İç sular ile bitişik bölge arasında kalan ve 12 deniz milini geçmeyen sular ise “karasuları” adlandırılmaktadır (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.2). Karasularının bitiminin hemen devamında yer alan 12 deniz milini geçmeyen sular “bitişik bölge”dir (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.10). Karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar yer alan deniz yatağı uzantısı topraklar, “kıta sahanlığı” olarak adlandırılmaktadır (BM Enformasyon

Merkezi UNIC, 2001, s.26). Kıta sahanlığı tanımında olduğu gibi, karasularının ölçülmeye başladığı hattan itibaren 200 deniz miline kadar uzanan alan ise “*Münhasır Ekonomik Bölge*” olarak tanımlanmaktadır (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.18).

BMDHS'nin deniz alanları konusundaki açıklamaları netlik sağlasa da, coğrafi şartlar gereğince devletlerarasında sorunlar yaşanmaktadır (Çetin & Usluer, 2019, s.176). Bu sorunlar ise; uluslararası deniz alanını oluşturan; kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)'den kaynaklanmaktadır. Özellikle son çeyrek asır içerisinde Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan devletlerarasında MEB ve kıta sahanlığı ile ilgili olumsuz durumlar yaşanmaktadır. Bu durumların ana sebepleri ise; Doğu Akdeniz'in coğrafi olarak yarı kapalı bir havza olması ve iki uluslararası deniz alanıyla ilgili tanımların net olarak ayrıştırılamamasıdır. İlk olarak bu ayrımın yapılabilmesi için MEB ve kıta sahanlığının tanımlarına bakıldığında, iki deniz alanını birbirinden ayıran önemli noktaları bulunduğunu söylemek mümkündür. Şekil 4'de görüleceği üzere bu unsurlar içerisinde “ilan edilme” yer almaktadır (Erciyes, 2019, s.2). Her ne kadar iki kavram uluslararası hukukta yer edinse de, kıta sahanlığını bir devletin ilan etme ihtiyacı bulunmamakta iken, MEB için bulunmaktadır. Bu durumun esas nedeni ise; kıta sahanlığının coğrafi ve jeolojik değerleri barındırırken, MEB hukuki bir nitelik taşımasıdır (Çelik & Çetin, 2019, s.141). Ayrıca bu durma ek olarak devletlerin egemenlik haklarına baktığımızda; MEB'in sahip olduğu yetkiler, kıta sahanlığındaki yetkilerden daha geniş bir yelpazeyi ele almaktır. Kıta sahanlığıyla ilgili haklara bakıldığında, BMDHS'nin 79. Maddesine göre; doğal kaynakları araştırmak ve işletmek, petrol boruları döşemek ve döşenmesine izin vermek, deniz kirliliğini önlemek gibi durumlar yetkili devletin kendisine aittir (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.28). MEB alanına sahip devletin yetkileri ise BMDHS'nin 56. Maddesine göre (BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001, s.18);

“a) Deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar:

b) İşbu Sözleşmenin ilgili hükümlerine uygun olarak;

i) suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma;

ii) denize ilişkin bilimsel araştırma yapma; .

iii) deniz çevresinin korunması ve muhafazasıdır.”

MUKAYESE	KITA SAHANLIĞI	MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE
LİMİT	200 deniz mili (350 dm)	200 deniz mili
EGEMEN HAKLAR	Deniz tabanı ve altındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine yönelik egemen haklar.	Deniz tabanı ve altındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine yönelik egemen haklar + Su kütleesindeki doğal kaynakların korunması ve işletilmesi + Enerji Üretimi (Rüzgar, Akıntı, Su)
İLAN İHTİYACI	HAYIR (ab initio- ipso facto)	EYET
SUNİ ADALAR, TESİSLER VE YAPILAR	✓	✓
SEYRÜSEFER VE ÜST UÇUŞ SERBESTİSİ	✓ (Araştırma ve Sondaj gemileri hariç)	✓ (Araştırma ve Sondaj gemileri hariç) + Balıkçı Tekneleri hariç
SAHİLİ BULUNMAYAN VE COĞRAFI BAKIMDAN ELVERİŞSİZ DEVLETLERİN HAKLARI	X	✓

Şekil 4. Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge farkı

Kaynak: Erciyes, 2019, s.2.

İki denizalanı arasındaki bir diğer fark; MEB devleti ile anılan devletler arasında antlaşma yapılması halinde coğrafi bakımdan elverişsiz bir devlet olsa dahi, hukuki olarak hakları bulunmaktadır (Pazarıcı, 1989, s.336). Kıta sahanlığın da ise böyle bir durum söz konusu değildir (Erciyes, 2019, s.2). Bunun için sahildevletinin MEB'ini belirlemesi gerekmektedir (Aşçı, 2020, s.53). Bu belirleme ise; devletin münhasır ekonomik bölgeyi gösteren haritayı ya da bölgenin coğrafi koordinatlarını içeren belgeyi yayımlayarak ve bir suretini de BM Genel Sekreterliğine teslim etmesiyle gerçekleşmektedir (Kaya, 2015, s.310). Nitekim bu durum, karşı karşıya sahilleri bulunan ve bitişik olan devletler arasında sorunlara yol açabilmektedir (Aşçı, 2020, s.53). Bu noktada ise yarı kapalı bir deniz olan Doğu Akdeniz'deki sorunu açıklamaktadır (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.17). Çünkü BMDHS'de tek taraflı olarak MEB'in ilan edilemeyeceğine dair bir düzenleme mevcut değildir (Yaycı, 2012, s.15). Ancak BMDHS'nin 59. maddesinin hakkaniyet prensibine göre; sahildevlet ve diğer devlet/devletlerin menfaatleri arasında bir uyumsuzluk çıkması halinde çözümlenmesi gerekmektedir (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.16-17). Bu hukuki nedene rağmen GKRY, Yunanistan ve İsrail'in tek taraflı olarak MEB ilanları, Türkiye, KKTC, Filistin ve Lübnan'ın haklarını yok sayarak, Doğu Akdeniz'deki enerji gerilimini izah etmektedir (Yaycı, 2019, s.13-39).

2.3.1.1. KKTC, Türkiye ve GKRY Arasında Yaşanan MEB Sorunu

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarına dair uyuşmazlıklara sebep olabilecek ilk adım GKRY’nin tek taraflı olarak yürütmüş olduğu faaliyetleriyle gerçekleşmiştir (Arıdemir & Allı, 2019, s.195). GKRY tarafından yürütülen bu faaliyetler ise Kıbrıs adasını paylaştığı KKTC ve Akdeniz’de komşu olduğu Türkiye ile anlaşmazlık yaşamasına neden olmuştur (Acar & Yılmaz, 2018, s.602).

Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de gerçekleştirmiş olduğu enerji çalışmalarına ilişkin ilk hareketini “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına 2 Nisan 2004’te KKTC ve Türkiye’nin haklarını yok sayarak MEB ilanında bulunmasıyla başlamıştır (Ceylan, 2018, s.60). MEB alanının ilan edilmesinin yanında GKRY’nin tek taraflı olarak harita 12’de görülen 2003 Mısır, 2007 Lübnan ve 2010 İsrail ile imzaladığı kıta sahanlığı sınırlama anlaşmaları ve üç ayrı tarihte ruhsat ihalesi gerçekleştirmesi KKTC’nin deniz yetki alanlarının ihlal edilmesinin en büyük sebeplerinden birisi sayılmıştır (Arıdemir & Allı, 2019, s.196).

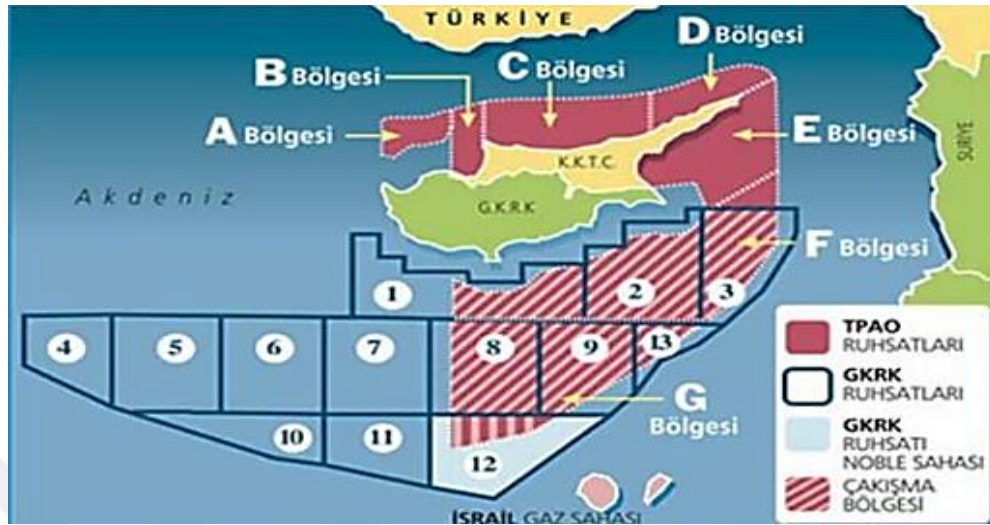

Harita 12. GKRY ile Mısır, İsrail ve Lübnan MEB sınırları

Kaynak: Erciyes, 2019, s.14.

GKRY’nin izlemiş olduğu Doğu Akdeniz çalışma süreci içerisinde, KKTC ve Türkiye, uluslararası hukuk çerçevesinde yer alan “*ortak hareket edilmesi*”ne ilişkin işbirliği bildirimlerinde bulunmuşlardır (Toprak, 2019, s.668). Türkiye ve KKTC’nin işbirliği tutumuna karşı Rum Yönetimi’nin bölgedeki çalışmaları sürdürerek 2011 yılında Afrodit sahasında gerçekleştirdiği enerji keşfiyle, KKTC’yi hak arayışında bulunmasına sebep olmuştur (Gözügüzelli, 2019, s.252). Bu sebeple KKTC, kendi haklarını korumak amacıyla aynı sene içerisinde Türkiye ile MEB sınırlandırma

antlaşması imzalayarak, hidrokarbon rezervlerin araştırılması için harita 13’de yer alan alanlarda TPAO’ya arama ruhsatı vermiştir (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.397).

Harita 13. KKTC'nin TPAO'ya verdiği ruhsat sahaları

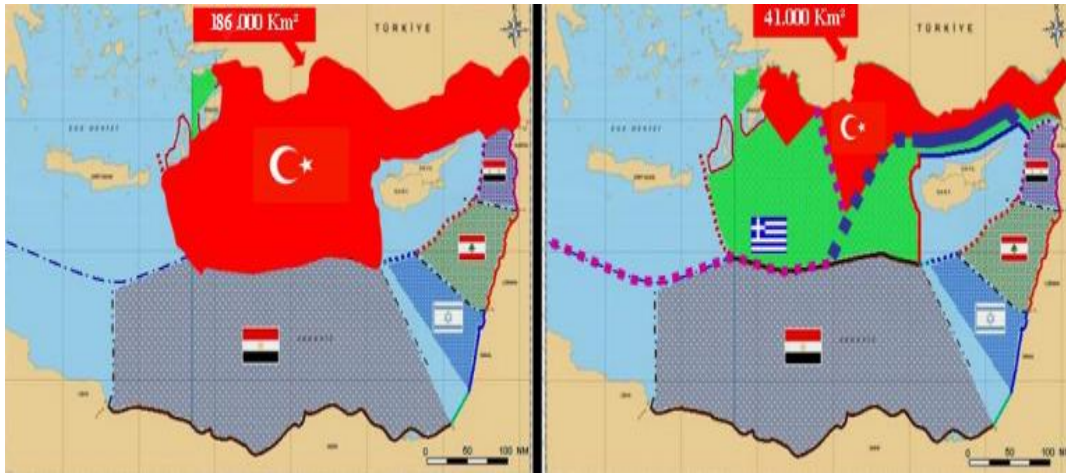
Kaynak: Gedik, 2011.

KKTC'nin TPAO'ya verdiği yetkiyle birlikte çalışmalara başlayan Türkiye'nin hidrokarbon arama faaliyetleri, GKRY tarafından yasa dışı olarak sayılarak kınanmıştır (Gedik, 2011).

2.3.1.2. Türkiye ve Yunanistan Arasında Yaşanan MEB Sorunu

Türkiye ve Yunanistan, Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında aktif bir şekilde faaliyet gösteren aktörlerdir. Bu aktörler arasında deniz yetki alanlarına yönelik yaşanan sorun, ülkeler arasındaki ilişkileri zedelemekte ve bölgedeki enerji faaliyetlerine ilişkin problemi ortaya çıkarmaktadır (Bener, 2019, s.207-212).

İki aktör arasında meydana gelen Münhasır Ekonomik Bölge sorunu Yunanistan'ın Türkiye'ye yakın olan Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis gibi adalarını kullanarak kendi MEB sınırlarını belirlemesiyle başlamıştır (Şahin, 2019, s.24). Yunanistan'ın belirlemiş olduğu sınırların harita 14'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin sahip olduğu 186.000 km²lik deniz alanını 41.000 km²lik bir alana sınırlandıracak şekilde daraltması iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmıştır (Yaycı, 2020, s.156).

Harita 14. Yunanistan tarafından belirlenen MEB alanı

Kaynak: Yaycı, 2012, s.25.

Yunanistan'ın belirlemiş olduğu MEB alanına karşılık bölgedeki haklarını korumaya çalışan Türkiye, 2004 yılında BM'ye gönderilen notayla $32^{\circ} 16' 18''$ ve $27^{\circ} 22' 00''$ Doğu boylamlarıyla, Akdeniz kıta sahanlığını belirleyerek, toplam 186.000 km²lik alanı bu amaçla ilan etmiştir (Dalar, 2019, s.163). Nitekim Türkiye'nin bu ilanını reddeden Yunanistan, tablo 2'te yer alan verilerden görüleceği üzere, 2016 yılından itibaren GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail'le düzenlemiş olduğu üçlü zirvelerle kendi sınırlarının doğruluğunu beyan eden görüşleri toplama girişiminde bulunmaktadır (Yaycı, 2020, s.115-119).

Tablo 2.

Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır'ın üçlü zirveleri

ÜLKELER	2016	2017	2018	2019	TOPLAM
Yunanistan-GKRY-İsrail	3	3	4	1	11
Yunanistan-GKRY-Mısır	1	1	1	5	8
TOPLAM	4	4	5	6	19

Kaynak: Yaycı, 2020, s.124'den alınmıştır.

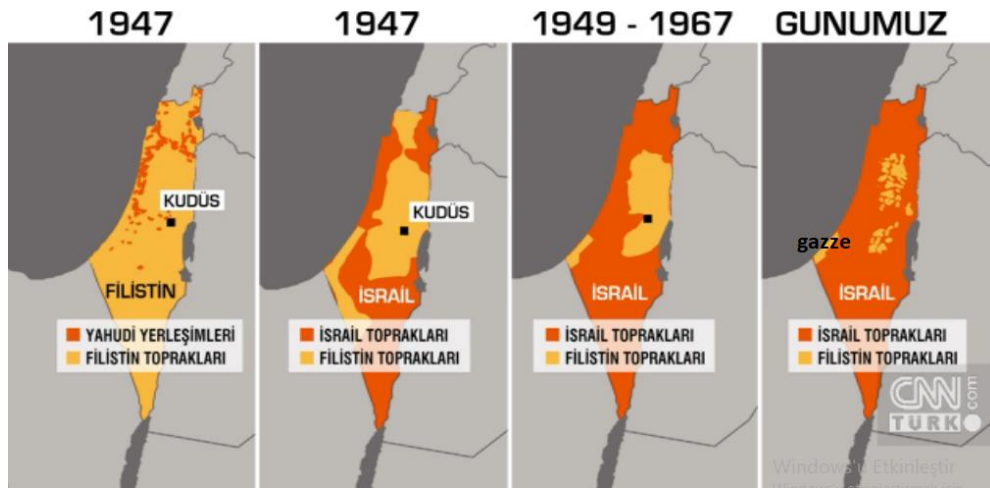
Doğu Akdeniz'de kendi deniz yetki sınırlarına karşı düzenlenen toplantılara rağmen kendi hak ve çıkarlarını korumaya çalışan Türkiye, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile "Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması Mutabakat Muhtırası" imzalayarak BM'ye bildirmiştir (Yaycı, 2020, s.160). Bu anlaşmaya karşılık Yunanistan ise bölgede

Türkiye tarafından yürütülen enerji çalışmalarını engelleme girişimlerinde bulunarak Doğu Akdeniz'deki sorunları devam ettirmektedir (Erol, 2019, s.1368).

2.3.1.3. İsrail ve Filistin Arasında Yaşanan MEB Sorunu

Doğu Akdeniz'de aktif bir şekilde faaliyet gösteren İsrail, elde edilen hidrokarbon rezervleriyle bölgede ilk sırayı almaktadır. İsrail'in büyük miktarda hidrokarbon rezervlerine sahip olmasına rağmen, Filistin'in Doğu Akdeniz'deki çalışmalarını kısıtlayarak, bölgedeki deniz yetki alanına ilişkin sorunu yaratmaktadır (Keser, Özgöker & Ak, 2019, s.268).

İki aktör arasında Doğu Akdeniz'de meydana gelen anlaşmazlığın arka planında, İsrail'in Filistin üzerinde uyguladığı baskı yaşanmaktadır. 1948 yılında İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesiyle, harita 15'de görüleceği üzere küçük bir coğrafyaya hapsolan Filistin'in bugün Akdeniz sınırları da buna oranla daralmıştır (Armaoğlu, 2016, s.435-440). Bu sebeple; Filistin'in tek Akdeniz'e kıyısı bulunan Gazze kıyı şeridinden çalışmalarını yürütme gayreti içinde bulunsa da, İsrail bu çalışmalarını kendi çıkarlarına uygun olmadığı gerekçesiyle engellemelerde bulunmaktadır (Keser, Özgöker & Ak, 2019, s.273).

Harita 15. İsrail işgali sonrası Filistin toprakları

Kaynak: CNN TÜRK, 2020.

Filistin ile İsrail arasında yaşanan Doğu Akdeniz meselesi; Filistin'in 1999'da hidrokarbon arama konusunda BG Group'la yapmış olduğu anlaşmayla başlamıştır (Karagöl & Özdemir, 2017, s.31). Bu meselenin bir sorun haline gelmesindeki sebep

ise; Filistin'in İsrail ile imzalamış olduğu bir başka anlaşmadan kaynaklanmaktadır. Yapılan anlaşmaya göre; Filistin'in deniz sahasında çıkarılacak hidrokarbon rezervinin İsrail'e satılması gerekmektedir (Aksoy, 2016, s.6). Ancak İsrail, bölgede gazı çıkaracak olan BG Group'a güvenlik nedeniyle izin vermemesi gerilim yaratmıştır (Keser, Özgöker & Ak, 2019, s.268). Bu durum ise çalışmaların durdurulmasına sebep olmuştur.

Filistin ve İsrail arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan bir başka mesele ise, Yam Tethys projesi¹⁶ altında gerçekleşmiştir (Aksoy, 2016, s.6). Amerikan şirketi Noble Energy ve İsrail şirketi Delek Group'un oluşturduğu Yam Tethys ortaklığına, Filistin'in Gazze Marine sahasının haklarının verilmesi üzerine, harita 16'da görülen sınırlar içerisinde Filistin'in çalışma yapma yetkisinin olmadığı ileri sürülmüştür (Karagöl & Özdemir, 2017, s.31). Bu nedenle Filistin, bu tarihten sonra Doğu Akdeniz'de herhangi bir enerji çalışması yapamamıştır (Yaycı, 2020, s.75).

Harita 16. Yam Tethys sahası

Kaynak: Delek Drilling, 2012.

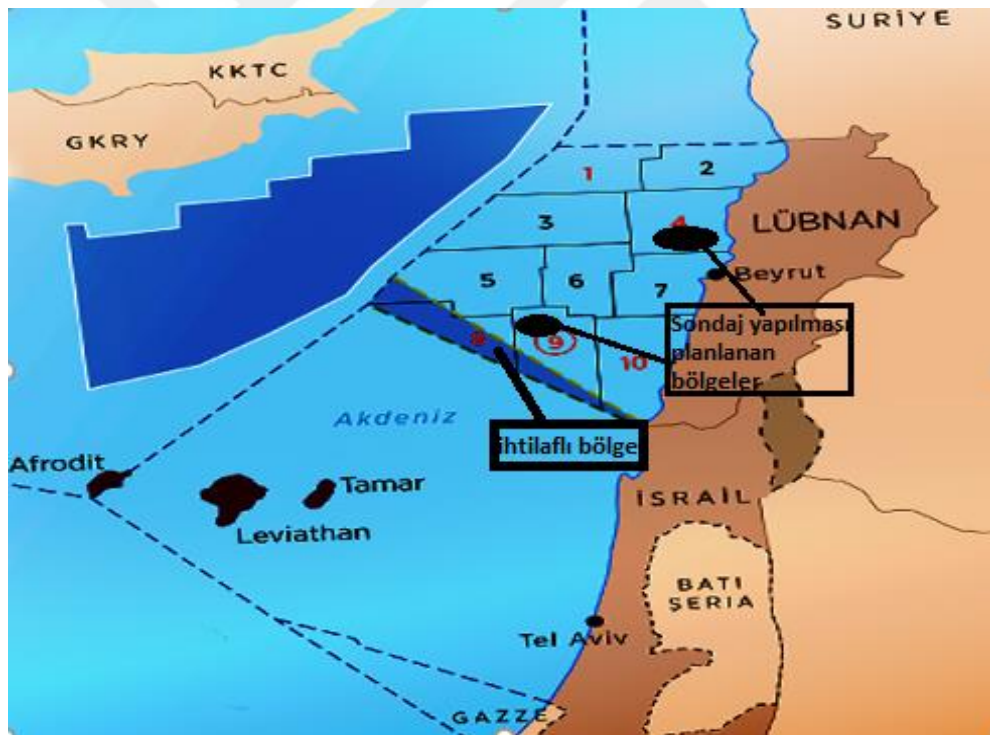
2.3.1.4. İsrail ve Lübnan Arasında Yaşanan MEB Sorunu

Denizden ve karadan sınır ülkesi olan İsrail ve Lübnan arasında MEB alanlarının çakışması, Doğu Akdeniz enerji alanında diğer sorunu oluşturmaktadır. Lübnan tarafından harita 17'de görüleceği üzere 8, 9 ve 10 numaralı sahaların İsrail'e sınırdışı olması nedeniyle İsrail'in 9 km'lik deniz alanlarını gasp ettiği iddiası söz konusudur (Dalar, 2019, s.162). İki aktör arasında meydana gelen bu MEB sorunu, Lübnan'ın 2017

¹⁶ İsrail yönetimi tarafından Noa, Mari-B ve Gazze Marine sahalarını kapsayan bölge Yam Tethys sahası olarak adlandırılmaktadır. Bu sahada yapılacak enerji çalışmaları ise Yam Tethys projesi adı altında gerçekleştirilmektedir (Aksoy, 2016:6).

yılında gerçekleştirdiği hidrokarbon ruhsat ihalesi sonucunda 4 ve 9 numaralı sahalarda Total, Eni ve Novatek 'in araştırma yapmasını onaylamasıyla başlamıştır (Balkaş, 2019, s.13). 9 numaralı sahanın İsrail sınırında yer alması sebebiyle, çalışmaların durdurulmasını istemesi üzerine, Total bir anlaşmaya varılana kadar önce 4. Sahadaki çalışmalarına 2019 yılında başlayacağını daha sonra 9. sahada devam edeceğini belirtmiştir (Karbuş, 2018).

Lübnan'ın arama ruhsatı verdiği 9 numaralı sahadaki alan her ne kadar İsrail'in iddia ettiği alanla çakışmamasına rağmen, çalışmaların durdurulması bölgedeki deniz yetki alanlarına yönelik sorunu ortaya koymaktadır (Erol, 2019, s.1372-1373). Lakin harita 17'ye göre, Lübnan'ın arama ruhsatı verdiği alandaki bölge İsrail sınırına girmemektedir. İsrail'in bölgedeki çalışmanın durdurulmasında rol oynaması Lübnan'ı enerji güvenliği konusunda ikileme düşürmekte ve bölgedeki enerji güvenliği sorunundan biri haline getirmektedir (Kesgin, 2018, s.234).

Harita 17. İsrail ve Lübnan'ın MEB sınırı

Kaynak: Erol, 2019, s.1373.

2.3.2. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Yer Alan Kıyıdaş Aktörlerin Politikaları

Dünya jeopolitiğinde önemli bir konuma ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz coğrafyası, 2000'li yılların başından itibaren gerçekleştirilen enerji keşifleriyle, bölge

aktörlerinin ilgi odağı haline gelmiştir (Gönül 2019, s.339). Keşfedilen enerji rezervleri sadece bölge ülkelerini değil, küresel enerji piyasasındaki dinamikleri etkileyecek potansiyele sahip olmasıyla rekabeti derinleştirmektedir (Serpın, 2018, s.290). Bu nedenle Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan Yunanistan, Türkiye, Lübnan, İsrail, Mısır, Libya, GKRY ve KKTC bölgedeki enerji çalışmalarında aktif bir şekilde yer alarak, buradaki enerji kaynaklarını elde etme politikaları içerisinde bulunmaktadır (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.391-392).

Bölge aktörlerinin geliştirmiş oldukları politikalar, küresel enerji rezervleri için de oldukça stratejik bir boyut taşımaktadır. Bunun nedeni, dünya hidrokarbon ömrünün giderek azalmasından ve buna oranla teknolojik ilerlemelerdeki gereksinimin giderek artmasından kaynaklanmaktadır (TPAO, 2019, s.9-21). Ayrıca Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletler, enerji kaynaklarına duydukları ihtiyacı dışarıdan karşılamaktadırlar. Bu nedenle, dışa bağımlılığın ve enerji gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesindeki ihtiyacı ortadan kaldıran hidrokarbon rezervler son derece önem arz etmektedir. Ancak Doğu Akdeniz'in kapalı havza oluşturan coğrafik yapısı, kimi kıyıdaş aktörler arasında sorun yaratmaktadır. Bölgenin kapalı havza olmasından dolayı, bölge ülkelerinin belirledikleri deniz alanlarının bir veya daha fazla devletin sınırlarıyla çakışmasına neden olmaktadır. Bu sebeple de pek çok kıyıdaş aktör, birbirlerinin enerji kaynaklarına ulaşmada bir takım engeller oluşturmaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.887).

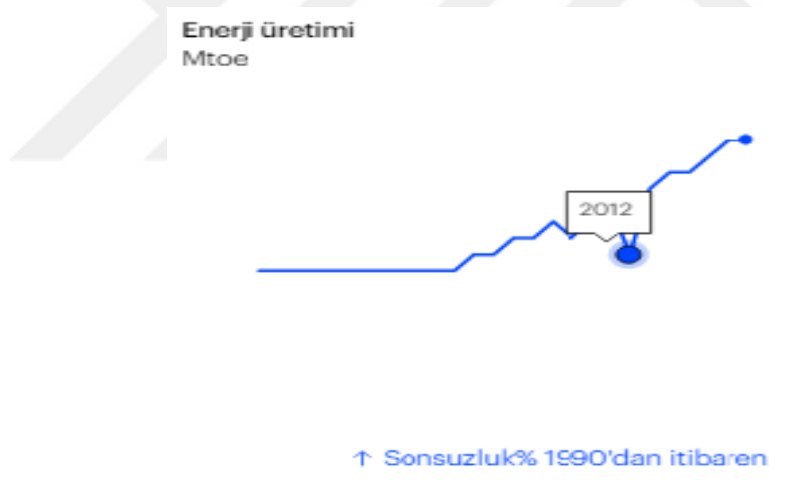
2.3.2.1. İsrail'in Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında aktif bir şekilde rol alan İsrail, bölgeye yönelik izlemiş olduğu politikalar ile realist bir yaklaşım sergilemektedir (Kesgin, 2018 s.200-209). İsrail'in izlemiş olduğu bu politikaların başında kuruluşundan itibaren yürütülen, enerjide dışa bağımlılığın azaltılması ve ekonominin kalkındırılması yer almaktadır (Gönül & Gönül, 2019, s.688).

İsrail, enerjide dışa bağımlılığını azaltmaya yönelik politikasını gerçekleştirmek için, 1950'li yıllardan itibaren yürütmüş olduğu Doğu Akdeniz petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerine önem vermektedir (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.394). Bu çalışmalarının sonucunda ise Tamar ve Leviathan sahalarından elde ettiği hidrokarbon keşifleriyle birlikte enerjideki ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayarak önemli bir başarı elde etmiştir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 2013). Bu başarısıyla beraber çalışmalarını devam eden İsrail, enerji sahalarını belirlemek ve koruma altına almak

amacıyla ilk olarak GKRY ile 17 Aralık 2010 tarihinde MEB sınırlandırma anlaşması imzalamış, daha sonrasında ise 12 Temmuz 2011’de MEB ilanında bulunmuştur (Serpin, 2018, s.296).

İsrail MEB ilanının ardından, hidrokarbon üretiminde şekil 5’de görüleceği üzere büyük bir ivme kazanmıştır (IEA, 2018). Elde ettiği bu üretimle ekonomisini geliştirme gayesi içinde bulunan İsrail, enerjiyi dış pazarlara ulaştırmaya yönelik çalışmalarına başlamıştır (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s.26). Özellikle GKRY ile imzaladığı MEB anlaşmasından sonra, işbirliği içinde ortak projeler üretilmesi için ikili ilişkilerini geliştirme amacıyla diplomatik görüşmelerde bulunmuştur (Yaycı, 2020, s.115-119). İki devlet arasında hızla ilerleyen görüşmelerin ardından İsrail ve GKRY gazının Avrupa’ya taşınmasına ilişkin East Med boru hattı projesinde anlaşma sağlanmıştır (Balkaş, 2019, s.25). Böylece enerji arz ülkesi haline gelen İsrail, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarıyla hedeflediği iki politikasını temin etmiştir (Gülbiten, 2019, s.66). .

Şekil 5. İsrail enerji üretimi

Kaynak: IEA, 2018.

2.3.2.2. Mısır’ın Doğu Akdeniz’deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkelerinden biri olan Mısır, bölgenin en önemli aktörleri arasında yer almaktadır (Gül, 2019, s.411). Devletin sahip olduğu bu önem, bölgede gerçekleştirdiği enerji çalışmalarından ziyade Doğu Akdeniz’in en önemli petrol ve doğal gaz üreticisi olmasından kaynaklanmaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.888-890).

Bu durum aynı zamanda ülkenin Doğu Akdeniz'e yönelik enerji politikasını oluşturmasını da sağlamış bulunmaktadır.

Mısır'ın sahip olduğu hidrokarbon üretici profili ve Doğu Akdeniz'in sunmuş olduğu zenginliklerden daha fazla yararlanmak için MEB oluşturmak adına faaliyetlere başlayarak bölgede gerçekleştirmeye çalıştığı politikasının hatlarını belirlemeye başlamıştır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.888). Bu hatların belirginleşmesini ise ilk olarak 2003 yılında GKRY ile yapmış olduğu MEB anlaşmasıyla ortaya koymuştur (Gözügüzelli, 2019, s.252). Daha sonrasında ise enerji dağıtım merkezi haline gelebilmek ve artan iç talebini karşılayabilmek için İsrail ve GKRY ile görüşmelere başlamıştır (Tamçelik & Kurt, 2015, s.447). Böylece İsrail'in Tamar ve Leviathan, GKRY'nin ise Afrodit sahasından elde edilen doğalgazın Mısır'daki sıvılaştırma tesislerinden uluslararası piyasalara arz edilmesi ele alınmıştır (Özcan, 2017, s.86). İki devletle geliştirilen enerji işbirliğini Yunanistan'la devam ettiren Mısır, Türkiye'nin bölgedeki çalışmalarını durdurma ve Yunanistan-Mısır arasındaki MEB'in belirlenmesi hususunda görüşmeler başlatmışlardır (Duman, 2019, s.220). Bu sayede Mısır, Türkiye ile bölgede anlaşmazlık yaşayan Yunanistan ile ilişkilerini geliştirirken, aynı zamanda Yunanistan, İsrail ve GKRY arasında görüşülen East Med güzergâhında önemli bir parça olmayı başarmıştır (Gönül, 2019, s.412-414).

Sonuç olarak Mısır, çıkarları doğrultusunda belirlediği politikalarını gerçekleştirebilmek için bölge ülkeleriyle yakın ilişki kurmakta ve Türkiye karşıtı duruşuyla da hem ekonomik hem de bölgedeki konumunu garanti altına almaya çalışmaktadır (Tamçelik & Kurt, 2015, s.455-456). Bu durum ise Doğu Akdeniz'deki bölünmeleri açıklamayı sağlamaktadır (Gönül, 2019, s.412).

2.3.2.3. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz coğrafyasının merkezinde yer alan GKRY, bölge ülkeleri arasında büyük keşifleri gerçekleştiren ve yapmış olduğu çalışmalarla küresel enerji piyasasına yön veren aktördür (Uzuner, 2019, s.428). Rum Yönetimi'nin küresel enerji piyasasında oluşturduğu bu görünüm, Doğu Akdeniz'de izlemiş olduğu politikaların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Gönül, 2019, s.412-413). GKRY'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş politikaların temelinde ise ülkenin içinde bulunduğu kötü ekonomik durumdan kaynaklandığı öne sürülmektedir (Yaycı, 2020, s.114).

Ekonomik olarak güç elde etmek isteyen GKRY, bölgede takınmış olduğu işbirliği ve enerji faaliyetleri aracılığıyla hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır (Uzuner, 2019, s.422). Gerçekleştirilmeye çalışılan tek hedefin ise enerji kaynaklarının Avrupa pazarına sorunsuz bir şekilde ulaştırılmasıdır (Yılmaz, 2018, s.3). Enerjinin transfer edilmesinin dışında kalan tüm hususlar, Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü siyasetin birer parçasını oluşturmaktadır (Yaycı, 2020, s.114). Bu bağlamda, GKRY'nin Mısır, İsrail ve Lübnan ile yapmış olduğu MEB anlaşmaları, MEB sahasında enerji arama-çıkarma faaliyetleri ve elde edilen hidrokarbon rezervinin işlenmesi tamamen politikasını gerçekleştirmesinde birer aşamayı oluşturmaktadır (Yılmaz, 2018, s.3). Bu sebeple GKRY, KKTC ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu enerji çalışmalarını engel olarak görmektedir. Engeli aşmak için ise, bölgede işbirliğini sağlayarak enerjinin Avrupa'ya aktarılması bağlamında "Ortak Çıkar Projesi" üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir (Uzuner, 2019, s.422-423).

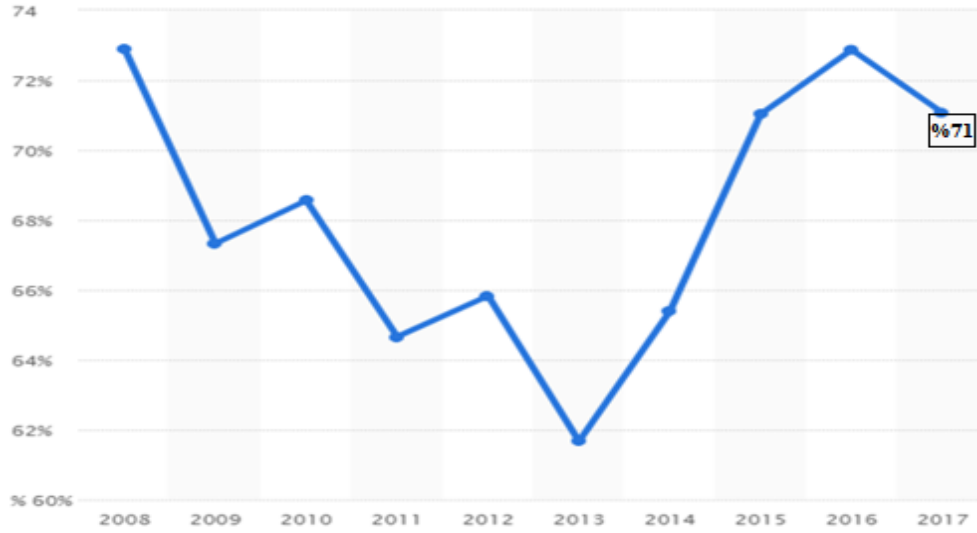
Avrupa Birliği tarafından Ortak çıkar projesi olarak adlandırılan East Med projesi, GKRY ve İsrail gazının Girit üzerinde Yunanistan'a oradan ise İtalya aracılığıyla Avrupa'ya iletilmesini esas alan bir tasarımı kapsamaktadır (Çetinoğlu, 2019, s.1180). Bu proje sayesinde, Doğu Akdeniz politikasını gerçekleştiren Rum Yönetimi, hem ekonomik hem de oluşturmuş olduğu bölgesel ittifak ile etkin bir konum oluşturmayı sağlamıştır (Kesgin, 2018, s.198).

2.3.2.4. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz enerji platformu içinde yer alan Yunanistan, gerek bölgesel gerek küresel politikalarıyla Levant için önemli bir aktördür. Bölgede oluşturmuş olduğu bu profil ise gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan ehemmiyet taşımaktadır.

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e yönelik oluşturmuş olduğu politikaların ortak noktası ülkenin içinde bulunduğu ekonomik yapıdan kaynaklanmaktadır. Ekonomik açıdan kötü bir piyasaya sahip Yunanistan, 2008 yılından itibaren ekonomik krizle (borç krizi) mücadele etmektedir (Kesgin, 2018, s.189). AB ülkeleri içinde kamu borcunun, GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla)'ya oranı en yüksek olan üyesi olmakla birlikte, şekil 6'daki 2017 yılı verilerden görüleceği üzere %71 oranında enerjide dışa bağımlı bir ülkedir (Statista, 2020). Bu sebeple Yunanistan, Doğu Akdeniz'de keşfedilecek hidrokarbon rezervleri sayesinde ekonomik anlamda dışa bağımlılığını azaltarak ve elde ettiği rezervlerin belli kısmını ihraç ederek ekonomisini yeniden düzeltebilmesi söz

konusudur. Nitekim şuan için GKRY ve İsrail'in hidrokarbon rezervlerinin Avrupa'ya ihraç edilmesi konusunda ekonomik işbirliği (East Med projesi) politikası söz konusudur (Duman, 2019, s.218).

Şekil 6. Yunanistan'ın enerji ithalatındaki yüzdelik oranı (2008-2017)

Kaynak: Statista, 2020.

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de izlemiş olduğu East Med politikasının dışında Türkiye'ye yönelik bölgesel politikası bulunmaktadır. Bu durumun nedeni ise Türkiye ile Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarına yönelik yaşamış olduğu sorundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Kıbrıs adası etrafında yapmış olduğu enerji çalışmaları konusunda GKRY ile ters düşen Türkiye, bu konuda Yunanistan için de tehdit olarak görülmektedir. Bu sebeple hem Yunanistan'ın kendi ekonomik çıkarları hem de GKRY sayesinde elde edilecek enerji kaynaklarına ulaşmasında engel oluşturan Türkiye'ye karşı bölgede sınırlamaya çalışmaktadır. Sınırlama çalışmalarını ise GKRY, AB, ABD ve İsrail'in kendi tarafında yer almasını sağlayacak şekilde geliştirmektedir. Özellikle bölgesel aktörlerle yürütmekte olduğu East Med projesinde hem İsrail'in hem de GKRY'nin kendisiyle aynı görüşte olduğu bildirilmektedir (Yaycı, 2020, s.116-119). Ayrıca, bu ekonomik işbirliğinden büyük avantaj elde edecek AB ve ABD'de Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin bölgesel politikalarını desteklemektedirler (Yaycı, 202, s.118).

Kısacası Yunanistan; bölgesel anlamda kendisine tehdit oluşturan Türkiye'ye karşı bir takım mücadele içinde bulunurken, aynı zamanda ekonomik anlamda katkı

sağlayacak Doğu Akdeniz platformunda aktörlerle işbirliği içinde yer almaktadır (Aşcı, 2020, s.46). Tüm bunlarla birlikte enerji kaynaklarına olan ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla, bölgesel enerji çalışmaları yürütmektedir.

2.3.2.5. KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz enerji platformunda önemli bir aktörü oluşturan KKTC, gerçekleştirmiş olduğu enerji çalışmalarıyla bölgede aktif bir rol oynamaktadır (Erol, 2019, s.1368). KKTC'nin yapmış olduğu enerji çalışmaları ise bölgeye ilişkin politikasını oluşturmaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.891). Devletin yürütmekte olduğu bu politikası ise genel hatları itibariyle, adayı paylaştığı GKRY'e karşı kendi hak ve çıkarlarını koruma gayesinden kaynaklanmaktadır (Acar & Yılmaz, 2018, s.605).

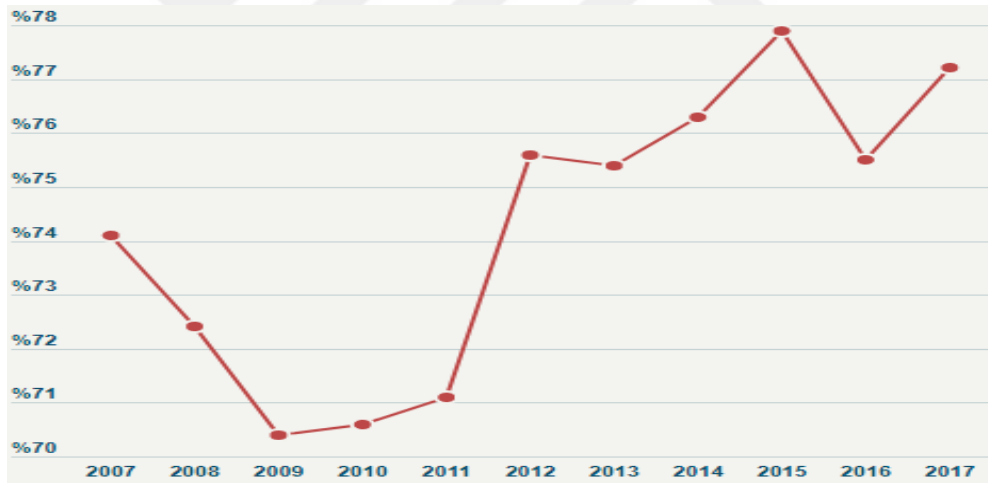
KKTC'nin adanın diğer tarafında yer alan GKRY ile yaşadığı MEB sorunu; iki aktör arasında çatışmaya sebep olmaktadır. Ayrıca KKTC'yi bu durumda savunan Türkiye, GKRY ile gerginlik yaratmaktadır (Acar & Yılmaz, 2018, s.602). Genel anlamda iki devlet arasındaki bölgesel sorun incelendiğinde; GKRY'nin adadaki KKTC'yi yok sayarak tek taraflı olarak ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölgesini sahalar ayırarak bu alanlarda uluslararası açık denizi ihale yoluyla ruhsatlandırması için çalışmalar yaptığı görülmektedir (Arıdemir & Allı, 2019, s.196). KKTC ve Türkiye ise GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini doğru bulmadıklarını ve konuda adanın ortak bir çalışma halinde faaliyet göstermesini istemelerine rağmen Rum Yönetimi, tek taraflı olarak çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir (Tamçelik & Kurt, 2014, s.891). Özellikle son olarak; 2011'de GKRY'nin Afrodit sahasında yaptığı petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını gerçekleştirmesiyle, KKTC bu duruma tepki göstermiştir. Bu tepkisini ise; Türkiye ile imzaladığı Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması'yla, TPAO'ya petrol ve doğalgaz arama ruhsatını vererek belirtmiştir (Erol, 2019, s.1368). Böylece KKTC, GKRY'e karşı göstermiş olduğu tutum itibariyle Doğu Akdeniz'deki genel politikasını gerçekleştirerek enerji sahalarına ilişkin bölgesini koruma altına almıştır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.891).

2.3.2.6. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Akdeniz'in en uzun kıyı şeriden sahip Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik açıdan bölgenin en önemli konumunu oluşturmaktadır (Tuna, 2020, s.79). Bu konumunu

sağlamasını da gerek coğrafik mevkiinin gerekse Kıbrıs adası üzerinde bulunan garantörlük haklarıyla elde etmektedir (Kısacık & Erenel, 2019, s.57). Ayrıca, Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinde mevcut arama ve çıkarma haklarıyla da bölgedeki etkinliğini arttırmaktadır (Sandıklı, Budak & Ünal, 2013, s.26).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki etkinliğini arttırmasında önemli bir yere sahip olan enerji kaynakları hem ülke bazında hem de bölgesel anlamda değerler barındırmaktadır. Bu değerler aynı zamanda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarını da açıklamaktadır. Ülke boyutunda incelendiğinde; Doğu Akdeniz enerji kaynakları, enerji rezervleri bakımından fakir ve dışa bağımlı olan Türkiye için oldukça önem arz etmektedir. Özellikle şekil 7'de görüleceği üzere; Türkiye'nin en son 2017 (%77) yılında hesaplanan enerji ithalat verilerinin 2010 yılına göre %7 oranında artışıyla dışa bağımlılığın giderek arttığı gözlemlenmektedir (Euronews, 2019). Bu sebeple, devlet ihtiyacının karşılanmasında Doğu Akdeniz stratejik bir fırsat yaratmaktadır.

Şekil 7. Türkiye'nin enerji ithalatındaki yüzdeler oranı (2007-2017)

Kaynak: Euronews, 2019.

Doğu Akdeniz'in yaratmış olduğu fırsatlar, Türkiye'nin enerji koridoru olma noktasındaki politikasını da kapsamaktadır. Bu politikaya göre; bölgeden elde edeceği enerji rezervleriyle, enerjide dışa bağımlı olan Avrupa'ya ulaştırılması amaçlanmaktadır (Özcan, 2017, s.80). Nitekim Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de enerji çalışmalarını yürütmesine GKRY, Yunanistan, İsrail, AB ve ABD karşı çıkmaktadırlar (Yaycı, 2020, s.36-37). Özellikle GKRY ve Yunanistan'ın Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal ederek belirledikleri MEB alanlarıyla Türkiye'yi bölgede sınırlandırmak istemektedirler

(Şahin, 2019, s.24). Ayrıca bu konuda AB, ABD ve diğer bölge ülkelerinin desteğini almak için işbirliği ve diyalogları geliştirerek hedeflerine varmaya çalışmaktadırlar (Tuna, 2020, s.23). Bu nedenle Türkiye, Doğu Akdeniz’de kendisine karşı oluşturulan ittifak bloğuna karşı geliştirmiş olduğu politikalarla haklarını koruma altına almayı amaçlamaktadır (Demiryol, 2019, s.444):

- Belirlemiş olduğu kıta sahanlığı içerisinde petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri gerçekleştirebildiğini göstererek fiili olarak Doğu Akdeniz’de varlığını kanıtlamak,
- Libya ve KKTC’yle imzaladığı deniz yetki alanları sınırlama anlaşmalarıyla, diğer ülkelerin bu alanlarda faaliyet göstermesine engel olmaktır.

Kısacası Türkiye; Doğu Akdeniz’de kendisine karşı geliştirilen ittifak bloğuna karşılık kendi bloğunu oluşturarak, kendi deniz alanlarını koruma altına almaya çalışmaktadır (Tuna, 2020, s.83-84). Bu sayede kendi sahası içerisinde enerji çalışmalarında bulunarak enerjide dışa bağımlılığını azaltmak istemektedirler (Demiryol, 2019, s.444).

2.3.2.7. Libya’nın Doğu Akdeniz’deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz enerji platformunda önemli bir aktör Libya, gerçekleştirdiği siyasi diyaloglar sayesinde bölge içerisinde aktif bir rol üstlenmektedir. Genel anlamda Libya’nın Doğu Akdeniz’de cereyan eden enerji rekabetinde yer alması, bölgeye yönelik politikalar geliştirmesine sebep olmaktadır (Yaycı, 2019, s.39). Bu politikaların çerçevesini oluşturan “deniz yetki sınırı”, Libya’nın bölgeye ilişkin faaliyet ve tutumlarını açıklamaktadır.

Libya’nın deniz yetki alanı konusundaki tavrı; bölgedeki diğer ülkeler gibi hidrokarbon çalışmalarında bulunamaması, bu nedenle de kıta sahanlığıyla ilgili sınırların belirtilmemesinden kaynaklanmaktadır. Doğu Akdeniz’de hidrokarbon çalışmalarını etkileyen durum ise, Arap Baharı etkisiyle Şubat 2011’de Kaddafi Rejimi’nin devrilmesinin ardından, ülkenin fiili olarak iki hükümet tarafından yönetilmesi ve bu durumun da ülke içinde karar mekanizmasındaki anlaşmazlıkları yaratmasıdır (Yaycı, 2019, s.47). Kısacası, ekonomisinin büyük ölçüde hidrokarbon sektörüne dayanan Libya’nın kendi bölgesinde enerji çalışması yapmayışının altında bu

sebepliyatmaktadır (Yaycı, 2018, s.50). Nitekim Libya, herhangi bir enerji çalışmasında bulunmamasına rağmen kendi kıta sahanlığını güvence altına almak için 27 Mayıs 2009 tarihinde BMDH'ye uygun olarak belirlediği MEB sahasını BM'ye sunarak ilan etmiştir (Yaycı, 2019, s.72). Bu ilanı sırasında da, karşılıklı kıyıları bulunan ülkelerle de (Mısır, Yunanistan ve Türkiye gibi) kıta sahanlığı sınırlandırma müzakereleri yapılabileceğini de duyurmuştur (Yaycı, 2011, s.22).

Deniz alanlarına ilişkin olarak ise Yunanistan ve Türkiye ile diyalog içinde bulunan Libya, Yunanistan'la yaşamış olduğu anlaşmazlık sonucunda Türkiye'yle 6 Aralık 2019'da imzalamış olduğu "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" ile harita 18'de görüleceği üzere, deniz yetki alanlarını kesinleştirerek korumaya almıştır (Bener, 2019, s.228-229). Böylece Doğu Akdeniz'e yönelik uygulamaya çalıştığı politikasını gerçekleştirmiştir (Tuna, 2020, s.85).

Harita 18. Türkiye ve Libya arasındaki deniz yetki alanı sınırı

Kaynak: Acer, 2019, s.1.

2.3.3. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Olamayan Devletlerin ve Uluslararası Kuruluşların Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikaları

2000'li yıllar itibariyle Doğu Akdeniz'de gerçekleşen enerji çalışmaları, bölgesel aktörlerin faaliyetleri sayesinde, aktif bir platform halini almasını sağlamıştır. Nitekim kıyıdaş aktörlerin dışında küresel aktörlerin, Doğu Akdeniz'e ilişkin politik düşünce ve uygulamaları, bölgenin uluslararası sistemde önemli bir konum oluşturmasını meydana getirmiştir (Erol, 2019, s.1379-1380).

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunmayan ABD, İtalya, Fransa, Rusya Federasyonu, İngiltere, Güney Kore ve Katar gibi küresel aktörler uluslararası şirketleri aracılığıyla enerji çalışmalarında bulunmaktadır. Ancak uluslararası şirketlerin dışında Rusya, Çin, ABD ve AB'nin, Doğu Akdeniz'deki çalışmaların seyrini değiştiren/değiştirecek enerji politikaları, bölgenin uluslararası bir nitelik kazanmasını sağlamaktadır (Kedikli & Çalağan, 2017, s.125).

Genel anlamda küresel aktörlerin geliştirmiş oldukları politikalar, enerji ihtiyaçlarındaki eksiklikten kaynaklanmaktadır. Enerji ihtiyacındaki eksiklik; ABD ve AB üzerinde East Med projesi altında enerji işbirliğini ortaya çıkarmaktadırlar. Çin ve Rusya bu bölge için başka amaçlar taşımaktadırlar. Rusya'nın Doğu Akdeniz enerji çalışmaları içinde yer almasının sebebi; ekonomik gelirinin %40'dan fazlasını enerji kaynaklarından karşılamasıdır (Makarychev, 2009, s.170-172). Çin için ise Doğu Akdeniz bölgesi, son yıllarda yürütmekte olduğu "Tek Kuşak Tek Yol Projesi" kapsamında önem taşımaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.895). Çin'in enerji ithalatını kolaylaştırmak amacıyla geliştirdiği bu projesinde, Doğu Akdeniz güzergâhı önemli rol oynamaktadır (Kesgin, 2018, s.336).

2.3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz enerji sahasında küresel aktör konumuyla yer alan Amerika Birleşik Devletleri, bölgede yapmış olduğu çalışmalar ve kıyıdaş devletlerle diyaloguyla bölgede aktif bir şekilde rol almaktadır. Birleşik Devletlerin bölgeye özgü takındığı bu etkin tutumu, hem ekonomik hem de siyasal hegemonik güç olma mantalitesinden gelmektedir (Şeker & Keleş, 2019, s.794). Bu sebeple, Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmaya yönelik politikalar izleyerek amacını gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.396).

ABD'nin Doğu Akdeniz politikalarının temelini oluşturan enerji kaynakları, ülkenin enerjide dışa bağımlılık noktasında kaynak çeşitliliğini arttırmasını amaçlamaktadır (Erol ve Demir, 2012, s.22). Dolayısıyla bölgeden tedarik edilecek hidrokarbon rezervinin sorunsuz bir şekilde Batı'ya ulaştırılması gerekmektedir (Akbaş & Pala, 2014, s.238). Bu nedenle İsrail ve GKRY'nin hidrokarbon rezervlerinin Avrupa'ya aktarılmasını sağlayacak East Med projesine destek vermektedir (Duman,

2019, s.220). Ayrıca proje içerisinde yer alan Yunanistan ve İtalya ile de yakın diyalog içerisinde bulunmaktadır (Duman, 2019, s.221).

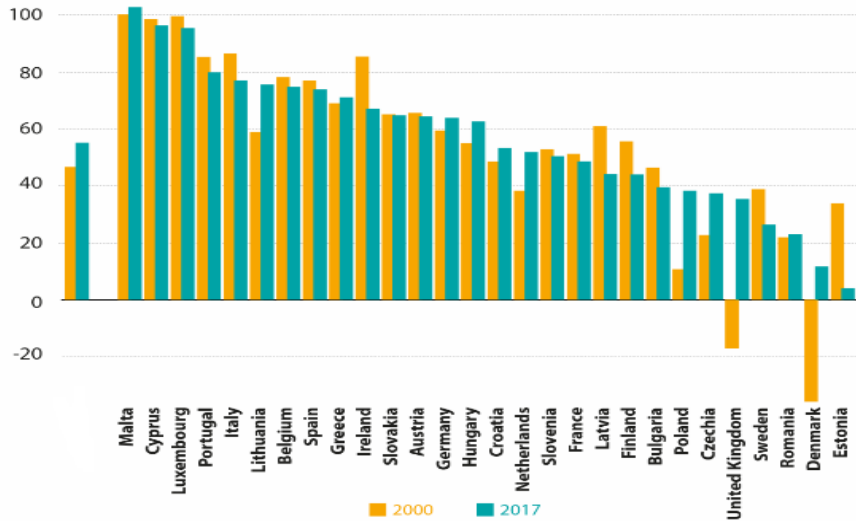
Tüm bunların yanında, Amerika'nın East Med politikasına tehdit oluşturan Türkiye'ye karşı söylemlerde bulunmaktadır (Yaycı, 2020, s.41). Özellikle Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın Türkiye ile yaşamış olduğu deniz yetki alanlarına yönelik anlaşmazlığında, Türkiye'nin bölgede yürütmüş olduğu çalışmaların durdurulması gerektiğini belirtilmektedir (SD Rapor, 2019, s.15). Bu sayede Birleşik Devletleri'n bölgede kuracağı güç, çıkarlarına ulaşma imkânı sağlayacaktır.

Kısacası, ABD'nin Doğu Akdeniz'de uygulamak istediği enerji politikası: East Med projesi sayesinde bölgede kalıcılığını sağlamak ve hidrokarbon rezervleri elde etmektir (Kesgin, 2018, s.41-42).

2.3.3.2. AB'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Doğu Akdeniz enerji platformunda etkin ve aktif politikalarıyla rol alan AB, bölge içerisinde ekonomik gelişmelere dayalı ilişki sergilemektedir (Germir, 2019, s.1526). Üye devletler GKRY ve Yunanistan aracılığıyla etkinlik sağlayan Birlik, bölgenin sahip olduğu enerji potansiyeline yönelik çalışmalar yürütmektedir (Demiryol, 2019, s.449). Bu çalışmalarını ise işbirliği çerçevesinde geliştirmiş olduğu politikasıyla göstermektedir (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.396).

Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz'e ilişkin sergilemiş olduğu politikasının temelinde; enerji kaynaklarına olan ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Biresselioğlu, 2019, s.120-121). Nitekim, bölgedeki enerji yetersizdir. Bu nedenden ötürü Doğu Akdeniz'in sağlayacağı imkân, enerji çeşitliliğini arttırmada alternatif bir potansiyel taşımaktadır (Kısacık & Erenel, 2019, s.53). Genel anlamda, AB'nin enerji profiline bakıldığında da şekil 8'de yer alan oranlara göre, üye devletlerin tükettikleri enerjinin %55'ini dışarıdan karşılandığı da görülmektedir (Eurostat, 2020). Bu sebeple Doğu Akdeniz'den elde edilecek hidrokarbon enerji oldukça önemlidir.

Şekil 8. AB'nin enerji ithalatındaki yüzdeler (2007-2017)

Kaynak: Eurostat, 2020.

AB'nin Avrupa'ya enerji transferini sağlamasında GKRY' de enerji keşfi ve enerji köprüsü görevi gören Yunanistan son derece önem arz etmektedir. Bu sebeple Birlik; enerjinin aktarılması anlamında iki üyesinin de deniz yetki alanlarındaki faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla hukuksal, finansal ve altyapı olanakları sunmaktadır (Biresselioğlu, 2019, s.121). Ayrıca üyelerinin deniz alanlarının komşu ülkelerden korunmasını sağlamak gibi hususları da ele almaktadır (Aksu, 2013, s.164). Birliğin bu konuda üyelerine sağlamış olduğu “Sevilla Haritası” sayesinde, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarındaki düzenlemelerini meşrulaştırmaktadır (Şafak, 2019, s.31) (Harita-19). Ayrıca üyelerini Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında rahatsız eden Türkiye'ye karşı yaptırımlarda bulunarak faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır (Sotiriou, 2020, s.236). Özellikle, Türkiye'nin bölgedeki çalışmalarını kısıtlamak amacıyla; Ekim 2019'da aldığı bir karar ile, Doğu Akdeniz'de ruhsat sahibi olmayıp enerji çalışmalarında bulunan “şahıs ve kurumların mal varlıklarının dondurulmasının ve seyahat yasağının getirilmesine” yönelik yaptırımlarının olacağını belirtmiştir (Altunkaya, 2019). Temmuz 2019'da yayımlanan bir haberde ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji çalışmalarını durdurmak amacıyla AB fonlarının azaltılacağı, “Hava Taşımacılık Anlaşması”¹⁷ görüşmelerinin

¹⁷ “7 Haziran 2016 tarihinde AB ve ASEAN ülkeleri, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Türkiye ile kapsamlı hava taşımacılık anlaşmaları başlatılmış, Söz konusu anlaşmaların hedefleri arasında pazar gelişimi, büyüme, ortak kurallar oluşturma ve şeffaflığın geliştirilmesi bulunmaktadır. Türkiye ile AB arasındaki hava seferlerinde çeşitlilik artarak, aktarmalı olarak gidilen bazı Avrupa ülkelerine direk uçuşlar gerçekleştirilecektir” (İktisadi ve Kalkınma Vakfı, 2016).

şuan için durdurulacağı bildirilmiştir (BBC, 2019). Tüm bunlar sayesinde Rum Yönetimi; adanın etrafında belirlediği MEB alanlarında KKTC'nin haklarını yok sayarak hareket etmekte, aynı şekilde Yunanistan'da Türkiye'nin kıyı şeridinde yer alan adaları sayesinde Türkiye'nin kıta sahanlığını daraltacak şekilde MEB alanlarını belirlemektedir (Arıdemir & Allı, 2019, s.195). Her iki ülke de belirledikleri MEB sahalarında hidrokarbon arama çalışmaları yapmaktadırlar. Bu sayede elde edilecek keşiflerle AB enerji çeşitliliğine katkı sağlanacağı öngörülmektedir (Kedikli & Çalağan, 2017, s.134). Özellikle, GKRY'nin MEB sahasında gerçekleştirdiği arama çalışmaları sonucunda Afrodit kuyusunda keşfedilen hidrokarbon enerji, Birliğin elde etmek istediği yeni enerji çeşitliliğine önemli katkı yapmaktadır (Tamçelik & KURT, 2014, s.892-893). Bu sayede de İsrail ve GKRY'nin hidrokarbon rezervlerinin Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa'ya taşınması projesini destekleyerek Doğu Akdeniz'deki enerji politikasını belirlemektedir (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.395).

Harita 19. Sevilla Haritası

Kaynak: Bener, 2019, s.211.

2.3.3.3. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Rusya'nın Akdeniz'e olan ilgisi yüzyıllardır devam eden "sıcak denizlere inme" politikasıyla devam etmektedir (Irak & Öztürk, 2019, s.1516). Bu sebeple 21.yüzyılın başından itibaren önemli bir konuma gelen Doğu Akdeniz, Rusya'nın bölgede yer almasını sağlayan devlet politikası için stratejik bir fırsatı oluşturmaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.894). Özellikle ekonomik açıdan gelirinin %40'dan fazlasını enerji

kaynaklarından sağlayan Rusya için Doğu Akdeniz, enerji çalışmalarında¹⁸ yer almasının en büyük sebebini oluşturmaktadır (SD Rapor, 2019, s.17).

Rusya'nın Doğu Akdeniz'de bulunmasının genel arka planında enerji unsuru yer almakla birlikte aynı zamanda politik sebeplerde bulunmaktadır (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.395). Ayrıca, Rusya'nın Akdeniz bölgesine yönelik dış politikası incelendiğinde iki farklı amaç görülmektedir (Hasanoğlu & Abbasov, 2019, s.809-810). Bunlardan ilki Ortadoğu, Türkiye, Kuzey Afrika ve AB'nin Akdeniz kıyısında yer alan diğer anlamda kıtanın güneyinde yer alan ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmektir, ikincisi ise bölgede yer alan en büyük rekabetçisi ABD'ye karşı Akdeniz'deki gücünü arttırma düşüncesidir (Makarychev, 2009, s.170-172). Ayrıca, AB ve Türkiye gibi önemli bir enerji ithalatçısının bölgede izlediği politikalar, Rusya'nın önemli bir gelir kaynağını kaybetme olasılığını da yaratmaktadır¹⁹ (Eurostat, 2020). Bu sebeple Rusya, Doğu Akdeniz enerji politikasında; bölgedeki ülkelerle iyi ilişkiler içinde olmak istemektedir. Aynı zamanda, İsrail'le ilişkilerini geliştirmek için İsrail gazını, Doğu Asya ülkelerine pazarlama görüşmelerinde bulunmaktadır (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.395).

2.3.3.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Uluslararası sistemin yükselen gücü Çin Halk Cumhuriyeti, "Tek Kuşak Tek Yol Projesi" kapsamında temellerini Doğu Akdeniz üzerine inşa ettiği tasarısıyla bölgede yer almaktadır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.895). Çin bölgede yürüttüğü bu çalışmayla; son yıllardaki ekonomik büyümesiyle birlikte enerjide ortaya çıkan bağımlılığını diğer ülkelerden sağlamayı kolaylaştırmak için gerçekleştirmektedir (Kesgin, 2018, s.336). Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerji rezervleri Çin'in bölgeye yönelik politikalarını şekillendirmektedir (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.396-397).

2015 yılından itibaren ekonomisi daha da geliştirmeye çalışan Çin, harita 20'de görülen "One Belt One Road (OBOR)" (tek kuşak tek yol) projesiyle küresel ekonomiyi birleştirmeyi amaçlamaktadır (Bener, 2019, s.199). Bu nokta önemli bir geçiş güzergâhında yer alan Akdeniz uzantısıyla Yunanistan'ın Pire limanını, ana limanı olarak tercih ederek Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa'ya giriş yapmayı hedeflemektedir (Bener, 2019, s.200). Ayrıca bu proje kapsamında, Türkiye ve İran'ın altyapısını

¹⁸ Mısır'da Rosneft, Lübnan'da ise Novatek şirketleri aracılığıyla enerji çalışmalarında bulunmaktadır (SD Rapor, 2019, s.17).

¹⁹ 2017 AB enerji verilerine göre petrolün %30'u, doğalgazın %40'ı Rusya'dan ithal edilmektedir (Eurostat, 2020).

güçlendirerek Doğu- Batı ticaretini hızlı ve karlı hale getirmeyi istemektedir (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s.396). Böylece Çin, yapmış olduğu işbirlikleriyle bölgedeki kalıcılığını sağlamış bulunmaktadır (Ecim, 2019, s.1559-1562).

Harita 20. "Tek Kuşak Tek Yol" projesi kara ve deniz güzergâhı

Kaynak: The Economist, 2016.

2.4. Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye

Araştırmanın bu bölümünde, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki durumu realist perspektif üzerinden değerlendirilmektedir. İlk olarak; Türkiye'nin, hangi aktörlerle rekabet içinde bulunduğu ve kendisine karşı geliştirilen işbirliği bloğu aktarılmaktadır. İkinci kısımda ise; Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarını korumak için gerçekleştirmiş olduğu işbirliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.4.1. Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Türkiye

Uluslararası ilişkilerin realist düşüncesine göre; uluslararası politikanın belirleyicisi kabul edilen çıkarlar, devletlerin birbirlerine karşı tutumlarını izah etmektedir (Sönmezoğlu, Güneş & Keleş, 2013, s.50). Bu çıkarlar kimi zaman devletleri bir araya getirip işbirliğini sağlarken, kimi zamanda rekabet ortamını yaratmaktadır (Donnelly, 2014, s.62-64). Doğu Akdeniz enerji denkleminde gerçekleşen ekonomik çıkarlar ise pek çok aktörü bir araya getirip işbirliğine sevk ederken, aynı zamanda bölgede bölünmelere sebebiyet vererek, devletlerarasında rekabeti de meydana getirmektedir (Demiryol, 2019, s.443).

Doğu Akdeniz’de yer alan küresel ve bölgesel aktörlerin KKTC’yi yok sayıp, Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırma politikası izlemesi, Levant’ta yaşanan rekabet ortamını göstermektedir (Aşcı, 2020, s.107). Bölge içerisinde Türkiye’ye yönelik böyle bir politikanın izlenmesinin nedeni ise, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerinin, diğer aktörlerin çıkarlarına tehdit oluşturmasından kaynaklanmaktadır (Yaycı, 2020, s.114). Ayrıca, Türkiye ile Doğu Akdeniz bölge ülkeleriyle geçmiş tarihte yaşanan politik sorunlar uluslararası ilişkileri de olumsuz etkilemektedir (Hubar, 2019, s.644-648). Özellikle GKRY ve Yunanistan ile yaşanan Kıbrıs meselesi, Yunanistan ile Ege’ye ilişkin gelişmeler ve İsrail ile yakın geçmişte yaşanan sorunlar, Türkiye’nin bölgedeki rekabetini derinleştiren gerilimler olarak değerlendirilmektedir (Aşcı, 2020, s.46).

Yunanistan ve Türkiye arasındaki dostane ilişkiyi engelleyen mevzular bir asırdan uzun bir geçmişe dayanmaktadır (Oran, 2009, s.336). İki devlet arasında Ege deniz alanları ve hava sahasına ilişkin; karasuları, kıta sahanlığı ve FIR Hattı sorunları uzun bir müddetten beri devam etmektedir (Oran, 2009, s.749-760). Türkiye bu meselelerin yanı sıra Kıbrıs sorunu nedeniyle, Yunanistan ve GKRY ile gergin ilişkilere sahiptir. Yunan kaynaklarına göre; Türkiye ve Yunanistan arasındaki gergin ilişkinin sebebi, Türkiye kendisini Kıbrıs Türklerinin garantör devleti olarak göstermesidir (Sotiriou, 2020, s.235). Çünkü Yunanistan’a göre; Türkiye, garantör devlet iddiasıyla Kıbrıs adasının etrafında istediği şekilde enerji çalışması yapmaktadır (Karakasis, 2015, s.6). Bu durum ise, Doğu Akdeniz’de bu ülkelerle olumlu sonuçlanacak işbirliğini engellemektedir (Bener, 2019, s.207-212).

Yunanistan ve GKRY’yle Türkiye arasındaki olumsuz seyir eden münasebetler, aynı şekilde İsrail ile de yaşanmaktadır. İki devlet arasındaki ilişki, 2008-2009 Gazze harekâtından itibaren kötüleşme sürecine girmiş, 2010 yılındaki ‘Mavi Marmara’ baskını ile de iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler hiç olamadığı kadar kötüleşmiştir (Oğurlu, 2012, s.4). İki devlet arasında ilişkinin kötüleşmesiyle GKRY, İsrail’le MEB anlaşmasını zaman kaybetmeden imzalamıştır (Çalık, 2017, s.45). Böylece Levant’ta iki ülke arasındaki enerji işbirliğine giden sürecin ilk adımı sağlanmıştır. Bu sürecin devamında İsrail; Yunanistan ve GKRY ile yakınlaşmış ve Doğu Akdeniz’de bu ülkeler arasında bir hareket birliği gerçekleşmiştir (Aşcı, 2020, s.72).

İsrail'in dışında Türkiye'nin, Mısır ile ilişkisi olumsuz yöndedir. Bu durumun nedeni; Mısır ile GKRY arasında gerçekleşen doğalgaz yataklarıyla ilgili anlaşmadır²⁰ (Özcan, 2017, s.86). Yapılan anlaşma sayesinde Mısır, hidrokarbon üretici profilini oluşturarak ekonomisine katkı sağlayacaktır (Tamçelik & Kurt, 2014, s.888-890). Bu sebeple Mısır; Doğu Akdeniz'de Türkiye ile yakınlaşmak yerine, kendi ekonomik çıkarı için GKRY ile ilişkilerini güçlendirmektedir (Gönül, 2019, s.412-414).

Türkiye, bölgede gerçekleşen enerji rekabetinde ekonomi-politik sebeplerden dolayı bölge ülkeleri haricinde, ABD ve AB gibi küresel aktörlerle de karşı karşıya gelmektedir (Gönül, 2019, s.344). İki aktörün, Türkiye aleyhinde Doğu Akdeniz bölge ülkelerini desteklemesi, Levant'taki gerilimi daha da arttırmaktadır (Tuna, 2020, s.83). Bu durumun sebebi ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj ve arama faaliyetlerinin yasa dışı olarak algılanmasıdır (Biresselioğlu, 2019, s.128). Böyle bir gerekçeyi savunan bölgesel ve küresel aktörler, Türkiye'yi olası yaptırımlarla karşı karşıya bırakarak yalnızlaştırılmaya çalışmaktadırlar (Biresselioğlu, 2019, s.129).

Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de tek başına bırakma çabalarının yanı sıra; Yunanistan, GKRY, ABD ve AB'nin kendi iddialarını ve politikalarını Türkiye'ye kabul ettirmek istemektedirler (Tuna, 2020, s.83). Bunu ise Türkiye'ye karşı gerçekleştirilen çok taraflı işbirliği toplantılarıyla dile getirerek, bu toplantılarda Türkiye ile herhangi bir ittifak sağlanamayacağını da ileri sürmektedirler (Yaycı, 2020, s.113-114). Türkiye ise kendi hak ve politikalarına ters düşen söylemler ışığında Doğu Akdeniz'de rakip devlet haline gelmiş bulunmaktadır (Demiryol, 2019, s.451).

Realist perspektif üzerinden bakıldığında ise; GKRY, İsrail, Mısır, Yunanistan, AB ve ABD'nin işbirliği içinde bulunması, ortak çıkar olarak değerlendirilmektedir. Realist kurama göre; devletler, ortak çıkar söz konusu olduğunda kısa süreli olarak ittifak içinde bulunabilirler (Tüysüzoğlu, 2013, s.72). Bu nedenle; Doğu Akdeniz enerji meselesinde Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır, AB ve ABD, ekonomik kazanç için ittifak içindedir.

2.4.1.1. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Deniz Alanlarına İlişkin İddiası

Doğu Akdeniz'de meydana gelen enerji keşifleri ve faaliyetleri, zamanla devletlerarasında çıkar çatışmasına dönüşmüştür (Gönül, 2019, s.346-348). Bu çatışma Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında aktif bir şekilde faaliyet gösteren Türkiye ve

²⁰ Mısır ve GKRY arasında yapılan anlaşma; GKRY'nin Afrodit sahasından elde edilen doğalgazın, Mısır'daki sıvılaştırma tesislerinden uluslararası piyasalara arz edilmesidir (Özcan, 2017:86).

Yunanistan arasında da yaşanan bir sorun haline gelmiş bulunmaktadır (Kesgin, 2018, s.151-153). Aktörler arasında yaşanan anlaşmazlıklar yalnızca enerji çalışmalarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Münhasır Ekonomik Bölge konusunda da yaşanmaktadır (Bener, 2019, s.193). Nitekim, deniz alanlarıyla yaşanan sorun bir tek günümüzde cereyan eden Doğu Akdeniz meselesinde değil, geçmişten gelen davaları da barındırmaktadır. Ege denizinin iki yakasını oluşturan iki komşu ülke, 1970’lerde deniz alanları paylaşımıyla ilgili karasuları ve kıta sahanlığı konularında sorunlar yaşamışlardır (Oran, 2009, s.750). Henüz netlik kazanmamış bu meselede, iki ülke arasında herhangi bir anlaşma olmamasına rağmen karasuları 6 mil olarak kabul edilmekte, kıta sahanlığı ile ilgili karasuları ötesinde herhangi bir sınırlandırma söz konusu olmamıştır (Oran, 2009, s.750-758).

Ege’de yaşanan karasuları meselesinin yanı sıra günümüzde iki aktör, Doğu Akdeniz’de deniz alanları belirleme konusunda anlaşmazlık yaşamaktadır (Gül, 2019, s.405-406). Kendi deniz alanlarını belirlemeye çalışan Yunanistan; GKRY, Mısır ve Libya’yla kıta sahanlığı sınırlandırmaya yönelik ikili anlaşmalar üzerinde çalışmakta, İsrail, GKRY ve İtalya ile de Avrupa’ya boru hattı projesinde yer alarak bu ülkelerle yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır (Duman, 2019, s.218). Tüm bunlarla birlikte Türkiye’ye yakın olan adalarını (Girit, Kerpe, Kaşot, Rodos ve Meis gibi) kullanarak kendi MEB’ini oluşturma amacındadır (Şahin, 2019, s.24). Böylece uygulamaya çalıştığı stratejik hamlelerle Türkiye’yi Akdeniz’de sınırlandırmaya çalışmaktadır (Bener; 2019, s.248-249):

- *“Girit ve anakarasının doğu kıyılarını içerecek şekilde karasularının 6 deniz milinden 12 deniz miline genişletilmesi sağlanacaktır.*
- *Deniz alanlarındaki egemenlik hakları kapsamında Ege denizi ile koordineli olarak Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alan “ilgili kıyı oluşturulup” ve “adalara tam yetki tanıyarak” Doğu Akdeniz’de GKRY, Mısır ve Libya ile deniz yetki alanlarında Karasuları ve MEB anlaşmaları yapılarak bölgenin sahiplenilmesi ve Türkiye’nin Anadolu-Kıbrıs ortay hattını esas alarak Antalya açıklarında çok az bir kıta Sahanlığı bırakacak şekilde çevrelenmesi gerçekleştirilmesi için her türlü çaba gösterilecektir.*
- *Arnavutluk ile karasuları ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması müzakereleri Ege ve Doğu Akdeniz’deki tezlerinin kuvvetlendirecek şekilde sonuçlandırılacaktır.*

- *Arnavutluk ve Libya'ya ait olduğu bariz olarak açık olan İyon denizi ve Girit'in batı ve güneyindeki deniz alanlarında sismik araştırmalar yaparak ilan edilen ruhsat sahalarında ihaleye çıkılarak çok uluslu konsorsiyumlara sondaj izinleri verilmeye devam edilecektir.*
- *Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin hak iddia ettiği deniz yetki alanlarında araştırma yapan sismik araştırma gemilere sözlü protesto yerine her türlü lojistik zorluğu karşın Deniz Kuvvetleri aracılığuyla fiilen müdahale edilecektir.*
- *Kıbrıs sorununun çözümünde Türkiye'nin sahip olduğu "Güvenlik ve Garanti" haklarının sonlandırılmasını ve Türk ordusunun adayı terk etmesini sağlamayan hiçbir çözüm kabul edilmeyecektir.*
- *GKRY ile birlikte, Kıbrıs adasının Doğu Akdeniz'deki jeopolitik etkisinin dışında kalmak istemeyen AB'yi başta deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve enerji arz güvenliği gibi tartışmalı konuların muhatabı haline getirerek her sorunlu alanda Türkiye ile karşı karşıya gelmesi sağlanacaktır.*
- *GKRY'nin ilan ettiği MEB alanlarında daha fazla ruhsat verilmesi, fiili sondajların yapılması ve çok uluslu dev şirketlerin yoğun ve kontrolsüz içimde bölgede yer alması teşvik edilecektir.*
- *Türkiye'nin kötüleşen ikili ilişkilerini istismar eden bir anlayış ve yaklaşımla, Yunanistan-GKRY- Mısır, Yunanistan-GKRY-İsrail ile üçlü ortaklık birliktelikleri oluşturularak siyasi, askeri, ekonomik ve çok uluslu enerji arz insiyatifleri geliştirilecektir.*
- *AB'nin enerji PCI²¹ olarak Doğu Akdeniz'de desteklenen East Med Doğal GAZ Boru Hattı projesinin Türkiye'nin hak iddia ettiği kıta sahanlığından izin almadan geçirilmesinin tetikleyeceği muhtemel krizleri dikkate almadan projelere devam edilerek AB ile karşı karşıya gelmesi sağlanacaktır.*
- *Türkiye'nin ABD ile sorunlar yaşadığı ilişkilerinin yarattığı fırsatlardan istifade ile NATO'da ve/ya ikili stratejik müttefik olarak iş birliği ilişkileri azami şekilde arttırılacaktır."*

Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırma politikalarının 2. maddesine göre Yunanistan, belirlediği MEB sahasıyla Türkiye'nin sahip olduğu 186.000 km²lik deniz

²¹ PCI (Projects of Common Interest), Avrupa Birliği'nin "Ortak Çıkar Projeleri" olarak adlandırılmaktadır. Bu projeler, Avrupa Komisyonu tarafından açıklanmaktadır. Avrupa'nın enerji altyapısını destekleyen projelerdir (Küçükkaya, 2019).

alanını, harita 21’de görüldüğü üzere 41.000 km²lik bir alanda sınırlandırarak şekilde daraltmaktadır (Yaycı, 2020, s.156). Nitekim uluslararası deniz hukuku kapsamında ters taraftaki adalar olarak ele alınan hakkaniyet esasına göre; bir devletin kıyı şeridinde başka bir devlete ait adanın bulunması durumunda, adanın en fazla 12 mile kadar çember şekilde kıta sahanlığı oluşturabilmektedir (Doğru, 2015, s.532-534). Bu sebeple Yunanistan; Meis, Rodos, Kerpe ve Kaşot adalarını kullanarak Türkiye’nin deniz alanını da geniş bir sınırlama yapması söz konusu olamamaktadır.

Harita 21. Yunanistan tarafından belirlenen MEB alanı

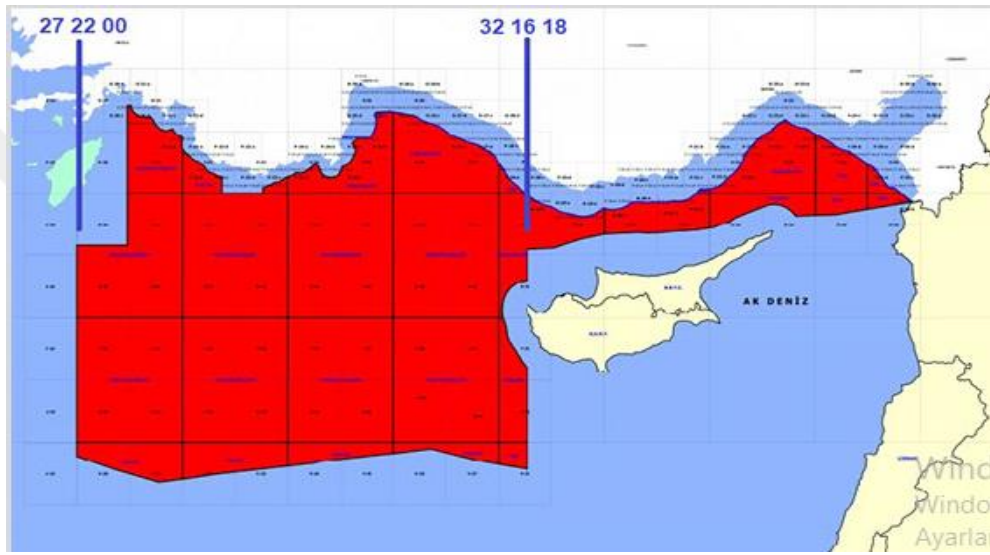
Kaynak: Balkaş, 2019, s.32.

Tüm bunlara karşılık Türkiye, kendi haklarını koruma altına aldığını göstermek amacıyla 2004 yılında BM'ye gönderilen notayla, harita 22’de görüldüğü üzere 32° 16’ 18” ve 27° 22’ 00” Doğu boylamlarıyla Akdeniz kıta sahanlığını belirlediği 186.000 km²lik deniz alanını resmileştirmiştir (Dalar, 2019, s.163). Hatta 2004 yılında ilan edilen bölgenin, hak ve güvenliğini korumak amacıyla 1 Nisan 2006 tarihinde “Akdeniz Kalkanı Harekâtı” (AKH) başlatmıştır (Yaycı, 2020, s.156).

“AKH kapsamında;

- Doğu Akdeniz’de Türkiye adına faaliyet icra eden Araştırma Gemilerine koruma ve destek sağlanmakta,
- Deniz Yetki Alanlarımızda diğer ülkeler adına izinsiz araştırma faaliyetlerinde bulunan araştırma gemileri ikaz edilmekte,

- *Araştırma gemilerinin Türk makamlarından izin almaksızın araştırma faaliyetlerine devam etmeleri engellenmekte,*
- *Harekâta iştirak eden yüzer unsurlar ve bölgede bulunan Otomatik Tanımlama Sistemi (OTS) imkân ve kabiliyetine sahip mevcut sahil radarları tarafından ticari gemilerin tespit ve teşhisi yapılmakta,*
- *Teşhis edilen temaslardan “dikkati çeken gemi” ve “bilgi toplanması istenen gemi” kategorisinde olanların limanlarımıza girmeleri halinde, söz konusu gemilerin arama ve kontrollerinin yaptırılması sağlanmaktadır (Dzkk, 2015).”*

Harita 22. Türkiye'nin Akdeniz Kıta Sahanlığı

Kaynak: Yayıncı, 2020, s.139.

“Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nın” ardından TC. Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile TPAO'ya; 9 Ağustos 2007 tarihinde Antalya Körfezinde, 14-18 Kasım 2008 tarihinde Muğla Petrol bölgesinde ve 27 Nisan 2012 tarihinde Antalya Petrol Bölgesinde ruhsat ve arama izinleri verilmiştir (Bener, 2019, s.214-215). Bu araştırma faaliyetlerinin üzerine Yunanistan, 12 Temmuz 2012 tarihinde yayınlamış olduğu notayla TC Bakanlar Kurulunun TPAO'ya verdiği izinlerin uluslararası hukuka aykırı olduğunu beyan etmiştir (Bener, 2019, s.215). Böylece Yunanistan ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarındaki duruşları netlik kazanmaya başlamıştır (Bener, 2019, s.213).

İlerleyen seneler içerisinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji çalışmaları, Yunanistan tarafından manipüle edilmeye devam etmiş, hatta 2016 yılından itibaren süregelen GKRY, Mısır ve İsrail'le yaptığı üçlü zirvelerle Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'deki faaliyetleri yasa dışı olduğu ileri sürülerek kınanmalarda bulunulmuştur

(Yaycı, 2020, s.114). En nihayetinde ise Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de yalnızlaştırmak için her türlü atılımda bulunarak yarattığı fırsatları gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Şeker, 2019, s.306-308).

2.4.1.2. GKRY’nin Doğu Akdeniz Siyasi ve Ekonomik Girişimleri

Realist felsefenin Machiavelist düşüncesine göre; gücü sağlamak için ahlaki değerler önemsizdir (Yılmaz, 2017, s.39). Bu sayede elde edilen güç ile devlet kendi varlığını koruyabileceği gibi aynı zamanda diğer devletlere karşı da üstünlük sağlayabilecektir (Ceylan, 2018, s.46). Doğu Akdeniz’de ise Türkiye ve KKTC’ye karşı kendi üstünlüğünü sağlamaya çalışan GKRY, adayı paylaştığı KKTC’nin haklarını görmezden gelmekte ve Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmak için aktif bir siyaset izlediği görülmektedir (Yaycı, 2020, s.36). Böylece, bölgeden elde edeceği enerji kaynakları ile uluslararası sistem içerisinde güç dengesini sağlayabilecektir (Waltz, 2015, s.81-84).

GKRY ‘nin Doğu Akdeniz’den elde edeceği hidrokarbon rezervleri ve deniz yetki alanı uyuşmazlıklarıyla bölgedeki ilk ihtilafı gerçekleştiren aktör olmuştur (Yaycı, 2020, s.36). Bu ihtilafını ise AB’nin desteğini alarak, 2 Nisan 2004 tarihinde KKTC’nin ve Türkiye’nin haklarını yok saydığı 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere, MEB ilanında bulunmasıyla gerçekleştirmiştir (Gözügüzelli, 2019, s.252). Daha sonrasında ise 17 Şubat 2003 Mısır, 17 Ocak 2007 Lübnan ve 17 Aralık 2010 İsrail ile imzaladığı “kıta sahanlığı sınırlama” anlaşmalarıyla “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına tek taraflı olarak girişimleriyle devam etmiştir (Erciyes, 2019, s.14).

Rum Yönetimi’nin hem ada hem de deniz alanları konusunda yapmış olduğu girişimleri reddeden Türkiye, hem kendi hem de KKTC’nin haklarını koruyacağını BM Deniz Hukuku Bülteninde 24 Şubat 2005 tarihinde yayımlanan bir notayla belirtmiştir (Gözügüzelli, 2019, s.256). Ayrıca yapılan anlaşmaların Türkiye tarafından tanınmadığını da ifade etmiştir (Gözügüzelli, 2019, s.257). Nitekim tüm bunlara rağmen GKRY, 2007 yılında ilk enerji ihalesini, 2011 yılında ilk sondaj faaliyetini gerçekleştirmiştir (Yaycı, 2020, s.41-47). Bu durum ise kurucu halk olan Kıbrıs Türklerinin, Ada’nın doğal kaynaklarından eşit yararlanma hakkı olduğu gerekçesiyle, Türkiye ve KKTC arasında “kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması” imzalanmaya itmiştir (Biresselioğlu, 2019, s.124-125). Ancak yapılan anlaşma, GKRY’nin sondaj faaliyetlerini durdurmak için yeterli olmamış, 11 Şubat 2012’de ikinci lisans ihalesini

yayınlanmıştır (Yaycı, 2020, s.82). Hatta Eylül 2014-Nisan 2015 tarihleri arasında 9 ve 12 numaralı sahalarda sondaj faaliyeti icra edilmiştir (Şeker, 2019, s.291).

İcra edilen tüm faaliyetlerin yanı sıra 2016 yılından itibaren Yunanistan, Mısır ve İsrail’le süregelen işbirliği zirvelerinde; Türkiye’nin Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının yasa dışı olduğu ve KKTC ile yapılan sınırlama anlaşmasının yok sayıldığı ifade edilmiştir (Yaycı, 2020, s.114). Bununla birlikte 2017’de İsrail, Yunanistan ve İtalya ile yapılan East Med boru hattı proje anlaşmasıyla, Avrupa’ya taşınması planlanan hidrokarbon rezervleriyle Türkiye’nin Akdeniz enerji oyunundan dışlama planları bulunmaktadır (Serpın, 2018, s.303). Böylece, Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında tehdit olarak gördüğü Türkiye’ye karşı kendisini güçlendirmeye çalışan GKRY’nin, işbirliği yapıları ve mekanizmalarıyla amacını gerçekleştirdiği görülmektedir (Uzuner, 2019, s.428).

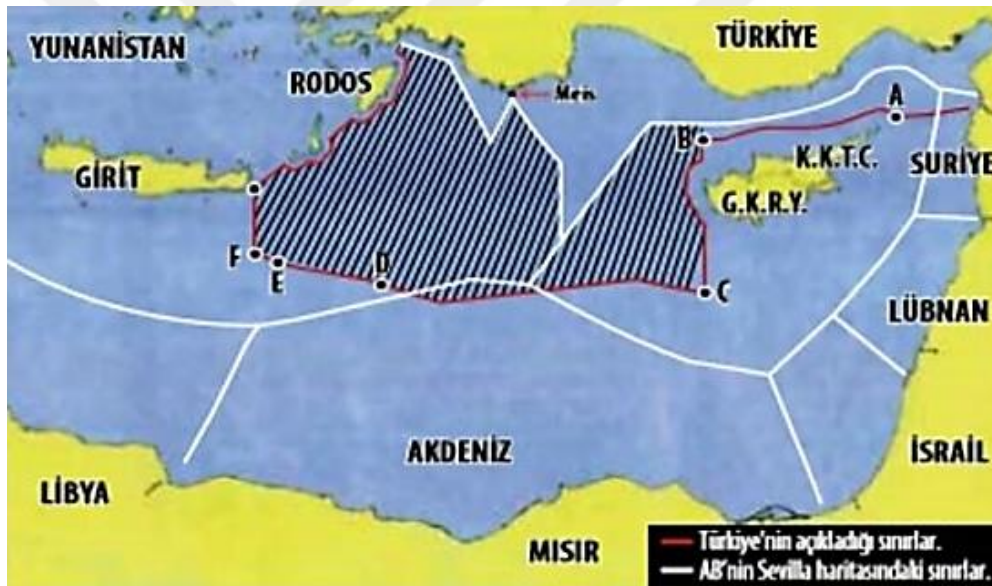
2.4.1.3. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Doğu Akdeniz Enerji Rekabetine Yansımaları

Küresel ekonomik sistemin işleyişini gücün varlığıyla ilişkilendiren realist kuram, enerji rezervlerine sahip olmanın önemli bir avantaj sağladığını vurgulamaktadır (Ceylan, 2018, s.46). Bu nedenle küresel ekonomiye yön verdiği kabul edilen ABD ve AB’nin, Doğu Akdeniz’de herhangi bir devletin hegemon güç oluşturmasını engellemeye çalıştığı belirtilmektedir (Öztürk, 2003, s.78). Özellikle iki aktörün bölgede yaşanan çıkar çatışmalarına yönelik Türkiye karşıtı yapılanmaları, bu engellenmenin varlığını göstermektedir (Kesgin, 2018, s.288).

Küresel aktörlerin Doğu Akdeniz’de Türkiye karşıtı politikalarına bakıldığında, hem ABD’nin hem de AB’nin bölgeye, kısıtı bulunmadığı halde bir takım olaylar çerçevesinde, dâhil olduğu görülmektedir (Tamçelik & Kurt, 2014, s.892-894).

Avrupa Birliği, bölge ile ilgili konulara müdahil olabilmek için Doğu Akdeniz’de yer alan GKRY ve Yunanistan üye devletleri ile koordineli bir şekilde enerji politika hamlelerinde bulunmaktadır (Keskin, 2018, s.371). Çünkü Doğu Akdeniz, uluslararası örgüt için hem ekonomik hem de ulusal güvenlik konusunu oluşturmaktadır (Kesgin, 2018, s.367). Bu sebeple Birlik; Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz enerji çalışmalarını ekonomik anlamda desteklenmekte ve güvenlik alanında da hakları gözetilerek korunmaktadır (Taşcıoğlu, 2018, s.5704). Esas anlamda Birliğin temellerine bakıldığında; üye devletlerin ekonomik ve güvenlik konularında

ortak kararların alındığı, ayrıca bir devletin içinde bulunduğu kötü durumun üstesinden gelebilmek için ortaklaşa hareket edildiği bir kuruluş olarak bilinmektedir (Özdemir, 2012, s.401). AB üyesi iki devletin ise bölgede Türkiye ile kıta sahanlığı konusunda anlaşmazlık yaşaması ve Türkiye'nin deniz alanlarıyla ilgili çalışmalarının hukuksal alanda dayanağı olmadığı gerekçesiyle örgütün harekete geçmesine neden olmuştur (Bener, 2019, s.248-249). İlk olarak, GKRY'nin AB'ye kabulünden sonra Akdeniz ve Ege'de dolaşan deniz araştırma gemilerinin sayısını arttırmasıyla gerçekleştirmiştir (Yıldız & Yaşar, 2012, s.73). Daha sonra ise, Sevilla Üniversitesi'ne hazırladığı MEB haritasını işleme koyarak Türkiye'ye yönelik denizalanı konusundaki karşıt tutumunu yinelemiştir (Bener, 2019, s.235). Harita 23'de görülen Sevilla sınırlarına göre; Türkiye'yi dar bir alana hapsederek, enerji çalışmaları yaptığı alanların sınır dışında olduğunu göstermeye çalışmaktadır (Bener, 2019, s.236).

Harita 23. AB'nin Sevilla haritası ve Türkiye'nin Kıta Sahanlığı

Kaynak: Ergin, 2019.

Tüm bu karşıt yapılanmanın dışında, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin yapacağı her türlü enerji çalışmalarına karşılık AB, Ekim 2019'da aldığı bir karar ile Doğu Akdeniz'de ruhsat sahibi olmayıp enerji çalışmalarında bulunan “şahıs ve kurumların mal varlıklarının dondurulmasının ve seyahat yasağının getirilmesine” yönelik yaptırımlarının olacağını belirtmiştir (Altunkaya, 2019). Bu bildirimden kısa zaman öncesinde (Temmuz 2019) yayımlanan bir haberde ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji çalışmalarını durdurmak amacıyla AB fonlarının azaltılacağı, “Hava Taşımacılık

*Anlaşması*²² görüşmelerinin şuan için durdurulacağı bildirilmiştir (BBC, 2019). Böylece Birlik, GKRY ve Yunanistan'ın bölge içerisindeki hareket alanını genişletmek ve aynı zamanda kendi ekonomisine katkı sağlayacak East Med boru hattı projesini gerçekleştirmeye yönelik alt yapıyı gerçekleştirmektedir (Özekin, 2020, s.21-22).

East Med projesinin bir diğer destekçisi olan ABD, Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği politikalarla Birlik ile örtüşen fikir ve yapıları bulunduğu görülmektedir (Yaycı, 2020, s.41). Özellikle AB tarafından East Med boru hattının “Ortak Çıkar Projesi” olarak belirlenmesi ve bu projeye ilgili ABD ile iştirak içinde bulunulması en önemli yapılanmayı açıklamaktadır (Kesgin, 2018, s.41-42). Bu yapılanmanın bir sonucu olarak ABD, Türkiye karşıtı oluşturulan ittifakın taraflarından biri halini almasıyla bölgeye yönelik politikasını göstermektedir (Özçelik, 2019, s.795). Hatta 20 Mart 2019 tarihinde GKRY, Yunanistan ve İsrail'in gerçekleştirdiği üçlü zirveye katılan ABD Dışişleri bakanının East Med projesini desteklediğini ve Türkiye'nin iddia ettiği deniz alanlarını yasa dışı olarak ilan etmesi bu durumun en büyük kanıtı olmuştur (Yaycı, 2020, s.119).

Amerika'nın ve Avrupa Birliğinin yürütmüş olduğu bütün bu politikalara rağmen Türkiye, BM nezdinde ilan ettiği kıta sahanlığı sınırları ve KKTC ile yaptığı sınır anlaşmasıyla yasal olduğu iddiasında bulunmasına rağmen taraflar arasındaki enerji sorunsalını daha da derinleştirmiştir (Yaycı, 2020, s.48-62). Bu durum ise her iki tarafın kendi çıkarlarını gözettiği bir yarış halini almasıyla Türkiye, hem Birliğe hem de bölgede gerçekleştirilen işbirliği içerisinde yer almasına engel olan durumu yaratmıştır (Kesgin, 2018, s.373).

2.4.1.4. Doğu Akdeniz'de Gerçekleştirilen Çok Taraflı İşbirliği Zirveleri

Küresel sistemde enerji merkezi haline gelen Doğu Akdeniz'de, hidrokarbon keşifleriyle birlikte yoğun bir diplomasi trafiği meydana getirmiştir (Yaycı, 2020, s.113). Enerji güvenliğinin esas alındığı diplomatik münasebetler, beraberinde siyasi ve ekonomik işbirliklerini geliştirme yolunu açmıştır (Yaycı, 2020, s.114). Bu süreç içerisinde ise GKRY, Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında önemli yaklaşmanın yaşandığı görülmektedir (Özekin, 2020, s.20-21). Ayrıca GKRY ve Yunanistan

²² “7 Haziran 2016 tarihinde AB ve ASEAN ülkeleri, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Türkiye ile kapsamlı hava taşımacılık anlaşmaları başlatılmış, Söz konusu anlaşmaların hedefleri arasında pazar gelişimi, büyüme, ortak kurallar oluşturma ve şeffaflığın geliştirilmesi bulunuyor. Türkiye ile AB arasındaki hava seferlerinde çeşitlilik artarak, aktarmalı olarak gidilen bazı Avrupa ülkelerine direk uçuşlar gerçekleştirilecektir” (İktisadi ve Kalkınma Vakfı, 2016).

ikilisinin Doğu Akdeniz devletleri olan; Lübnan, Filistin ve Ürdün ile ilişkilerini geliştirmek için üçlü görüşmelerde bulunmaktadır (Tuna, 2020, s.82).

Doğu Akdeniz devletleri arasında düzenlenen görüşmelere öncülük eden GKRY ve Yunanistan'ın, kendi iddialarını ve politikalarını Türkiye'ye kabul ettirmek için bölge aktörleri ile ittifak arayışı içinde oldukları gözlemlenmektedir (Tuna, 2020, s.83). Özellikle iki ülkenin stratejik hamleleri olduğu düşünülen; 5 üçlü zirve, 1 Forum ve 1 uluslararası zirve ile Türkiye karşıtı birliktelik girişimlerinde bulunduğu değerlendirilmektedir (Yaycı, 2020, s.115-130):

- GKRY- Yunanistan- Mısır Üçlü Zirveleri,
- GKRY- Yunanistan-İsrail Üçlü Zirveleri,
- GKRY- Yunanistan-Lübnan Üçlü Zirveleri,
- GKRY- Yunanistan-Ürdün Üçlü Zirveleri,
- GKRY- Yunanistan- Filistin Üçlü Zirveleri,
- Doğu Akdeniz Gaz Forumu
- MED-7 zirvesi'dir.

GKRY, Yunanistan ikilisinin Mısır ve İsrail ile yapmış olduğu üçlü zirvelerde genel olarak; ülkelerin Doğu Akdeniz'deki hakları, MEB ve enerji kaynakları üzerindeki yetkileri gündeme getirilmektedir (Yaycı, 2020, s.115-119). Bu konulara ek olarak Türkiye karşıtı söylemler yer almakta, İsrail ve Mısır tarafından da bu iddialara destek verildiği görülmektedir (Özekin, 2020, s.22). Türkiye'nin hem Ege hem de Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu faaliyetlerin hukuk dışı olduğu ifade edilmektedir (Yaycı, 2020, s.116).

Mısır ve İsrail ile işbirliği girişiminde bulunan GKRY ve Yunanistan, Doğu Akdeniz ittifak arayışını Lübnan, Ürdün ve Filistin'le de sağlamlaştırma amacındadır (Tuna, 2020, s.83). Bu durumun en önemli sebebi ise Türkiye'yi bölge içerisinde yalnızlaştırma politikasıdır (Bireselioğlu, 2019, s.128-129). Böylece, Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji denklemine oyun kurucusu olma girişimleri bölge ülkelerinden destek göremeyecektir (Serpin, 2018, s.304). Bu sebeple Yunanistan ve GKRY, ülkelerin

içinde bulunduğu olumsuz durumlardan yararlanarak ülkelerle arasındaki ilişkiyi geliştirmeye çalışmaktadır²³ (Yaycı, 2020, s.119-122).

GKRY ve Yunanistan'ın başını çektiği üçlü zirvelerin dışında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırma politikası, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda görülmektedir (Özekin, 2020, s.35). Düzenlenen Kahire Forumu'na; Mısır, GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin, İtalya, ABD enerji bakanları, AB Komisyonu Enerji Genel Müdürü, Fransa ve Dünya Bankası'ndan temsilcilerin katılımlarıyla 14 Ocak 2019 tarihinde gerçekleşmiştir (SD Rapor, 2019, s.13). Gaz Forumu'nda ise Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarına yönelik diyalog ve işbirliği ortamını sağlama konularına yer verilmiştir (Yaycı, 2020, s.125). Doğu Akdeniz enerji ve işbirliğinin icra edildiği Forum'da bölge devletlerinin yanı sıra uluslararası aktörlerin temsilcileri yer alırken, Türkiye ve KKTC'den herhangi bir yetkilinin davet edilmemesi enerji denkleminin dışında bırakma olarak değerlendirilmektedir (Özekin, 2020, s.36). Yine aynı sene içerisinde Fransa, GKRY, İtalya, Yunanistan ve AB'nin içinde bulunduğu Med-7 Zirvesi'nde²⁴ (14 Haziran 2019) Türkiye ve KKTC'nin, alınan karar ile bölgeden dışlandığı görülmektedir (Yaycı, 2020, s.127-129). Türkiye ve KKTC'ye ilişkin kararda ise, iki ülkenin kendi arasında yaptığı MEB anlaşması uyarınca yürüttüğü arama ve sondaj faaliyetlerinin “yasa dışı” olarak değerlendirilmesinden ötürü, AB'nin buna karşı “uygun eylem”de bulunacağı yer almaktadır (Lıka, 2020, s.10).

2.4.2. Doğu Akdeniz Enerji İşbirliğinde Türkiye

Uluslararası sistemin enerji platformu haline gelen Doğu Akdeniz, bölgede kurulan enerji işbirlikleriyle birlikte bölünmelerin yaşandığı bir mücadele ortamını meydana getirmiştir (Sotiriou, 2020, s.236). Bu mücadele ortamını inşa eden Yunanistan, GKRY, İsrail, AB, ABD ve Mısır ittifakı, bölgede Türkiye'yi yalnızlaştırmaya yönelik politikalar izleyerek rakip tarafı oluşturmuşlardır (Yaycı, 2020, s.36-41). Böylece Doğu Akdeniz'de kendi işbirliği mekanizmasını güçlendirmeye çalışan Türkiye, KKTC ve Libya ile yakın ilişkiler kurmuştur.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de KKTC ve Libya ile geliştirmeye çalıştığı işbirliği mekanizmasının bir diğer sebebi ise; karşıt güçlerin kabul ettirmeye çalıştığı

²³ Ürdün'ün doğal kaynak açısından fakir olması, hem Lübnan'ın hem de Filistin'in Doğu Akdeniz'deki egemenlik ve ekonomik haklarının ihlal edilmesi konuları, yapılan üçlü görüşmelerde değinilerek turizm, eğitim, ticaret ve enerji alanlarında işbirliğine yönelik söylemlerde bulunmaktadır (Yaycı, 2020, s119-122).

²⁴ Med-7:Fransa, GKRY, İspanya, İtalya, Malta, Portekiz ve Yunanistan.

politikaların, Türkiye'nin haklarını ve politikalarını ihlal etmesinden kaynaklanmaktadır (Tuna, 2020, s.83-84). Bu sebeple Türkiye, kendi politikaları doğrultusunda geliştirmeye çalıştığı bölgesel işbirliğiyle elde edeceği ekonomik çıkarlarıyla, beklentilerini karşılamayı amaçlamaktadır (Demiryol, 2019, s.444):

1. Akdeniz'deki enerji güvenliğini geliştirmek,
2. Doğu Akdeniz'den elde edeceği hidrokarbon rezervleriyle enerji rekabetinde fiyat belirleyici hale gelebilmek,
3. Enerji geçiş güzergâhında merkez haline gelebilmek,
4. Akdeniz gazının Avrupa'ya geçişinde önemli rol oynayarak Türkiye-AB ilişkilerini geliştirmektir.

Türkiye'nin Akdeniz'den ulaşmaya çalıştığı tüm bu beklentilerini karşılayabilmek için ise ilk olarak KKTC ile "*Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması*", daha sonrasında ise Libya ile Akdeniz'de "*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*" imzalamıştır.

2.4.2.1. Türkiye ve KKTC'nin Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması

Türk dış politikasında önemli bir yere sahip Kıbrıs adası, Akdeniz'deki ulusal çıkarların ve deniz alanlarının korunmasında büyük bir ehemmiyet taşımaktadır (Doğan, 2019, s.626). Bu sebeple Doğu Akdeniz'de Türkiye ve KKTC'ye karşı geliştirilen ittifak bloğuna karşılık, Türkiye'nin realist politikalarını fiiliyata geçirebilmek için Kuzey Kıbrıs ile yapılacak işbirliği mekanizması önem taşımaktadır (Tuna, 2020, s.79). Türkiye ve KKTC'nin geliştirmeye çalıştığı işbirliğinin temelinde, bölgedeki meşru hak ve çıkarlarını koruma amacı bulunmaktadır. Bunu ise hem siyasi hem de ekonomik açıdan uluslararası hukuka uygun bir şekilde sürdürmektedirler (Şahin, 2019, s.25). İki aktörün böyle bir çalışma içerisinde bulunmasının nedeni ise GKRY'nin tek taraflı olarak tüm ada adına, adanın bütününe ait olan doğal kaynaklar konusunda karar verme ve anlaşma imzalaması yönündeki diplomatik ve siyasi teşebbüsleridir (Şahin, 2019, s.25).

Rum Yönetimi'nin tek yanlı olarak başlattığı ilk girişimi harita 24'de görüleceği üzere; bölge ülkelerle yapmış olduğu münhasır ekonomik bölge anlaşmaları ve Türkiye'nin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge haklarını çiğnemesiyle

gerçekleşmiştir (Peker, Oktay & Şensoy, 2019, s.91). Bu girişimlerini 2003 senesinde Mısır ile yaptığı MEB anlaşmasıyla başlatmış, daha sonra 2007’de Lübnan, 2010 senesinde İsrail devam ettirmiştir (Erciyes, 2019, s.14). Ayrıca 2007 senesinde, 12. parselde Noble Energy şirketine verdiği ruhsatla arama ve çıkarma işlemlerine başlamıştır (Yaycı, 2020, s.41). Tüm bu girişimlere karşı Türkiye ve KKTC ise görüş ve itirazlarını ilgili ülkelere ve Birleşmiş Milletler nezdinde gerekli diplomatik girişimlerde bulunarak dile getirmişlerdir (TBMM, 2011, s.6). Nitekim iki aktörün itirazlarına rağmen Ağustos 2011’de sondaj çalışmalarının Noble Energy tarafından başlanacak olduğu duyurulmuştur (Şahin, 2019, s.26). Bu gelişmenin üzerine Türkiye; GKRY'nin sondaj çalışmalarına başlaması halinde KKTC ile bir kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması imzalayacağını ve Türkiye'nin yardımıyla Kıbrıs'ın etrafında petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine başlayacağını bildirmiştir (TBMM, 2011, s.6).

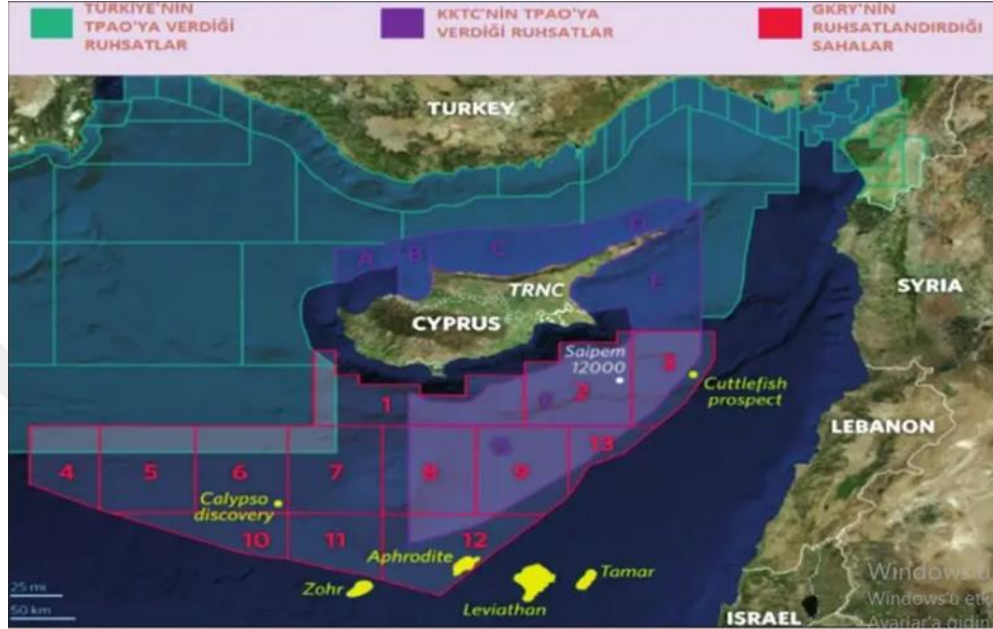

Harita 24. GKRY'nin belirlediği deniz alanları

Kaynak: Peker, Oktay & Şensoy, 2019, s.91.

Türkiye'nin yapmış olduğu bildiriye karşı tek taraflı adımlarını sürdüren GKRY, 19 Eylül 2011’de sondaj çalışmalarını başlatmasıyla 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile Akdeniz’de “Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması” imzalanmıştır (Taşcıoğlu, 2018, s.5701). İki ülke arasında imzalanan anlaşmanın hemen ardından KKTC Bakanlar Kurulu, 22 Eylül 2011 tarihinde Adanın etrafında harita 25’de görülen yedi ruhsat sahasını belirleyerek, bu ruhsatları Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) araştırma ve sondaj faaliyetleri için verdiğini açıklamıştır (TBMM, 2011, s.8). Bakanlar Kurulunun yapmış olduğu açıklamanın ardından, TPAO, “Piri Reis” sismik araştırma

gemisini kiralararak 26 Eylül 2011 tarihinden itibaren adanın güneyinde iki boyutlu sismik araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur (Şahin, 2019, s.27). Böylece Doğu Akdeniz’de Türkiye ve KKTC’nin deniz alanlarını daraltma girişimlerine karşılık verilmiştir (Şahin, 2019, s.27).

Harita 25. Türkiye ve GKRY'nin deniz alanları

Kaynak: Şahin, 2019, s.23.

Genel anlamda iki aktörün imzalamış olduğu anlaşmanın maddelerine bakıldığında tarafların yalnızca Akdeniz’de değil, hem Ege’de hem de uluslararası boyutta hakkaniyet esasları gözetilen maddeler bulunduğu görülmektedir (TBMM, 2011, s.7-8):

"- Anlaşmanın 1 inci maddesinde, yirmi yedi coğrafi koordinat verilerek sınırlandırma çizgisinin tarif edildiği, bu çizginin doğu ve batı uçlarının iletilmesi konusunun gelecekte ilgili taraflar arasında uluslararası hukuk kurallarına ve hakkaniyet ilkelerine göre yapılacak anlaşmalara bağlandığı ve bir anlamda konunun Kıbrıs meselesinin çözümüyle irtibatlandırıldığı, Anlaşma ile öngörülen sınırlandırma çizgisinin Ülkemizin Ege konusundaki görüşleriyle uyumlu olduğu,

- Anlaşmanın 2 nci maddesinde, Anlaşmanın ekinde yer alan ve sınırlandırma çizgisinin gösterildiği harita hakkında teknik bilgiler yer aldığı,

- Anlaşmanın 3 üncü maddesinde, sınırlandırma çizgisinin üzerinde bulunabilecek doğal kaynak rezervlerinin işletilmesi için tarafların görüşmeler yapmasının hükme bağlandığı, esasen bu yöndeki ifadelerin tüm kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşmalarında bulunan standart bir hüküm olduğu,

- 4 üncü madde vasıtasıyla Anlaşmanın, Kıbrıs Türklerinin Ada'nın kıta sahanlığının tümü üzerindeki meşru, eşit ve ayrılmaz haklarını haleldar etmeyeceğinin duyurulduğu, bu maddenin amacının, KKTC ve GKRY'nin bundan böyle sadece kendi deniz sahalarındaki kaynaklardan yararlanacakları yönündeki algılamaların önlenmesi ve Kıbrıs Türklerinin Ada'nın tüm kıta sahanlığına ilişkin haklarını mahfuz tuttuğunun kayda geçirilmesi olduğu, bu madde ile ayrıca, Ülkemizin ve KKTC'nin Kıbrıs meselesine kapsamlı çözüm bulunması çabalarını sürdüreceğinin de açık bir şekilde vurgulanarak aksi yönde ileri sürülebilecek iddiaların önceden boşa çıkarılmasının hedeflendiği,

- Anlaşmanın 5 inci maddesinde uyumsuzlukların çözümü ile ilgili hükümlerin düzenlendiği,

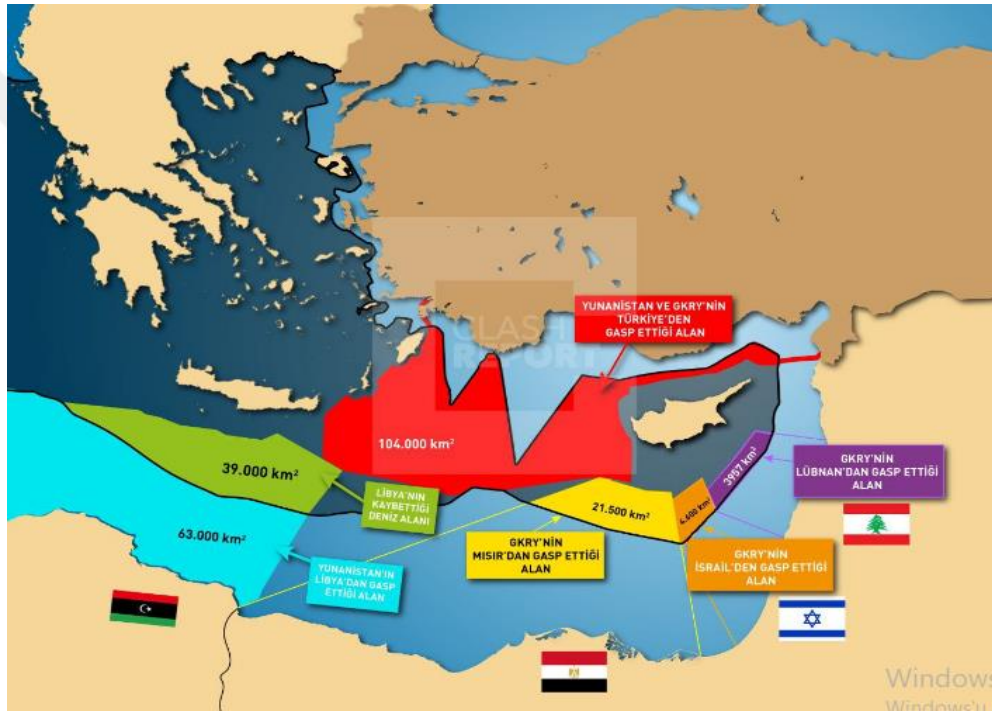
- Anlaşmanın 6 ncı maddesinde, tüm uluslararası anlaşmalarda yer alan yürürlüğe giriş ile ilgili standart hükümlerin bulunduğu, hem Ülkemizin hem de KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerinin korunması açısından hayati önemi haiz olduğu ifade edilmiştir.”

2.4.2.2. Türkiye ve Libya'nın Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlanmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası

21. yüzyılın başından itibaren Doğu Akdeniz'de yaşanan ikili ve çok taraflı işbirlikleri, bölgedeki ekonomik ve siyasi ilişkileri derinden etkilemiştir (Doğan, 2019, s.626-627). Kurulan işbirlikleri zamanla bölgedeki bölünmeleri meydana getirmiş, böylece Doğu Akdeniz Türkiye-KKTC ittifakına karşılık, Yunanistan ve GKRY'nin başını çektiği iki taraf halini almıştır (Kılıçaslan, 2019, s.448). Bölge aktörleri arasında yer alan Libya ise bölünmüş Doğu Akdeniz'de, çıkarları doğrultusunda Akdeniz'deki haklarını korumak için Türkiye ile işbirliği yaparak tarafını belirleyen aktörlerden biri haline gelmiştir (Yaycı, 2019, s.39).

İki aktörün bölgesel işbirliği içerisinde bulunmasının genel konjonktüründe deniz alanlarının paylaşılmasına ilişkin ortak sorunlar yer almakta ve bu sorunlar ise hem Türkiye'nin hem de Libya'nın Yunanistan ile yaşamış olduğu MEB ve kıta sahanlığı

konusundaki anlaşmazlıklarından kaynaklanmaktadır (Yaycı, 2020, s.145). Bu anlaşmazlıkların Libya ile yaşanan sınırlandırmaya ilişkin çatışma; 1 Nisan 2005 tarihinde Libya'nın karasuları dış sınırını 62 deniz mili olarak ilan etmesinin hemen ardından başlamıştır (Yaycı, 2019, s.72). İlanı göre Yunanistan; Girit adasının güneyinde belirlenen sınırın ekonomik haklarının ihlali olduğunu ve bunun için ise sınırın harita 26'de görülen 63.000 km²'yi kapsayan alana göre yeniden düzenlenmesini istemiştir (Bener, 2019, s.228-229). Nitekim Libya, Yunanistan tarafından belirtilen hattın kendi deniz alanını ihlal etmesi üzerine, 27 Mayıs 2009 tarihinde MEB ilanını gerçekleştirerek sınırlarını ilan etmiştir (Yaycı, 2019, s.72).

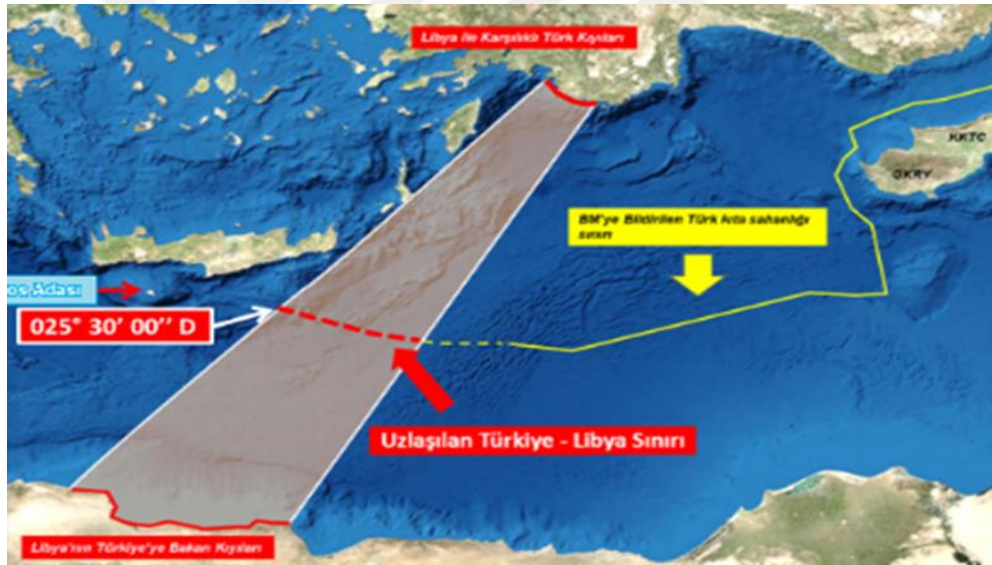

Harita 26. Yunanistan tarafından ihlal edilen Libya deniz alanı

Kaynak: Bener, 2019, s. 229.

Libya'nın MEB ilanını takiben Türkiye, deniz alanı sınırlandırılması konusunda Libya ile müzakerelere başlayarak 2009 yılında iki tarafın deniz yetki alanlarını koruyacak bir sınırlandırma çalışması yapılmıştır (Yaycı, 2011, s.31). Çalışmaların ardından Kasım 2010'da Libya ile görüşme gerçekleştirilerek karşılıklı kıyıları ele alan bir harita sunulmuştur (Yaycı, 2020, s.158). Ancak görüşmeden kısa süre sonra Libya'da gerçekleşen iç karışıklıklar yüzünden iki devlet arasındaki süreç akamete uğramıştır (Tuna, 2020, s.84).

Libya'daki iç karışıklıkların Haziran 2014 seçimleri ve sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde, Trablus (Ulusal Mutabakat Hükümeti) ve Tobruk (Temsilciler Meclisi) olan iki hükümetin ortaya çıkmasıyla Türkiye, Libya ile olan görüşmelerine kaldığı yerden devam etmiştir (Yaycı, 2019, s.46). İlk olarak Türkiye; İktidara gelen Ulusal Mutabakat Hükümetini tanıyarak büyükelçisini atamış, sonrasında ise askeri, siyasi, ekonomik açıdan desteklerde bulunarak iki devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde aktif bir politika izlenmiştir (Tuna, 2020, s.84). Tüm bunların sonucunda 27 Kasım 2019 tarihinde harita 27'de belirtilen, “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Libya Devleti Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*” imzalanarak aktörler arasındaki ilişki resmi bir boyuta erişmiştir (Yaycı, 2020, s.160). İmzalanan Mutabakat Muhtırası her iki devlette de 6 Aralık 2019 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiş, BM’ye bildirilmesiyle de antlaşma uluslararası bir boyut kazanmıştır (Acer, 2019, s.12).

Harita 27. Türkiye ve Libya arasındaki deniz yetki alanları sınırı

Kaynak: Yaycı, 2019, s.39.

Sonuç olarak baktığımızda Libya ve Türkiye arasında imzalanan anlaşma ile iki devlet arasındaki Doğu Akdeniz işbirliği kesinleşmiş ve bu sayede Türkiye, Doğu Akdeniz’de kendisine karşı oluşturulan ittifak grubunu pasifize etmek ve Libya ile kurulan işbirliğinden sağladığı haklarını uluslararası hukukta fiili olarak kullanabilme fırsatını yakalamıştır (Tuna, 2020, s.79).

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu çalışmada; süreç izleme (iz sürme) yöntemi kullanılmıştır.

“İz sürme (süreç izleme) yöntemi; tek bir durumun ya da az sayıda vakanın incelendiği nitel bir araştırma yöntemidir. Veri toplama ve örneklemin güvenilirliğini sağlama amacına ilişkin bir yöntemdir. İz sürme yönteminde ilk olarak; izlenmesi planlanan zaman aralığına ilişkin dokümanlar belirlenmelidir. İkinci olarak; araştırma konusuna yönelik örneklem seçilmelidir” (Özcan,2018, s.58-61).

Tez çalışmasında; 2000 ve 2019 yılları arasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji denkleminde yaşamış olduğu rekabet ve işbirliği ile ilgili gelişmeler analiz edilecektir. Yapılan çalışmada, iz sürme yönteminde belirtildiği gibi, bir zaman aralığı gösterilmiştir. Bu zaman aralığına ilişkin; Doğu Akdeniz’le alakalı dokümanlar belirlenip analiz edilmiştir. Çalışmanın devamında ise; Türkiye'nin bölge içindeki durumu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu örneklemin desteklenmesi için; harita, şekil ve tablo gibi belgeler kullanılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Doğu Akdeniz enerji rekabetinde Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmak için geliştirilen işbirliği mekanizmasını ortaya koymaktır. Ayrıca bu mekanizmaya karşı, Türkiye'nin KKTC ve Libya ile geliştirdiği işbirliği bloğuyla bölgedeki kalıcılığını nasıl sağladığının incelenmesidir.

3.2. Araştırmanın Yapılışı

2000 ve 2019 yılları arasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji denkleminde yaşamış olduğu rekabet ve işbirliği ile ilgili gelişmeler, iz sürme(süreç izleme) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İlk olarak; Doğu Akdeniz bölgesinin enerji görünümü, hukuki boyutları, devletlerin politikalarına değinilmiştir. Sonrasında ise; Türkiye'nin bölge içindeki durumu ortaya konulmuştur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesinde yaşamış olduğu enerji rekabeti ve işbirliği faaliyetleri tablo, harita ve şekiller ile desteklenmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma; kitap, dergi, makale, haber, rapor, resmi dokümanlar, harita ve grafik gibi kaynaklardan yapılan veriler ile analiz edilmiştir. Analiz yapılırken, iz sürme (süreç izleme) yöntemi uygulanmıştır. Bu sebeple; 2000 ve 2019 yılları arasındaki Doğu Akdeniz enerji görünümü ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Veri toplama araçları sonucunda elde edilen kaynaklar ile araştırmanın analizi gerçekleştirilmiştir. İz sürme (süreç izleme) yöntemiyle toplanan veriler, araştırmaya uygun olarak sıralanarak analiz edilmiştir. Yapılan veri analizleri ile 1999 yılından itibaren Doğu Akdeniz’de hidrokarbon faaliyetlerinin gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu faaliyetlerin zamanla, Doğu Akdeniz enerji çalışmalarında yer alan aktörler arasında işbirliği ve çatışmaya dönüştüğü görülmüştür. Bölgede meydana gelen işbirliği ve çatışma; Türkiye, GKRY, KKTC, Yunanistan, İsrail, Mısır, Libya, AB ve ABD tarafından meydana geldiği saptanmıştır. İşbirliği mekanizmalarının bir kolunu Türkiye, KKTC, Libya oluştururken, bir kolunu ise GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, AB ve ABD oluşturmaktadır. Bu iki taraf aynı zamanda bölgedeki çatışmanın da ana aktörlerini meydana getirmektedir.

BÖLÜM IV

4. TARTIŞMA VE YORUM

4.1. Tartışma ve Yorum

2000'li yılların başından itibaren büyük bir ivme kazanan Doğu Akdeniz, uluslararası ilişkilerde yeni bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu ivmeyi sağlamasında etkili olan hidrokarbon rezervleri, aktörler arasında gerek olumlu gerekse olumsuz ilişkilerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bölgede gerçekleşen tüm durumlar ise realist perspektif üzerinden değerlendirilmiş ve analizi yapılmıştır.

2000 ile 2019 yılları arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan hidrokarbon enerji faaliyetleri, bölgenin iki taraflı kutba ayrılmasına neden olmuştur. Kutupların bir tarafını GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, AB ve ABD oluştururken, diğer tarafını ise Türkiye, KKTC ve Libya'nın oluşturmaktadır. Bölgedeki bu kutuplaşma güç mücadelesini belirginleştirmiştir. Bu durum tarafların rekabet içinde bulunmasına yol açarken, diğer yandan işbirliğini de sağlamaktadır.

Genel anlamda rekabet meselesi ele alındığında, Türkiye karşıtı bir yapılanmanın varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu yapılanma Türkiye'ye bölgede yalnızlaştırma politikası olarak da değerlendirilebilir (Aşcı, 2020, s.107). Böyle bir değerlendirmenin sebebi ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin, diğer aktörlerin çıkarlarına tehdit oluşturması ve bölge ülkeleriyle geçmiş tarihte yaşanan politik sorunlardır (Yaycı, 2020, s.114). Geçmiş tarihte Yunanistan ve GKRY ile yaşamış olduğu Kıbrıs meselesi, Yunanistan ile Ege'ye ilişkin gelişmeler ve İsrail ile yakın geçmişte yaşanan sorunlar, Türkiye'nin bölgedeki rekabetini derinleştiren gerilimleri yaratmaktadır (Aşcı, 2020, s.46).

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

2000'li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz enerji denkleminde yaşanan hareketlilik bölgedeki dengelerin değişmesine ve yeni güç odaklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durumun yaşanmasında etkili olan Türkiye ve GKRY, KKTC, Yunanistan, İsrail, Mısır, Libya, AB, ABD bölgedeki bölünmelerin gerçekleşmesinde en önemli aktörleri oluşturmuşlardır. Aktörlerin dışında asıl olarak; 2000 Gazze Marine, 2009 Tamar, 2010 Leviathan, 2011 Afrodit, 2015 Zohr ve 2018 Calypso gibi büyük petrol ve doğalgaz keşifleri devletlerarasındaki çıkar yarışmasını hızlandırarak bölünmenin temellerini atmıştır. Böylece Doğu Akdeniz, küresel ve bölgesel güçler arasında rekabetin hüküm sürdüğü "yeni büyük oyun sahası" halini almıştır (Serpın, 2018, s.290).

Doğu Akdeniz'in yeni büyük oyun sahası haline gelmesinde etkili olan ana hususlar; bölgedeki enerji kaynaklarının varlığı ve buna oranla Dünya hidrokarbon rezervlerinin tükenmekte olmasıdır. Bu sebeple; aktörlerin olan/olası enerji kaynakları üzerinde tam yetki sahibi olmak istemesi nedeniyle deniz alanlarına yönelik MEB ve kıta sahanlığına ilişkin anlaşmazlıkların yaşanması, bölgedeki sorunların asıl çıkış noktasını oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye, GKRY ve Yunanistan arasında deniz yetki alanlarına dair yaşanan sorunlar, Doğu Akdeniz'deki enerji problemini açıklamaktadır. Yürütmüş olduğumuz tez çalışmamızda ise Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı oluşturulan rekabet ortamının değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu noktada Doğu Akdeniz'de meydana gelen tüm faaliyetlerle birlikte, rekabet ve işbirliği hususları açıklanırken, realist kuramın güç ve çıkar yaklaşımlarının analizi yapılmaktadır. Böylece hem Türkiye'nin ve hem de Türkiye karşıtı oluşturulan GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail, AB ve ABD ittifak bloğunun yaratmış olduğu politikaları açıklama noktasında realist perspektifin bakış açısı, araştırmanın izah edilmesine olanak sağlamaktadır.

Genel hatlar itibariyle bu tez çalışması, realist kuram ile açıklanmıştır. Uluslararası ilişkilerin realist kuramı incelendiğinde ise; uluslararası sistemin yapısı anarşik kabul edilmektedir. Anarşik yapının uluslararası sistemde oluşturmuş olduğu güvensizlik ortamı ise, aktörleri kendi güç ve güvenliklerini sağlamaya itmektedir. Bu

sebeple; Doğu Akdeniz enerji platformu içerisinde yer alan GKRY, KKTC, Yunanistan, Türkiye, Mısır, İsrail, Libya, Lübnan ve Filistin kendi güçlerini arttırmaya ve güvenliklerini korumaya çalışmaktadırlar. Tüm bunlarla birlikte bölgesel aktörler, Doğu Akdeniz'den elde edecekleri enerji kaynakları ile kendi çıkarlarını gözetmektedirler. Bu durum, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının sunmuş oldukları güç ve çıkarları elde etmeyi amaçlayan aktörler arasında anlaşmazlıkların çıkmasına sebebiyet vermektedir. İsrail'in Filistin ve Lübnan ile yaşamış olduğu sorunlar, bölgede çıkar odaklı anlaşmazlıkların bir örneğini oluşturmaktadır. Deniz yetki alanları konusunda İsrail, hem Lübnan hem de Filistin ile çatışma yaşamaktadır. Bu durum ise; Lübnan ve Filistin'in enerji kaynaklarına ulaşmalarındaki sorunu yaratmaktadır. Fakat Doğu Akdeniz'deki büyük anlaşmazlıklar, Türkiye'ye karşı meydana gelen bölünme ile gerçekleşmektedir.

Genel anlamda bölgedeki Türkiye karşıtı bölünme, Doğu Akdeniz'in sorunlu bir platform halini almasına neden olmuştur. Bu yapının gelişmesine sebep olan GKRY ve Yunanistan ikilisinin yürütmüş olduğu politikalar, Türkiye'yi bölgede istenmeyen aktör haline getirmiştir. Ayrıca üç aktör arasında geçmişte meydana gelen Kıbrıs meselesi ve Türkiye-Yunanistan'ın Ege'de yaşadığı sorunlar, bugün Doğu Akdeniz'i etkilemektedir. Bu etkilerin başında ise hem GKRY'nin hem de Yunanistan'ın deniz sınırlarını belirlemede Türkiye'nin ve KKTC'nin haklarını yok sayması gelmektedir. Özellikle GKRY'nin tek taraflı olarak İsrail, Mısır, Lübnan ile yapmış olduğu MEB anlaşmaları ve enerji çalışmaları hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin tepkisine yol açarak bölge içindeki bir diğer problemi oluşturmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Yunanistan ve GKRY, East Med projesinde bölgesel (İsrail, Mısır) ve küresel (AB, ABD) aktörlerle işbirliği oluşturarak, Türkiye'nin böyle bir ekonomik fırsat içinde yer almasını önlemek istemektedirler. İki aktörün Türkiye'ye karşı oluşturmaya çalıştıkları ittifak arayışının, yapmış oldukları üçlü zirveler ile başarıya ulaştığı görülmektedir. Yapılan üçlü zirveler, İsrail, GKRY, Yunanistan, Mısır, AB ve ABD arasında yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Bu sebeple; ortak ekonomik çıkar içerisinde yer alan İsrail, GKRY, Yunanistan, Mısır, AB ve ABD birbirleriyle işbirliği yaparlarken, kendilerine tehdit olarak gördükleri Türkiye'ye karşı bir birlik meydana getirmektedirler.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin bölge aktörleri ile yaşamış olduğu çatışma, kendisine karşı geliştirilen rekabeti de ortaya koymaktadır. Rekabetin hâkim olduğu bu platformda Türkiye ise bölge ülkeleriyle işbirliği içinde bulunmak yerine, KKTC ve Libya ile kendi ittifak bloğunu geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durumun nedeni ise

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını korumak istemesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin genel anlamda bu hak ve çıkarlarını korumak için öncelikle KKTC ile “*Kıta Sahanelığı Sınırlandırma Anlaşması*”, ardından Libya ile “*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*” imzaladığı görülmektedir. KKTC'yle imzalanan “*Kıta Sahanelığı Sınırlandırma Anlaşması*” ile GKRY'nin tek taraflı olarak yürütmüş olduğu enerji çalışmaları durdurulmak istenilmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz'de hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin deniz yetki alanlarının daraltılması girişimlerini önlemek için anlaşma da imzalanmıştır. Libya'yla imzalanan “*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*” ile Türkiye ve Libya'nın deniz yetki alanlarının sınırları belirlenmiştir. Böylece Yunanistan tarafından ihlal edilen deniz yetki alanı sorununa karşı olumlu bir çözüm yolu bulunmuştur.

5.2. Öneriler

Türkiye'nin bölge aktörleri ile yaşamış olduğu sorunlara en kısa zaman içinde çözüm yolları geliştirmesi Doğu Akdeniz'deki gerilimin azalmasını sağlarken, diğer yandan ekonomik ve politik ilişkilerin güçlenmesine yol açacaktır. Netice itibarıyla Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı gelişmelerin devam ettiği görülmekte ve güncel olaylarla kendisini göstermektedir. Bu sebeple bölge aktörleri ile ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye'nin avantaj elde etmesini sağlayacaktır. Öncelikle Ankara'nın bölge aktörleri ile arasını düzeltebilmesinde en önemli unsur Kıbrıs'tır. Kıbrıs meselesi çözülmeden GKRY ve Yunanistan'la gerilen ilişkilerin normalleşmesi beklenemez. Türkiye'nin haklarından taviz vermeyecek şekilde alacağı karar ve yapacağı faaliyetler, Doğu Akdeniz'de kendisine yönelik mücadelenin sona ermesinde kilit rol oynayacaktır.

Kıbrıs seçeneğinin dışında, Türkiye'nin hem kendi ekonomisinde hem de AB ile ilişkilerini geliştirebilmesinde, yapacak olduğu enerji keşfi büyük bir fırsat yaratacaktır. AB'nin enerji çeşitliliğini sağlama arayışları, iki aktör arasındaki ilişkiyi güçlendirecektir. Bu durum AB üyesi olan GKRY ve Yunanistan'ın bölgede Türkiye ile yaşamış olduğu ilişkilerinin düzeltilmesini de sağlayabilir. Böylece yüksek maliyet içeren ve deniz yolunu kullanacak East Med projesi yerine bölgedeki enerji, Türkiye üzerinden sağlanacak kara yolu ile daha ucuza mal edilecektir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki mevcut durumunda önümüzdeki yıllarda meydana gelecek değişiklik yeni değerlendirmeleri gerektirebilir. Doğu Akdeniz'deki

enerji bölge ülkelerinin ilgisini çekmeye devam edecektir. Türkiye bu ortamda diplomasisini kullanarak bölge ülkeleri ile geliştireceği ilişkilerle birlikte Doğu Akdeniz'in enerji kaynaklarından yararlanma imkânlarını elde etmeye çalışmalıdır.

6. KAYNAKÇA

- Acar, I. & Yılmaz, M. (2018, 3-6 Ekim). 30.Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı. N. Türkoğlu, R. Bayar, K. Karabacak, C. K. Anlı, H. Kılar & E. Gökkaya (ed.), *Doğu Akdeniz Kıta Sahaneliği Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı* (597-607), Ankara: Ankara Üniversitesi TÜCAUM Yayınları.
- Acer, Y. (2019). *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Akbaş, Z. & Pala, E. (2014). Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı. H. Çomak & M. Ö. Ultan (ed.), *ABD'nin Küresel Hâkimiyet Rekabetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller ve Avantajlar* (232-247), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, M. (2016, Eylül). *Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti* (Rap. No. 23). İstanbul: İnsamer.
- Aksoy, S. Z. (2015). Rejim Teorileri. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 12(46), 56-77.
- Aksu, F. (2013). Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset. S. H. Başeren (Ed.), *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye - AB İlişkileri* (159-196). Ankara: A.Ü. SBF Yayınevi.
- Altunkaya, T. (2019, 11 Kasım). AB, Doğu Akdeniz Nedeniyle Türkiye'ye Yaptırım Uygulamak İçin Düğmeye Bastı. *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2019/11/11/ab-dogu-akdeniz-nedeniyle-turkiyeye-yaptirim-uygulamak-icin-dugmeye-basti>, Erişim Tarihi: 05.04.2020.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Aktüel.
- Arıdemir, H. & Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 118-202.
- Armaoğlu, F. (2016). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş
- Aşçı, M. E. (2020). Doğu Akdeniz'de Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemi ve Türkiye'ye Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul.
- Aydın, F.F. (2010). Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(35), 317-340.

- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Balkaş, Ö. (2019). Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf, Erişim Tarihi:03.01.2020.
- Başeren, S. H., (tarih yok). Doğu Akdeniz’de Gerilim. <http://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>, Erişim Tarihi:28.12.2019.
- Bener, E. C. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Doğu Akdeniz’de Yunanistan’ın Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları* (s. 187-249). Ankara: Nobel.
- Berberakis, S. (2020, 2 Ocak). Doğu Akdeniz – East Med Doğalgaz Boru Hattı Anlaşması Atina’da İmzalandı. *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890>, Erişim Tarihi:05.03.2020.
- Biçici, U. (2018). Türkiye’nin AB Üyesi Olan Komşu Devletlerle Yaşadığı Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Denizcilik Ve Havacılık Sorunları. Uzmanlık Tezi, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bireselioğlu, M. E.(2019). Clashing Interests in the Eastern Mediterranean: What About Turkey?. *Insight Turkey Dergisi*, 21(4), 115-134.
- BM Enformasyon Merkezi UNIC. (2001). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095026bm_26.pdf, Erişim Tarihi:01.03.2020.
- Budak, T., Sandıklı, A. & Ünal, B. (2013). *Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye* (Rap. No. 59). İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM).
- Cantürk, A. (2019). *Doğu Akdeniz ve Dünya Savaşı*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Çelik, H. & Çetinoğlu, H. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Deniz Alanlarının Hukuki Statüsü* (135-153). Ankara: Nobel.
- Çetin, O. &Usluer, H. B. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları* (173-186). Ankara: Nobel.

- Çetinoğlu, H. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Akdeniz 'de 1958 Cenevre Sözleşmelerine İstinaden Sınırlandırma* (154-172). Ankara: Nobel.
- Çetinoğlu, H. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Boru Hatları ve Akdeniz* (1165-1181). Ankara: Nobel.
- Ceylan, F.A. (2018). Doğu Akdeniz Enerji Keşiflerinin Bölgeyi Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Değiştirme Potansiyeli. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Dalar, M. (2019). XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi Tam Metin Kitabı. Arı, T. & Yılmaz, M. E. (Ed.), *Türkiye 'nin Doğu Akdeniz Politikasının Hukuksal Dayanakları* (148-172), Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2018). Uluslararası Güvenlik ve Strateji. İstanbul: Yeniüzyıl.
- Delek Drilling. (2012). Yam Tethys – The Transition to Natural Gas. <https://www.delekdrilling.com/natural-gas/gas-fields/yam-tethys>, Erişim Tarihi:29.03.2020.
- Demir, İ. (2020). Devletlerarası Ekonomik İlişkileri Düzenleyen Uluslararası Örgütlerin Politik Ekonomisi: Devletler, Çıkar Grupları ve Örgüt Bürokrasisi Kıskacında Küresel Yönetişim. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 15(53), 1-35.
- Demiryol, T. (2019). Between Security and Prosperity: Turkey and the Prospect of Energy Cooperation In the Eastern Mediterranean. *Turkish Studies Journal*, 20(3), 442-464.
- Doğan, S.Ş.K. (2014). Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. A. B. Özcan & Y. Çınar (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı* (239-272), İstanbul: Hükümdar.
- Doğru, S. (2015). Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 119, 503-554.
- Doğu Akdeniz - Reuters: AB, Kıbrıs Açıklarındaki Doğalgaz Arama Çalışmaları Yüzünden Türkiye'ye Yaptırımlar Uygulamaya Hazırlanıyor. (2019, 11 Temmuz). *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48949213>, Erişim Tarihi: 05.04.2020.

- Doğu Akdeniz'deki Dengeler İçin Kritik Ülke Lübnan: Türkiye Kendi Saflarına Çekmeli. (2019, 19 Aralık). *Yeni Şafak*, <https://www.yenisafak.com/dunya/japonyadaki-gemide-2-rus-yolcuya-daha-korona-teshisi-konuldu-3526373>, Erişim Tarihi:03.01.2020.
- Donnelly, J. (2014). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan & A. Aslan, Çev.). İstanbul: Küre.
- Duman, S. (2019). Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*, (62), 213-230.
- Ecim, N. V.(2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Tek Kuşak Tek Yol İnisyatifinin Akdeniz Jeopolitiğine Etkileri (1552-1563)*. Ankara: Nobel.
- Ediger, V. Ş., Devlen, B. & Mcdonald, D. B. (2012). Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 9(33), 73-92.
- Efegil, E. (2018). *Dış Politika Analizi (Ders Notları)*. İstanbul: Gündoğan.
- Energiean, (tarih yok). Greece. <http://www.energean.com/operations/greece/greece/>, Erişim Tarihi:01.02.2020.
- Erciyes, Ç. (2019). Doğu Akdeniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları. <http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi.pdf> , Erişim Tarihi:27.02.2020.
- Ercümen, M. A. (2016). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti. https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html, Erişim Tarihi:02.01.2020.
- Erkan, B.A. (2010). Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 183-194.
- Erol, E. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. Çomak, H. & Şeker, B. Ş. (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Kıyıdaş Devletlerin Hidrokarbon Çalışmaları ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri (1365-1382)*. Ankara: Nobel.
- Erol, M.S. & Demir, S. (2012), Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek, *Akademik Bakış*, 6(11), 17-33.
- Ersoy, E. (2017). Realizm. Gözen, R. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri (159-187)*. İstanbul: İletişim.
- Ertoý, B. (2019). Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm, *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.

- Eurostat, (2020). From Where Do We Import Energy and How Dependent Are We?.
<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>, Erişim Tarihi:29.02.2020.
- ExxonMobil. (2019). 2019 Outlook for Energy: a Perspective to 2040,
https://corporate.exxonmobil.com/-/media/Global/Files/outlook-for-energy/2019-Outlook-for-Energy_v4.pdf, Erişim Tarihi: 17.11.2019.
- Furuncu, Y. (2019). Doğu Akdeniz Mücadelesi, *Kriter Dergisi*. 42, 92-93.
- Gedik, E. (2011, 27 Aralık). Akdeniz'de Rum ve Türkiye'nin Haritaları Resmileşti Gelecek Yıl Güneyde Doğalgaz Gerginliği Var. *Milliyet*,
<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/akdenizde-rum-ve-turkiyenin-haritalari-resmilesti-gelecek-yil-guneyde-dogalgaz-gerginligi-var-1480911>, Erişim Tarihi: 08.02.2020.
- Germir, H. N. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Akdeniz 'de Ekonomik İşbirliği Girişimleri ve Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK)* (1521-1526). Ankara: Nobel.
- Gönül, C. O. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Terorileri Açısından Akdeniz Coğrafyası* (339-349). Ankara: Nobel.
- Gönül, Ö. & Gönül, C. O. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Türkiye 'nin Enerji Güvenliği ve Akdeniz* (674-691). Ankara: Nobel.
- Gözügüzelli, E. (2019, Nisan). *Doğu Akdeniz 'de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler* (Ana. No. 229). Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.
- Gözügüzelli, E. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 'nin Doğu Akdeniz 'de Deniz Yetki Alanlarını Belirleme Stratejisi ve Hukuki Rejim* (205-266). Ankara: Nobel.
- Gül, U. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Yunanistan 'ın Akdeniz Bölge Politikası ve Yeni Jeopolitik Dengeler* (397-414). Ankara: Nobel.
- Gülbiten, G. (2019). Kıbrıs Özelinde Yaşanan Doğalgaz Sorununa İlişkin Doğu Akdeniz Devletlerinin Ortaya Koyduğu Yaklaşımlar (2006-2017). Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Gürel, A., Mullen, F., & Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*. Peace Research Institute Oslo (PRIO).
- Hasanoğlu, İ. & Abbasov, E. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Rusya Federasyonu 'nun Akdeniz Politikası* (803-818). Ankara: Nobel.
- Hobbes, T. (2018). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Hubar, G. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Türkiye-İsrail-KKTC-GKRY-Yunanistan İlişkileri ve Akdeniz Güvenliği* (636-653). Ankara: Nobel.
- IEA (International Energy Agency). (2018). Israel. <https://www.iea.org/countries/Israel>, Erişim Tarihi: 11.03.2020.
- IEA (International Energy Agency). (2020). United States. <https://www.iea.org/countries/united-states>, Erişim Tarihi:25.03.2020.
- IEA (International Energy Agency). (2019). World Energy Outlook 2019, <https://www.iea.org/data-and-statistics>, Erişim Tarihi: 22.11.2019.
- IEA (International Energy Agency). (2019). World Energy Outlook 2019, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019>, Erişim Tarihi:25.11.2019.
- IEA (International Energy Agency). (2019). World Energy Outlook 2019 Executive Summary, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/1f6bf453-3317-4799-ae7b-9cc6429c81d8/English-WEO-2019-ES.pdf>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.
- Israel Ministry of Foreign Affairs, (2013). Economy: Sectors of the Israeli Economy.<https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/economy/pages/economy%20sector%20of%20the%20economy.aspx>, Erişim Tarihi: 11.03.2020.
- Irak, D. M. & Öztürk, Ü. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki Askeri Varlığının Deniz Kuvvetleri Gücü Perspektifinden Değerlendirilmesi* (1503-1517). Ankara: Nobel.
- İktisadi ve Kalkınma Vakfı. (2016). AB Konseyi Hava Taşımacılık Anlaşmaları Müzakere Edilmesi İçin Komisyon'a Yetki Verdi. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=2049&id=1459, Erişim Tarihi: 05.04.2020.
- İnat, K. (2019). *Doğu Akdeniz Sorununun Nedenleri ve Türkiye'nin Politikası*. İstanbul: SETA Yayınları.
- İsrail haritayı nasıl değiştirdi?. (2020, 31 Ocak). CNN TÜRK. <https://www.cnnturk.com/video/dunya/israil-haritayi-nasil-degistirdi>, Erişim Tarihi:29.03.2020.
- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik*. Ankara: Barış kitap.
- Karagöl, E.T. & Özdemir, B.Z. (2017). *Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü*. İstanbul: SETA Yayınları.

- Karakasis, V.P. (2015). Energy Security and the Cyprus Question: “Securitization” of Energy in the Eastern Mediterranean. *Politikon: IAPSS Political Science Dergisi*, 27(1), 5-35.
- Karapınar, N. (2015). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar. *Doğal Kaynaklar ve Ekoloji Bülteni*, 20, 13-21.
- Karbuç, S. (2018, Şubat 16). Doğu Akdeniz Jeopolitiğinde Doğal Gazın Dayanılmaz Ağırlığı. *Petrotürk*, <http://petroturk.com/makale/dogu-akdeniz-jeopolitiginde-dogal-gazin-dayanilmaz-agirligi>, Erişim Tarihi: 08.03.2020.
- Katman, F. (2013). Levant-Doğu Akdeniz ve Enerji Satrancı. *ABMYO Dergisi*, 30(29), 17-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abmyoder/issue/46643/584815>, Erişim Tarihi:02.01.2020.
- Kaya, İ. (2015). *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kaya, M. (2016). Petrolün Kısa Tarihi, Petrol Gerçekleri ve Türkiye. *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)*. https://www.researchgate.net/publication/329483709_Petrolun_Kisa_Tarihi_Petrol_Gercekleri_ve_Turkiye, Erişim Tarihi: 01.12.2019.
- Kedikli, U. & Çalağan, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi. *Sosyal Bilimle Metini Dergisi*, 2017(1), 120-138.
- Keser, U., Özgöker, U. & Ak, G. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Doğu Akdeniz’de Filistin’in Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırmaları* (267-277). Ankara: Nobel.
- Kesgin, S. (2018). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Keyik, M. & Erol, M. S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12-49.
- Kılıçaslan, E. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Libya’nın Akdeniz Bölge Politikası ve Siyasal İletişim Bağlamında Yeni Jeopolitik Dengeler* (438-451), Ankara: Nobel.
- Kısacık, S. & Erenel, F. (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) Ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 51-76.

- Kinder, H. & Hilgemann, W. (2011). *Dünya Tarihi Atlası 1. Cilt* (L. Uslu, Çev.). Ankara: ODTÜ yayıncılık.
- Koray, M. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Güvenlik Stratejileri Bağlamında Denizaltı Rolü ve Önemi (1451-1475)*, Ankara: Nobel.
- Küçükkaya, E. (2019, Kasım 11). AB'nin Yeni PCI Listesinde Dört Doğal Gaz Projesi Yer Alıyor. *Enerji Portalı*, <https://www.enerjiportali.com/ab-yeni-pci-listesini-acikladi/>, Erişim Tarihi: 30.12.2020.
- Lıka, I. (2020). *Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki Tehlikeli Oyunu*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Makarychev, A. S. (2009). Russia in the Mediterranean Region: (Re)sources of Influence. *Mediterranean Yearbook 2009*, 169-172.
- Mearsheimer, J. J. (2001), *Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company.
- Nye, J. S. & Welch, D. A. (2018). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (R. Akman, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Oğurlu, E. (2012). *Rising Tensions in the Eastern Mediterranean: Implications for Turkish Foreign Policy* (Rap. No. 12). Almanya: Istituto Affari Internazionali (IAI).
- Oran, B. (Ed.). (2009). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: İletişim.
- Örselli, E. & Babahanoğlu, V. (2019). Doğu Akdeniz'de Açılmaya Çalışılan Pandoranın Kutusu: Enerji Kaynaklarından Alan Hâkimiyetine Uzanan Ekonomi Politik Hesaplar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 388-400.
- Özcan, F. (2017). *Enerji Doğu Akdeniz'de İstikrarı Şekillendirici Bir Faktör Olabilir Mi?* İstanbul: Matbuat.
- Özcan, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemlerinden İz Sürme (Tracer) ve Kan Transfüzyonu Sürecinde Bir Uygulama Örneği. *Health Services and Education Dergisi*, 2(2), 58-65.
- Özçelik (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *ABD'nin Akdeniz Politikası (769-786)*. Ankara: Nobel.
- Özdemir, H. (2012). *Avrupa Mantiğı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 113-144. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002075, Erişim Tarihi: 27.06.2020.
- Özdemir, V. (2017). *Doğalgaz Piyasaları: Türkiye Enerji Güvenliği Üzerine Tezler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-51.
- Öztürk, O. M. (2003). *Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*. Ankara: Altinküre.
- Öztürk, S. (2019, 5 Mart). Akdeniz’de Neden Petrol ve Gaz Aramıyoruz?. *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/akdenizde-neden-petrol-ve-gaz-aramiyoruz-3781658/>, Erişim Tarihi:06.01.2020.
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın - Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Peker, H. S., Oktay, K. Ö. & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85-106.
- Petform. (2020). Petrol Nedir?. <https://www.petform.org.tr/arama-uretim-sektoru/petrol-nedir/>, Erişim Tarihi: 08.10.2020.
- Serpin, A.T. (2018). Uluslararası Enerji Ekonomi ve Güvenlik Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı. S, Erdoğan, A. Gedikli & D. Ç. Yıldırım (Ed.), *Doğu Akdeniz Enerji Jeopolitiğinde Doğal Gazın Rolü* (288-308). İstanbul: Basım Pazıl.
- Sotiriou, S. A. (2020). Creating Norms Around the Eastern Mediterranean Energy Resources as a Necessary Means of Security. *European Security*, 29(2), 235-253.
- Sönmezoğlu, F., Güneş, H. & Keleşoğlu, E. (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: DER Yayınları.
- Stratejik Düşünce Derneği Raporu. (2019, Haziran). *Doğu Akdeniz’de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açından Yapılması Gerekenler*. Ankara.
- Şafak, E. (2019). *Doğu Akdeniz’de Enerji Bağlamında Değişen Dengeler* (Rap. No. 2). Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Enstitüsü.
- Şahin, İ. (2019, Ocak). *Doğu Akdeniz’de Enerji Çatışması ve İşbirliği* (Rap. No.3). Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.
- Şahin, M. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Akdeniz: Doğu-Batı Arasındaki Köprü ve Medeniyetler Buluşması* (3-13). Ankara: Nobel.

- Şeker, B. Ş. (2019). Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz. D.GÜLER, A.YILDIZ & İ. SAVAŞ (Ed.), *Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Ekseninde Yunanistan-GKRY'nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye'nin Tutumu* (280-319). İstanbul: TASAM.
- Şeker, B. Ş. & Keleş, S. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Obama ve Trump Profilleri Ekseninde ABD'nin Akdeniz Avrupa Enerji Diplomasisi* (787-796). Ankara: Nobel.
- Şöhret, M. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak & B.Ş. Şeker (Ed.), *Soğuk Savaş Dönemi Akdeniz* (79-97). Ankara: Nobel.
- Tamçelik, S. & Kurt, E. (2014). Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı. . H. Çomak (ed.), *Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs* (882-913), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Tamçelik, S. & Kurt, E. (2015). 1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu Bildiri Tam Metni Kitabı. İ. A. ACAR, N. DEMİR & O. TEKİR (Ed.), *Değişen Doğu Akdeniz Denklemine Mısır'ın Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları* (445-462), İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları.
- Tamçelik, S. & Öğün, B. (2019). Yapısal Realizmde Uluslararası Politika ile Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin 'Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin' Analizi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 41-54.
- Taşcıoğlu, Ö. L. (2018). GKRY'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları. *Social Sciences Studies Journal*, 4(26), 5697-5709.
- TBMM. (2019). Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdenizde Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss114.pdf>, Erişim Tarihi:16.10.2020.
- T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2015). Akdeniz Kalkanı Harekâtı. https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, 28.03.2020.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (tarih yok). Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 27.02.2020.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). *Yunanistan'ın Ekonomisi*. <http://www.mfa.gov.tr/yunanistan-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim tarihi:29.02.2020.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). *Paris Anlaşması*. <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 30.11.2019.
- The Egyptian Natural Gas Holding Company (EGAS), (tarih yok). Exploration, <https://www.egas.com.eg/activities/exploration>, Erişim Tarihi:06.01.2020.
- The World Bank. (2015). Energy Imports, Net (% of Energy Use). <https://data.worldbank.org/indicator/EG.IMP.CON.S.ZS?locations=CN>, Erişim Tarihi: 28.03.2020.
- Tonguç, İ. (2020). Doğu Akdeniz'de Enerji Politikalarının Kıbrıs Üzerinden Türkiye'ye Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Toprak, N. G. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *Sıcak Denizde Soğuk Savaş Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz* (660-673). Ankara: Nobel.
- TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı). (2019). 2019 Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu. <http://www.tpa.gov.tr/file/2005/2019-tpao-sektor-raporu-3185ed3b4af5442c.pdf>, Erişim Tarihi:15.04.2020.
- Thucydides. (2015). *Peloponnesos Savaşları* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Belge.
- Tuna, F. (2020). Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74-87.
- Türkiye, 39 Avrupa Ülkesi İçinde Enerjide İthalata En Fazla Bağımlı Beşinci Ülke. (2019, 29 Ağustos). *Euronews*, <https://infogram.com/enerji-ithalat-bagimlik-turkiye-1hd12y1mx3qw2km>, Erişim tarihi:27.02.2020.
- Türkiye Petrolleri (TP), (tarih yok). KKTC, <http://www.tpa.gov.tr/?mod=projeler&contID=92>, Erişim Tarihi:01.02.2020.
- Türkiye Petrolleri (TP), (tarih yok). Deniz, <http://www.tpa.gov.tr/?mod=projeler&contID=48>, Erişim Tarihi:01.02.2020.
- Tüysüzöğlü, G. (2013). Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi. *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 44(2), 57-85.

- US Energy Information Management, (2015). Syria, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/SYR>, Erişim Tarihi: 29.12.2019.
- Uzuner, Z. M. (2019). Akdeniz Jeopolitiği. H. Çomak& B.Ş. Şeker (Ed.), *GKRY'nin Akdeniz Bölge Politikası ve Yeni Jeopolitik Dengeler* (415-428). Ankara: Nobel.
- Viotti, P.R & Kauppi, M.V.(2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi* (M. Aksoy, Çev.). Ankara: Nobel.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Boston: Addison-Wesley.
- Waltz, K. N. (2015). Uluslararası Politika Teorisi. (Ed. Çınar Özen). (Çev. Osman S. Binatlı). Ankara: Phoenix.
- Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(14), 17-41.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji Dergisi*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2019). *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*. İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yıldız, D. & Yaşar, D. (2012). *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Yılmaz, E. (2018). *Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Yılmaz, M. (2012). Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), 33-54.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yılmaz, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 27-65.

7. EKLER

7.1. Etik Kurul Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	Burcu ACAR
ÖĞRENCİ NO	20185014
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	19 / 10/ 2020 - GÜZ DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji platformundaki, rekabet ve işbirliği faaliyetlerinin incelenmesidir.
TEZİN AMACI	Doğu Akdeniz enerji rekabetinde Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmak için geliştirilen işbirliği mekanizmasına karşı, Türkiye'nin KKTC ve Libya ile geliştirdiği işbirliği bloğuyla bölgedeki kalıcılığını nasıl sağladığının incelenmesidir.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	2000'li yıllarda yapılan enerji keşifleriyle birlikte Doğu Akdeniz bölgesinin uluslararası dinamiği yeni bir boyut kazanmıştır. Ortaya çıkan uluslararası konjonktürle birlikte devletlerarasında mücadeleye neden olmuştur. Böylece uluslararası sistemde artan enerji ihtiyacı yüzünden aktörler arasında yeni bir ekonomi temelli rekabet ortamı yaratmıştır. Bu rekabet ortamı GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, AB ve ABD gibi aktörlerin çıkar odaklı işbirliğine sevk ederken, kendi politik uygulamalarına ters düşen Türkiye ile çatışma halinde olmalarına neden olmaktadır. Bölgesel ve küresel aktörlerin Türkiye'yi bölgede tek başına bırakma çabaları; deniz yetki alanlarında (MEB) meydana gelen sorunlar ve East Med projesi adı altında ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin ise KKTC ve Libya ile geliştirmiş olduğu ittifak bloğuyla kendi işbirliği mekanizmasını ortaya koymaktadır. Bu çalışma; bölgenin jeopolitik ve jeostratejik öğelerinden yararlanmaya çalışan aktörlerin enerji politikaları ve bu enerji politikaların realist perspektif üzerinden değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bölgede meydan gelen mücadelede Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası, Libya ve KKTC ile ilişkilendirilerek çıkarlarının ve egemenlik haklarının korunması ele alınmaktadır.

ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	YOK
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI-ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	YOK
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	YOK
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	YOK
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	YOK

ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Burcu ACAR		ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır TARİH: 18/ 01/ 2021		
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU				
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.				
2. Anılan konu Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme faaliyet alanı içerisine girmektedir.				
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI	A.B.D. BAŞKANININ ONAYI	
Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: İlhan ÖZTÜRK	Adı - Soyadı: Murat KOÇ	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	
Unvanı : Prof. Dr	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı:Doç. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	
İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır	İmzası: Evrak onayı e- posta ile alınmıştır	İmzası: Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	
..... /..... / 20....	..... /..... / 20....	..... /..... / 20....	..... /..... / 20....	
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER				
Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN (Y.)	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA (Y.)	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır
..... /..... / 20....	Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU	..... /..... / 20....	Arş. Gör. Özge ÇETİNER	..... /..... / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup 01 / 12 / 2020 - 31 / 12 / 2020 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.		
OY ÇOKLUĞU İLE	☐			
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA YAZININ PUNTOSU İSE 12 (ON İKİ) PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILARAK ÇIKTI ALINACAKTIR.				